

Výchova a vzdělávání odsouzených z pohledu pracovníků věznice Valdice

Bc. Adam Příklad

Diplomová práce
2014

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2013/2014

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Adam Příkryl**
Osobní číslo: **H120097**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Výchova a vzdělávání odsouzených z pohledu pracovníků věznice Valdice**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti systému vězeňství v České republice, systému vzdělávání odsouzených a výchovy a vzdělávání dospělých.

Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.

Realizace kvalitativního výzkumu formou polostrukturovaného rozhovoru.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

BENEŠ, Milan. Andragogika, teoretické základy. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. ISBN 80-86432-23-8.

DISMAN, Miroslav. Jak se vyrábí sociologická znalost: Příručka pro uživatele. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 80-246-0139-7.

FOUCAULT, Michel. Discipline and Punish: the Birth of the Prison. New York: Random House, 1975. ISBN 0-394-49942-5.

MUŽÍK, Jaroslav. Andragogická didaktika. Praha: Codex Bohemia, 1998. ISBN: 80-85963-52-3.

MŮHLPACHR, Pavel. Sociopatologie. Brno: Masarykova univerzita, 2008. ISBN 978-80-210-4550-7.

Vedoucí diplomové práce: **Mgr. Jana Kitliňská, Ph.D.**

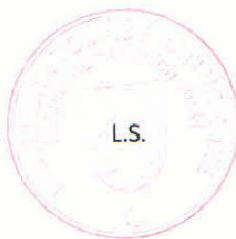
Ústav pedagogických věd

Datum zadání diplomové práce: **15. ledna 2014**

Termín odevzdání diplomové práce: **18. dubna 2014**

Ve Zlíně dne 15. ledna 2014

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3²⁾;
- podle § 60³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně
4.4.2014

.....

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělěčně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.*

3). *Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídně k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Diplomová práce se zabývá názory pedagogických pracovníků zaměstnaných u Vězeňské služby České republiky, konkrétně ve Školském vzdělávacím středisku věznice Valdice, na možnosti vzdělávání a vlivy působení vzdělávání na následnou resocializaci odsouzených ve věznici Valdice. Teoretická část se detailně orientuje především na výchovu a vzdělávání odsouzených ve věznici Valdice. Praktická část práce obsahuje analýzu názorů pedagogických pracovníků Školského vzdělávacího střediska věznice Valdice na možnosti vzdělávání a vliv působení vzdělávání na následnou resocializaci odsouzených ve věznici Valdice. Současně věnuje pozornost kvalitativní volbě výzkumné strategie. Na základě nabytých výsledků jsou vyhodnoceny cíle práce.

Klíčová slova: program zacházení, resocializace, věznice Valdice, Vězeňská služba České republiky, výchova a vzdělávání odsouzených

ABSTRACT

This thesis deals with the opinions of the educational staff employed by the Prison Service of the Czech Republic. Specifically we were asking employees in the Education center of Valdice prison about the possibilities of education and its effect on the further resocialization of convicts in Valdice prison. Theoretical part of this thesis is primarily oriented toward the education of convicts in the Valdice prison. Practically oriented part of this thesis includes analysis of educational staff's opinions about educational possibilities and influence of education and the subsequent resocialization of convicts on Valdice prison. At the same time it pays attention to the qualitative research strategy. Based on the acquired results we evaluated targets of this research.

Keywords: treatment program, resocialization, Valdice prison, Prison Service of the Czech Republic, education of convicts

Poděkování

Rád bych na tomto místě vyjádřil poděkování Mgr. et Bc. Janě Kitliňské, Ph.D., za její podnětné připomínky a ochotu, kterou mi věnovala při vedení diplomové práce.

Dále bych chtěl poděkovat Mgr. Michaele Lukešové za mnoho cenných rad, podporu a čas, který mi věnovala po celou dobu studia.

Zároveň také velmi děkuji pracovníkům Školského vzdělávacího střediska věznice Valdice za jejich otevřenost a pomoc při realizaci výzkumného šetření.

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	10
I TEORETICKÁ ČÁST	12
1 SYSTÉM VĚZEŇSTVÍ V ČESKÉ REPUBLICE.....	13
1.1 HLEDISKO TRESTU A TRESTÁNÍ.....	13
1.1.1 Vězeňství v letech budoucích.....	16
1.1.2 Privatizace vězeňství v České republice	18
1.2 VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY.....	19
1.2.1 Vývoj vězeňství.....	19
1.3 VÝKON VAZBY A VÝKON TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY	21
1.4 SHRNUÍ KAPITOLY	24
2 PROGRAM ZACHÁZENÍ U ODSOUZENÝCH	25
2.1 RESOCIALIZACE ODSOUZENÝCH	25
2.1.1 Vliv působení vzdělávání na resocializaci odsouzených	29
2.2 PROGRAM ZACHÁZENÍ JAKO FAKTOR RESOCIALIZACE ODSOUZENÝCH	30
2.2.1 Pracovní aktivity	31
2.2.2 Vzdělávací činnosti	32
2.2.3 Speciálně výchovné aktivity	33
2.2.4 Zájmové činnosti	33
2.2.5 Oblast utváření vnějších vztahů	34
2.3 VĚZNICE JAKO PROSTOR VZDĚLÁVÁNÍ ODSOUZENÝCH.....	35
2.4 VZDĚLÁVACÍ AKTIVITY ODSOUZENÝCH	36
2.5 SHRNUÍ KAPITOLY	38
3 VÝCHOVA A VZDĚLÁVÁNÍ ODSOUZENÝCH VE VĚZNICI VALDICE.....	39
3.1 HISTORIE VZDĚLÁVÁNÍ VĚZNICE VALDICE.....	39
3.2 PROFILACE VĚZNICE VALDICE.....	43
3.3 VZDĚLÁVACÍ SOUSTAVA ODSOUZENÝCH.....	45
3.3.1 Formální vzdělávání.....	45
3.3.2 Neformální vzdělávání	47
3.3.3 Informální vzdělávání	48
3.4 NABÍDKA VZDĚLÁVACÍCH AKTIVIT VE VĚZNICI VALDICE.....	49
3.5 SPOLUPRÁCE S PODNIKY	52
3.6 ODBORNÍCI PARTICIPUJÍCÍ NA ZACHÁZENÍ S ODSOUZENÝMI	53
3.7 SHRNUÍ KAPITOLY	62
II PRAKTICKÁ ČÁST.....	63
4 METODOLOGIE VÝZKUMU.....	64

VÝZKUMNÁ STRATEGIE.....	66
4.1 CÍL VÝZKUMU	66
4.2 VÝZKUMNÉ OTÁZKY	67
4.3 OTÁZKY K ROZHOVORŮM	68
4.4 VÝZKUMNÝ SOUBOR	68
4.5 SBĚR DAT	69
4.6 ZPŮSOB ZPRACOVÁNÍ DAT.....	71
4.6.1 Transkripce.....	71
4.6.2 Anonymizace dat.....	71
4.6.3 Kódování	72
4.6.4 Systematická kategorizace	72
4.6.5 Metoda vytváření trsů	72
4.6.6 Metoda kontrastů a srovnávání	73
4.6.7 Etika výzkum	73
5 ANALÝZA A INTERPRETACE DAT.....	74
5.1 PRACOVNÍCI ŠKOLSKÉHO VZDĚLÁVACÍHO STŘEDISKA	75
5.2 FORMÁLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ.....	78
5.3 NEFORMÁLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ	89
5.4 LITERATURA A STUDIJNÍ MATERIÁLY	95
5.5 REEDUKACE A RESOCIALIZACE	100
ZÁVĚR	107
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	111
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	116

ÚVOD

Pro zpracování této diplomové práce jsem si zvolil téma „Výchova a vzdělávání odsouzených z pohledu pracovníků věznice Valdice“. Tuto problematiku jsem si nevybral náhodou. U Vězeňské služby České republiky pracuji již více jak pět let a prostředí, které je pro většinu běžných povolání netypické, je mi blízké. Již brzy po nástupu do „výkonu služby“ jsem měl možnost seznámit se s nejrůznějšími přístupy a trendy systematické práce s odsouzenými jedinci v průběhu výkonu jejich trestu. Oblasti, týkající se návratu těchto osob do běžného života ve společnosti, jsem zpočátku nevěnoval příliš pozornosti, avšak v současné době je to velmi aktuální sociální téma, které se dotýká nejen sociálních pracovníků pracujících ve státním i neziskovém sektoru, ale i běžné laické populace. Právě tato laická společnost, která dnes a denně slýchává v mediích a dalších sdělovacích prostředcích o recidivě propuštěných jedinců z výkonu trestu, se často mylně domnívá, že s odsouzenými ve výkonu trestu odnětí svobody není nijak pracováno a nikdo se jim hlouběji nevěnuje. S tímto názorem jsem se setkal i já osobně a právě setkání s takovými názory laické veřejnosti mě vedly k tomu, abych se ve své práci věnoval výše uvedenému tématu. Podpora dovedností a začlenění propuštěných jedinců zpátky do společnosti je přitom podle mého názoru jedním ze základních cílů výkonu trestu. A právě samotné vzdělávání odsouzených je jedním z významných prvků, který k tomu dopomáhá a je v současném vězeňství nenahraditelný. Velikou mírou může přispívat k lepšímu uplatnění na trhu práce, která hraje nezastupitelnou roli v budoucím životě většiny odsouzených po propuštění na svobodu. Cílem této diplomové práce je proto zjistit názor a pohled těch nejpovolanějších, samotných pedagogických pracovníků zaměstnaných u Vězeňské služby České republiky na možnosti vzdělávání a vliv působení vzdělávání na následnou resocializaci odsouzených ve věznici Valdice. Práce je rozčleněna na část teoretickou a část praktickou.

Teoretická část se skládá ze tří kapitol. První kapitola se orientuje na systém vězeňství v České republice. Spadá do ní hledisko trestu a trestání, problematika Vězeňské služby České republiky a výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody. Druhá kapitola nese název program zacházení u odsouzených. Tato kapitola je zaměřena na problematiku resocializace odsouzených, kde je věnována pozornost vlivu působení vzdělávání na resocializaci vězňů. Dále je zde popsán program zacházení a uvedena problematika vzdělávání odsouzených ve věznicích. V této části práce jsou také představeny vzdělávací aktivity odsouzených. Třetí a zároveň poslední kapitola teoretické části je věnována

výchově a vzdělávání odsouzených ve věznici Valdice. Zahrnuje historii vzdělávání věznice Valdice a její profilaci. Je zde popsána vzdělávací soustava odsouzených, uvedena nabídka vzdělávacích aktivit věznice Valdice a taktéž představena nabídka podniků, které s ní spolupracují. V závěru kapitoly jsou uvedeni a podrobně popsáni odborníci, kteří se podílejí na zacházení s odsouzenými. Na konci každé kapitoly následuje její krátké shrnutí.

Praktická část práce je popsána ve čtvrté kapitole. Ta analyzuje názor pedagogických pracovníků zaměstnaných u Vězeňské služby České republiky, konkrétně ve Školském vzdělávacím středisku Valdice na možnosti vzdělávání a vliv působení vzdělávání na následnou resocializaci odsouzených a věnuje pozornost kvalitativní volbě výzkumné strategie. Pátá a zároveň poslední kapitola této diplomové práce je zaměřena na analýzu a interpretaci dat. Tuto kapitolu považuji já osobně za nejcennější a nejpřínosnější.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 SYSTÉM VĚZEŇSTVÍ V ČESKÉ REPUBLICE

V současné době se nejvíce spekuluje o tom, jak zvýšit bezpečnost, redukovat recidivu, jak úsporně dosáhnout využití kapacity věznic či jak správně umístit jednotlivé odsouzené. Je nutné zlepšit se i v oblasti zaměstnávání odsouzených a snažit se tak naplnit potřeby Evropských vězeňských pravidel. Odlehčení se týká i soudů, kterým by se současně měly snížit počty eskortovaných osob.

Pod první typ zvaný **věznice** se mají řadit dnešní zařízení s dohledem, dozorem a ostrahou. Do druhého typu nazývaného **věznice se zvýšenou ostrahou**, budou řazeny soudobé věznice se zvýšenou ostrahou a tzv. věznění doživotně odsouzených. Řazení do nových typů věznic by měl mít na starost soud, jak tomu bylo doposud. Oprávnění řadit vězně v typu věznice do oddělení s nízkým, středním či vysokým stupněm zabezpečení, by nově zajišťovala Vězeňská služba České republiky. Dočkají se soudy tohoto odlehčení? Z evropského hlediska je stávající systém v České republice jedním z posledních.

1.1 Hledisko trestu a trestání

Trest, představující sankci trestního práva, se rovná právnímu následku, který se týká nejzávažnějšího porušení či ohrožení nejvýznamnějších hodnot společnosti. Takto chráněné hodnoty a tresty, které jsou za jejich ohrožení či porušení ukládány, znázorňují odraz ekonomické a kulturní úrovně společnosti. S tím souvisí i postoj státu k jednotlivci a jeho primárním lidským právům a svobodám (Kuchta, Válková et al., 2005). Novotný a kol. (1997) vymezují trest jako opatření státního donucení, které je ukládané příslušnými soudy v trestním řízení, jimž se činí jistá újma za spáchaný trestný čin jeho pachatelem. Trestem se tak vyjadřuje společenské odsouzení pachatele a jeho jednání. Trest a jeho samotný účel se s dějinami mění a stylizuje v souvislosti na rovině právního vědomí. Odborná literatura nám odkrývá několik teorií účelu a jeho trestání.

Primární členění teorií je:

- **Absolutní,**
- **Relativní,**
- **Smíšené.**

Když se zaměříme na **absolutní teorii**, zjistíme, že se vztahuje k osobě pachatele a též jde o vyhovění žádostem absolutní spravedlnosti. Hlavními představiteli této teorii byli Immanuel Kant a Georg Wilhelm Friedrich Hegel (Mezník, Kalvodová, Kuchta, 1995).

S **relativní teorií** trestu současně vznikly preventivní aktivity, které jsou sloučeny s ukládáním trestu. Trest je v tomto případě nástrojem k trestání, aby se zabránilo páčání zla, a současně jde o ochranu společnosti před dalšími hrozícími činy. Nejvýznamnější představitel relativní teorie byl P. J. Anselm von Feurbach, německý kriminalista, který kladl důraz na generální prevenci (Mezník, Kalvodová, Kuchta, 1995).

Černíková (2008), uvádí, že **slučovací** respektive **smíšená teorie**, vychází ze spojení absolutní a relativní teorie. Trest má podle ní předcházet trestným činům díky takzvané generální prevenci, která se zaměřuje na možné pachatele a současně působí mimořádnou prevencí na pachatele trestného činu, o němž rozhoduje. Černíková (2008) je také přesvědčena, že na slučovací teorii je postavený i náš trestní zákon, jenž stanovuje hlavní účely trestu. Zahrnuje ochranu společnosti před pachateli trestných činů, bránění pachateli v následném páčání trestné činnosti, výchovu pachatele k vedení řádného života a ve výchovném působení i na další členy společnosti.

Uvedené účely trestu se vzájemně podmiňují a doplňují. Podle Novotného (1969) je účelem trestu přispívat k dohledu zločinnosti, ochraňovat společnost před trestnými činy a odklánět trestné činy, které směřují proti právům a svobodám občanů. Taktéž je podle něj účelem trestu bránit pachatelům v páčání další trestné činnosti, vzdělávat v řádné občany, napravit je a také výchovně působit na ostatní členy společnosti. Vedle již zmíněných účelů trestu, rozlišujeme také **funkce trestu**:

- Pro dřívější dobu byla typická **odplatná** neboli **vyrovnávací funkce**. Ta se zakládala na odplatě za spáchaný skutek nebo na kompenzaci škody. V současnosti se zvláště kompenzace škody promítá například do mediaci.
- **Regulativní funkce**, je další funkcí, kdy se stanoví podmínky trestní odpovědnosti, které ochraňují zájmy společnosti. Nemůžeme přehlédnout ani funkci represivní a preventivní,
- **Represivní funkce** má na starost ochranu společnosti, jelikož působí na pachatele trestného činu, tak, aby u něj zabránil páčání další trestné činnosti,
- **Preventivní funkce** je založena na předcházení trestné činnosti (Černíková, 2008).

V moderní společnosti se postupně projevuje humanizace i v ukládání sankcí a taktéž i v rázu samotného výkonu trestů. Ve starověku byla základní myšlenou odplata a prvotní cíl trestu představoval utrpení a nastolení spravedlnosti. Období středověku se vyznačovalo odvetou a typickým heslem této doby bylo „oko za oko, zub za zub“. Později, když státní moc neustále sílila, byla msta nahrazována kompenzačním ujednáním, přičemž stát přebíral aktivitu v hledání a trestání pachatelů (Mühlpachr, 2008).

Zásadní idea humanizace trestu a trestání přichází až s filozofií osvícenství. Osvícenci začali klást důraz na to, aby se v zákoně uplatňovala i ochrana pachatele, respektive právo na život jedince, jako primární občanské právo. První, kdo kritizoval trestní systém, byl Thomas More, kterému vadily nepřiměřené tresty, vzhledem k sociální nebezpečnosti. K této filozofii se rovněž stavěla takzvaná klasická škola, založená Cessarem Beccariaou, jenž byl odpůrcem surových trestů a trestů smrti. Vycházel z principu úměrnosti trestného činu a trestu, usiloval alespoň o formální spravedlnost. Účelem trestu dle jeho názoru, není působit utrpení, ale chránit celou společnost (Mühlpachr, 2008).

Novověké pojetí trestu, respektive nynější trest odnětí svobody, vchází až při nástupu kapitalismu (Mühlpachr, 2008). Mravní zkaženost jedinců, šla ruku v ruce se zahálkou, která byla trestuhodná. Například v Anglii se následky zmiňovaných jevů projevovaly na vyrůstající generaci, které vedly ke vzniku ústavů pro delikventy, tuláky a žebráky. Tato nápravná zařízení měla za cíl především ochránit společnost (Foucault, 1975). Opačný, takzvaný amsterodamský model, kladl důraz na povinnost společné práce, striktního režimu a náboženského čtení. Základním záměrem bylo šířit morální výchovu, vzdělání a kladný vztah k práci. Na konci 18. století byl v Anglii k zásadě práce přidán element izolace, který má na svědomí John Howard. Současně se rozvíjela myšlenka vytvoření dvou vězeňských struktur, zvlášť pro muže a pro ženy (Mühlpachr, 2008). Období 18. a 19. století je považováno za období penologických systémů, tedy postupů a zásad, dle kterých je vykonáván trest odnětí svobody a od nichž se očekává dosažení změny chování odsouzeného. Tyto systémy se rozrůstají o znalosti o člověku, jeho psychice, fungování a výchově ve společenském prostředí (Mezník, Kalvodová, Kuchta, 1995). Černíková (2008) uvádí **hlavní systémy zacházení s odsouzenými**.

První, je takzvaný **Pensylvánský systém**, který bývá označován i jako systém izolační. Spočívá v tom, že každý vězeň byl izolován sám v cele a měl za povinnost zpytovat své svědomí.

Druhý systém je tzv. **Auburnský** neboli systém mlčení, jenž se vyznačoval totální izolací, avšak byl doplněn prací, která byla vykonávána jen v tichosti.

K těmto dvou typům přibyl další, klasifikační **Ženevský systém**, který se vyznačoval novými složkami. Odsouzení byli ve věznicích děleni dle věku, pohlaví, doby trvání trestu atd. Tento systém uvedl přednost, a sice odpouštění části trestu odsouzeným, kteří se chovali slušně a pracovali.

Od poloviny 19. století vznikají tzv. **Progresivní systémy**, které vycházely ze zásady, že si odsouzení musí projít odlišnými stupni přísnosti režimu. Při nástupu trestu byl odsouzený nejprve umístěn do přísnějšího režimu a postupem času byl přefazován do mírnějšího typu.

Vznikl také **Bodovací systém**, jenž byl založený na hodnocení skutečného přičinění odsouzených. Jeho myšlenkou byla graduální příprava odsouzeného na život v sociálním prostředí. V těchto systémech probíhalo vzdělávání, výchova k práci, rozumová výchova a také se uplatňoval systém odměn.

Na začátku 20. století vznikl v Anglii, tzv. **Borstalský systém**, jenž se zaměřoval na nápravu mladistvých.

Vyvinuly se také prvky postpenitenciární a souvislé sociální péče. Progresivní penitenciární systém je navýšen o další složky, které kladou důraz na změnu chování odsouzených. Především jde o rozšíření výchovného obsahu výkonu trestu odnětí svobody. Zřizují se otevřené či polootevřené věznice, vznikají diagnostická střediska a je větší nabídka vzdělávání. Současně se také vytvářejí příznivé podmínky pro trávení volného času a taktéž se využívají léčebné psychoterapeutické metody (Černíková, 2008).

V dnešní době je úsilí směřováno hlavně na nápravu vězněných jedinců a také na pozitivistický přístup v zacházení s těmito osobami. Vězněný jedinec se stal objektem působení a manipulativního zacházení (Černíková, 2008).

1.1.1 Vězeňství v letech budoucích

Je třeba se zaměřit i na to, kam se bude vězeňství dále ubírat. Podstatou pro pochopení a předpovědi následného vývoje vězeňství je zkoumání zahraničních, respektive evropských zkušeností. V nejbližších desetiletích je možné ve vyzrálé Evropě reálně počítat s těmito směry:

- Jelikož dochází k nárůstu bezpečnostních rizik, bude kladen důraz na bezpečnost pro všechny, tzn., pro společnost, zaměstnance i pro vězně,
- Zaměřovat se na liberalizaci trestu s cílem, že trest bude charakteristický jen restrikcí pohybu a svobody a měl by souviset v co nejmenší míře s ostatními oblastmi občanských práv,
- Nezadaří se zabránit narůstajícímu počtu vězňů a s tím souvisejícího problému přeplňování věznic, včetně všech negativních důsledků týkající se kvality zacházení s jedinci za mřížemi (Koncepte rozvoje českého vězeňství do roku 2015, 2005).

Základní principy jednání s vězněnými osobami plynou zvláště z Listiny základních práv a svobod, českého právního řádu a také z doporučení Rady Evropy. Se všemi osobami, které jsou ve vězení, musíme jednat s ohledem k jejich lidským právům a k důstojnosti. Je třeba dodržovat náležitý a humánní výkon trestu odnětí svobody a výkon vazby zajišťovat jen ve věznicích zajišťujících bezpečnost všem, tzn. vězňům, ale i zaměstnancům. Omezení jedinců za mřížemi, má být pouze v rozsahu nezbytném pro účel trestu odnětí svobody a účel výkonu vazby. Život ve věznici má být co nejvíce blízký životu ve společnosti, každý jedinec ve vězení by se měl posuzovat striktně individuálně a samotný výkon trestu by měl být navrhován individuálně s vytvořením co nejlepších podmínek, týkajících se reintegrace po propuštění (Koncepte rozvoje českého vězeňství do roku 2015, 2005).

Nesmíme opomenout ani strategické cíle výkonu trestu odnětí svobody, které si české vězeňství pro příští desetiletí stanovuje. Jsou jimi zajištění bezpečnosti pro společnost, vězně a zaměstnance věznic. Snažit se eliminovat rizika odsouzených, realizovat novou diagnostiku a klasifikaci vězněných osob a ještě více kooperovat s Probační a mediační službou České republiky. Struktura vězeňských zařízení by měla být zjednodušená, respektive budou pouze tři typy věznic, a sice pro výkon trestu odnětí svobody s dozorem, věznice pro výkon trestu odnětí svobody s ostrahou a vazební věznice. Je nutné zvýšit odborná pracoviště Vězeňské služby České republiky při řazení či přerazování odsouzených do typů věznic. Zlepšovat vězeňské prostředí z důvodu modernizace, případně vystavět zařízení nová. Je třeba se zaměřit na vztahy s veřejností, s institucemi a organizacemi a to včetně s rozvojem a udržováním zahraničních kontaktů. Z důvodu specifických potřeb vězeňství, je žádoucí zajistit systém zdravotnické péče o vězněné osoby i zaměstnance (Koncepte rozvoje českého vězeňství do roku 2015, 2005).

1.1.2 Privatizace vězeňství v České republice

V tomto úseku práce je třeba zmínit také problematiku privatizace věznic. Jaká je tedy budoucnost privátních věznic v České republice? Vezmeme-li v potaz bezpečnostní rizika, která nejsou velice odlišná od státních věznic, musíme mít na paměti hospodářskou rovinu plánu. Transparency International zdůrazňuje, že ve vyjednávání o projektech Partnerství veřejného a soukromého sektoru, má stát slabou pozici, co se týká jednání i členění rizik a to ze dvou důvodů:

- Představitelé státu ve vyjednávání nejsou přímo zainteresováni na úspěchu nebo neúspěchu smluv, což se odráží v jejich jednání, i s potencionální možností korupce,
- Jestliže nebude privátní společnost v určitém období plnit stanovené podmínky, stát stejně musí zabezpečit dostupnost služby a její fungování. Lze to zajistit např., odkupem privátního podílu nebo zvýšením plateb nad dohodnutou částku (Pavel, 2007).

Daleko větším nebezpečím, která může mít nedozírné následky na ekonomickou bezpečnost státu, je skryté navyšování státního dluhu. Výhoda projektů Partnerství veřejného a soukromého sektoru je ta, že se stavba infrastruktury může realizovat bez okamžitých investic prostřednictvím státního rozpočtu. Ovšem tato „výhoda“ se může rychle změnit v nebezpečí pro státní stabilitu financí a hospodářskou bezpečnost obecně (McDonald, 1992). Zadlužování v těchto projektech pomíjí státní rozpočet, je utajené a odpovědní lidé toho mohou využít, aby získali „politické body“ výstavbou „na oko“, ovšem pouze a jen na úkor budoucnosti. Pokud by se podobné projekty nahromadily, může dojít až k restrikci investičních prostředků ve veřejných rozpočtech, ale i k platební nezpůsobilosti, týkající se ekonomického, ale i ostatních odvětví bezpečnosti. Model soukromé věznice není v České republice kontroverzním tématem. Proti soukromému profilu josefovské věznice, která se má realizovat v chátrající Josefovské pevnosti, se zatím žádná vlna odporu nezvedla. Možná také proto, že je projekt ve fázi vyjednávání. Ovšem vybudování soukromé věznice na území České republiky by bylo důležitým momentem i v celosvětové evoluci vězeňství. Na privatizaci vězeňství by totiž neměli podíl nadnárodní společnosti, což je běžné, nýbrž malá privátní společnost bez zahraničních financí a zkušeností (Pavel, 2007).

1.2 Vězeňská služba České republiky

Vězeňská služba České republiky spadá do ozbrojeného bezpečnostního sboru, která působí na území České republiky. Zařazujeme ji pod resort Ministerstva spravedlnosti, který na tuto organizaci dohlíží. Úkolem Vězeňské služby České republiky je především dbát na zabezpečení výkonu vazby, výkonu trestu odnětí svobody a současně udržovat pořádek a bezpečnost v budovách soudů, státních zastupitelství a ministerstva. Mezi její další poslání patří mimo jiné střežení, předvádění a eskortování vězňů, čemuž někdy můžeme být svědky v budovách soudů či ve hromadných sdělovacích prostředcích. Příslušníci tohoto ozbrojeného bezpečnostního sboru denně pracují s problémovými jedinci, což vyžaduje maximální soustředění, psychickou odolnost, ale i trpělivost a umění zvládat krizové situace. Tato podkapitola cílí na vývoj vězeňství v České republice a současně na problematiku výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody. Mimo jiné jsou v této části práce uvedeny povinnosti obviněných, představeny a rozebrány typy věznic a zdůrazněny funkce výkonu trestu odnětí svobody.

1.2.1 Vývoj vězeňství

Co se týká vývoje vězeňství, nemůžeme opomenout rok 1989, který byl jistě tím nejvýznamnějším mezníkem (Mühlpachr, 2008). Jak uvádí Černíková (2008), změna českého vězeňství, jeho stanovujících a systémových transformací poznamenala organizační strukturu vězeňství, jeho pojetí a cílů. Tyto změny jsou zakotveny zvláště v zákoně o Vězeňské službě a justiční strážích České republiky (1992). Před tímto rokem byly nalezeny následky stagnace v odvětví vězeňství. Ty zjistili penitenciární pracovníci, respektive Ti, kteří věnovali speciální péči o vězně a to z pohledu Evropských vězeňských pravidel, Standardních minimálních pravidel a Listiny základních práv a svobod (Netík, 1991). Mezi hlavní faktory ustrnutí se řadilo přílišné užívání trestu odnětí svobody, ale nadhodnocování významu potlačení. Věznice byly charakteristické nevyhovujícími prostory i vybavením, personál nebyl dostatečně kvalifikovaný a vládlo zde příkazové řízení a úřední vztahy. Mimo to i zcela chyběla jakákoliv návaznost na následnou a systematickou, respektive postpenitenciární péči (Černíková, 2008). Tato autorka taktéž uvádí hraničníky, které byly stanoveny k přeměně, čili k transformaci vězeňství.

Rok 1991 byl typický uvedením koncepce rozmachu vězeňství a také jejich způsobu dosažení. Stanovené cíle zdůrazňovaly založení pokrokového systému vězeňství, který bude plnit funkci ochrany společnosti před zločinností. V roce 1992 byly určeny změny

v systému i polidšťování neboli humanizace. Její podstatu představovalo uznání vězňů jako občanů, nesměla být ponižována jejich důstojnost. Dále se kladl důraz na zajištění hmotných podmínek života vězňů v záruce základních práv a svobod odsouzených jedinců. Tento rok vznikl Zákon o Vězeňské službě a justiční strážci České republiky (1992). Je v něm kladen důraz na demokratické zásady a také na dodržování základních lidských práv a svobod (Černíková, 2008). Mühlpachr (2008) uvádí, že tímto zákonem došlo ke zrušení Sboru nápravné výchovy odpovídající za výkon státního úřadu vězeňství. Současně se vymýtily direktivní a autokratické složky řízení, došlo k transformaci systému vězeňství, zejména způsobu zacházení s odsouzenými. Další pokrokem se stalo určení povinností a kompetence Vězeňské služby České republiky z hlediska přijetí práv obviněných. Zároveň vzniká oddělení pro vězeňství, kdy Vězeňská služba České republiky vydává metodické pokyny, klade důraz na uplatnění právních předpisů a dává impuls k normativním změnám (Černíková, 2006). V Zákoně o Vězeňské službě a justiční strážci České republiky (1992) se uvádí, že vězeňství vytváří předpoklady k reparaci vlastností, hodnot a společenských dovedností vězněného jedince. Tyto předpoklady mohou být později základním kamenem začlenění zpět do společnosti. Jedním z účelů trestu je usměrnění, snaha o změnu chování a příprava jedince na život ve společnosti. Ve výše uvedeném zákoně se také dočteme o úkolech Vězeňské a justiční strážce České republiky, mezi které patří spravování a střežení věznic, střežení, předvádění a eskortování osob, soustavné působení na osoby ve výkonu trestu odnětí svobody a ve výkonu vazby, výzkum v oblasti penologie, respektive vězeňství.

Zákon o Vězeňské službě a justiční strážci České republiky (1992) patří mezi stěžejní předpisy, kterým se musí příslušníci Vězeňské služby České republiky řídit. Pro příslušníky, kteří nastupují do služebního poměru je tento zákon jakousi „Biblií“, jejíž obsah musí co nejdříve bezpodmínečně ovládat a plnit.

Mezi hlavní úkoly justiční strážce patří především zajišťování pořádku a bezpečnosti v budovách soudů, státních zastupitelství a ministerstva. Mezi základní mezníky českého vězeňství patří rok 2005, kdy byla stanovena **Koncepce rozvoje českého vězeňství** platná do roku 2015. Tato koncepce si klade za cíl flexibilně reagovat na čerstvé podmínky, ve kterých se české vězeňství právě nachází. S tím souvisí i směřování a přednosti systému českého vězeňství. Koncepce rozvoje českého vězeňství vystupuje z doporučení Rady Evropy, kde jde v zásadě o nehledání tzv. „české cesty“ a legislativního rozsahu, který usiluje o dosažení změn ve prospěch uskutečnění koncepčních záměrů. Pro penologický

výzkum je typické, že musíme vycházet z vlastní praxe, teoretických výsledků výzkumů Institutu pro kriminologii a sociálního předcházení. Také bychom měli brát v potaz zahraniční modely, tzn. model holandský, kanadský, britský, jelikož České vězeňství nemá dostatečné pracoviště k poskytování platných teoretických řešení. Koncepce uplatňuje nárok hodnocení českého vězeňství a klade důraz na bezpečnost, výkon vazby, výkon trestu odnětí svobody a také na zdravotnictví. Cílem České republiky pro nejbližší desetiletí je předkládat Evropě směry, jako je bezpečnost pro všechny, tzn., pro vězně, příslušníky i společnost. Současně bude probíhat liberalizace trestu, s primárním cílem, aby se trest nedotýkal dalších odvětví práv občanů. Mezi prognózy zařazujeme neschopnost zabránění dalšímu rozrůstání vězňených osob ve věznicích a vazebních věznicích. Z toho vyplývá, že se věznice budou i nadále přepřínovat, což má za následek prohlubování negativních vlivů co do kvality zacházení s vězňenými osobami (Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015, 2005).

1.3 Výkon vazby a výkon trestu odnětí svobody

Výkon vazby upravuje Zákon č. 293/1993 Sb., který vyšel v platnost od 1. 1. 1994. Tento zákon vystupuje z dokumentů a mezinárodních konvencí, především však ze Standardních minimálních pravidel Organizace spojených národů, týkající se zacházení s odsouzenými jedinci. Výše uvedený zákon také dodržuje Evropská vězeňská pravidla a další významné dokumenty Rady Evropy (Řád výkonu vazby, 1994). Podle Černíkové (2008) je uložení vazby velice značným zásahem do občanských svobod a práv osoby, která je obviněna ze spáchání trestného činu. V samotném výkonu vazby jsou práva, ať už lidská či občanská výrazně omezena. Při výkonu vazby nesmí být ponižována lidská důstojnost a zároveň nesmí docházet k fyzickému a psychickému nátlaku. Zaměstnanci věznice mohou používat donucovací prostředky, které jsou uvedeny v Zákoně o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky (1992). Zároveň musí dodržovat presumpci neviny, tzn., pokud nebyl dotčený jedinec pravomocně odsouzen, musí se na něj pohlížet jako na nevinného (Zákon o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky, 1992). Černíková (2008) uvádí, že účelem vazby je hlavně zajistit obviněné osoby pro trestní řízení a výkon trestu odnětí svobody. Současně obviněným také zabránit v pokračování páchaní trestné činnosti či v maření ověřování potřebných důkazů. Do výkonu vazby se přijímají obvinění pouze na písemný příkaz soudu, který je vydaný na bázi rozhodnutí o přijetí do vazby. Při přijetí musí být obviněný seznámen se svými právy a povinnostmi, s řádem výkonu vazby a také

s vnitřním řádem příslušné věznice. Umisťování obviněných do cel má svá základní pravidla, které je nutné dodržovat, aby byl naplněn účel výkonu vazby a také zamezeno narušení mravního či jiného ohrožení obviněných.

Příslušníci Vězeňské služby České republiky musí být k umisťování jedinců do cel velice obezřetní. Nesmí dopustit, aby do společné cely umístili muže se ženou, jedince, proti kterým je vedeno společné řízení či pravomocně odsouzené s obviněnými. Pokud by k takovému pochybení došlo, mohlo by to mít pro některé obviněné nedozírné následky.

Obvinění mají svá práva, jako je právo na stravu třikrát denně, právo nosit svůj vlastní oděv, přijímat nebo odesílat korespondenci, kterou příslušníci Vězeňské služby České republiky kontrolují. Mohou také užívat telefon, přijímat návštěvy v počtu maximálně čtyř osob a to jednou za dva týdny po dobu devadesáti minut. Dále mají právo na duchovní a sociální služby, na nákup potravin a věcí osobní potřeby, přijímání balíčků a peněz, uspokojování kulturních potřeb, péči o zdraví a také mohou být po dobu trvání vazby na vlastní žádost, zařazeni do pracovního procesu (Černíková, 2008).

K povinnostem obviněných patří dodržování řádu výkonu vazby a vnitřního řádu věznice, musí plnit rozkazy pracovníků Vězeňské služby České republiky, umožnit kontrolu osobních věcí, nahlásit nemoc či zranění. Kromě toho musí dodržovat zásady slušného chování, nesmí navazovat styky s jinými obviněnými nebo s osobami na svobodě. Platí i zákaz konzumace alkoholu či jiných omamných látek, tetování sebe nebo někoho jiného či nechání se tetovat. Při nedodržování pravidel, má právo Vězeňská služba České republiky udělovat kázeňské tresty, jako je důtka, pokuta do výše tisíce korun, zákaz nákupu potravin a věcí osobní potřeby až na dobu jednoho měsíce, propadnutí věci nebo umístění do samovazby až na deset dní (Černíková, 2008).

Výkon trestu odnětí svobody je podle Černíkové (2008) prozatím uskutečňován ve čtyřech **typech věznic** (toho dělení se odvíjí dle způsobu ostrahy a dle zajištění bezpečnosti). Jedná se o věznice:

- **S dohledem,**
- **S dozorem,**
- **S ostrahou,**
- **Se zvýšenou ostrahou.**

Výkon trestu odnětí svobody znamená pro odsouzeného, aby zvýšil svoji aktivitu a snažil se zlepšit své společenské podmínky života za mřížemi. Podle Trestního zákoníku (2009), se typ věznice, do kterého je odsouzený umístěn, stanoví na základě rozhodnutí soudu.

Nejmírnějším typem je věznice s **dohledem**, do které jsou umístěni pachatelé, kteří spáchali trestný čin z nedbalosti a kteří zatím nebyli ve výkonu trestu odnětí svobody pro úmyslný trestný čin.

Věznice s **dozorem** je určena pro odsouzené, kteří spáchali trestný čin z nedbalosti, kteří už byli ve výkonu trestu odnětí svobody anebo těm, kteří ve výkonu trestu odnětí svobody nebyli, avšak jejich trest nepřevyšuje dva roky.

Věznice s **ostrahou** je pro ty jedince, kteří spáchali úmyslný trestný čin, přičemž nejsou splněny podmínky, aby byli umístěni do věznice s dozorem či zvýšenou ostrahou. Tento typ věznice je také pro pachatele, kteří spáchali trestný čin z nedbalosti, ale nebyli umístěni do věznice s dohledem či s dozorem.

„Nejtvrdějším“ typem je věznice se **zvýšenou ostrahou**. Ta je určena pro pachatele, kterým byl uložen trest na doživotí, trest pro zvlášť nebezpečné „kriminálníky“, kterým byl za spáchání zvlášť závažného trestného činu, uložen trest po dobu osmi let, či těm, kteří byli odsouzeni za úmyslný trestný čin a v posledních pěti letech utekli z výkonu vazby nebo z výkonu trestu odnětí svobody.

Při trestu odnětí svobody jsou zdůrazňovány jeho základní **funkce**. Mezi ně řadíme především funkci:

- **Ochrannou**, která sebou nese jistý užitek,
- Individuálně chránící neboli **preventivní**, která musí být zvláště výchovná a také se zasazovat o transformování lidských charakteristik,
- **Generálně preventivní**, která přímo působí na další členy společnosti (Černíková, Sedláček, 2002).

Podle penologie je základní funkcí trestu, funkce **regulativní**, ve které jde o diferencované zacházení s různými skupinami odsouzených. Dále uvádí funkci **vyrovnávací**, která má za cíl odstraňovat či vyvážit negativní emoce pachatelů (Vězeňská služba České republiky, 2012).

1.4 Shrnutí kapitoly

První kapitola diplomové práce je členěna do tří podkapitol. Zaměřuje se na uvedení do problematiky systému vězeňství v České republice, což je „odrazový můstek“ této práce. Jsou v ní uvedeny podkapitoly, jako je hledisko trestu a trestání, Vězeňská služba České republiky a rovněž výkon vazby a výkon trestu odnětí svobody. V českém vězeňství se stal velice důležitým mezníkem rok 1989, který je synonymem humanizace. Ta spočívá v neponižování důstojnosti odsouzených, klade důraz na zabezpečení správných hmotných podmínek pro odsouzené a také zajišťuje základní práva a svobody odsouzených. Není zde opomenut účel trestu, což je velice významný pojem této práce. Dohlíží nad zločinností, chrání společnost před pácháním trestných činů a odklání ty trestné činy, které „útočí“ na práva a svobody občanů. Současně se snaží bránit pachatelům v páchání další trestné činnosti, vzdělávat je v čestné občany a také kladně působit na další členy společnosti. Tato kapitola zmiňuje Zákon o Vězeňské a justiční strážci České republiky (1992), který je podložen demokratickými zásadami a soustřeďuje se i na základní lidská práva a svobody. Tento zákon je mimo jiné stěžejní pro příslušníky Vězeňské služby České republiky, jímž se musí bezmezně řídit. Nesmíme opomenout ani pojem humanizace. Ta se začíná projevovat i v ukládání trestů a současně i v povaze výkonu trestů. Výkon trestu je upravován zákonem o výkonu trestu (1999), což je další důležitý předpis, který je třeba znát. Mimo jiné jsou v něm obsaženy hlavní zásady výkonu trestu, práva a povinnosti odsouzených, ale také program zacházení, který bude podrobně popsán v následující kapitole.

2 PROGRAM ZACHÁZENÍ U ODSOUZENÝCH

Jedinci, kteří nastoupí do výkonu trestu, postupně zjišťují, že čas ve věznici plyne daleko pomaleji než na svobodě. Někteří se vrhnou do posilování a dřou na své postavě, jiní usilují o zaměstnání, aby jim trest co nejrychleji utíkal. Mezi odsouzenými jsou i tací, kteří dlouhý čas za mřížemi využívají velice smysluplně, a sice vzděláváním. Vzděláváním si zvyšují sebevědomí, získávají nové znalosti a dovednosti, které jim napomáhají při znovuzачlenění do společenského života. U odsouzených, kteří si ve věznici prošli některým ze vzdělávacích kursů, učebním oborem či maturitním studiem, výrazně klesá šance, aby se vrátili zpátky za mříže. Tito lidé si většinou dokáží najít práci a především jsou schopni si ji udržet.

2.1 Resocializace odsouzených

Začlenění odsouzených zpět do společnosti je velice složitý proces. Tito jedinci již před uvězněním žili z převážné většiny nepříliš spořádaným životem, potýkali se s nejrůznějšími problémy a jistě zažili spoustu konfliktních situací. Ve vězení je nahromaděno takovýchto jedinců spousta, a proto zbavení se špatných vzorců chování, návyků či jednání, je o to obtížnější. Je třeba vytrvalého, soustavného a trpělivého působení zaměstnanců věznice na tyto osoby, snažit se odstranit negativní složky jejich osobnosti a změnit způsob jejich přemýšlení správným směrem. Ve věznicích k tomuto slouží program zacházení, který bude popsán v následující podkapitole.

V úvodu této podkapitoly je nutné, abychom si vymezili základní pojmy, jako je **reedukace**, **socializace** a **resocializace**. Právě resocializace je stěžejní pojem vzhledem k hlavnímu cíli práce a proto je třeba ji podrobně věnovat pozornost.

Mezník, Kalvodová, Kuchta (1995) uvádí, že **reedukace** představuje soubor metod pedagogické podpory, které cílí na rozvoj doposud nerozvinutých vlastností osobnosti se snahou změnit je žádaným směrem. Za zlepšení se pokládá odstranění negativních návyků či postojů. Vítková (2004) ve své publikaci představuje reedukaci jako soubor postupů či metod, které jsou centrem dění v převýchovných institucích s cílem resocializace, tedy znovuzapojení jedince do společnosti. Kraus (1998) uvádí, že reedukace je zvláštní případ resocializace, při kterém se za aplikováním pedagogicko-psychologických, sociálně terapeutických a jiných metod, snaží o chování jedince odpovídající kladným vzorům.

Socializace je stupňovité včleňování jedince do společnosti a to zejména díky výchově v rodině. Neúspěšná socializace vede k delikvenci, respektive, pokud je spáchán zločin, je to díky chybné socializaci.

Resocializace je na tom podobně. Jedná se o proces, který může trvat po celý život jedince. Při resocializaci je zřejmé, že jedinec má za sebou socializační proces, tedy proces osvojování společenských zkušeností, zvyků či norem, ale také proces sociálního učení (Juříčková, 2004). Koncept resocializace je třeba uvést na pravou míru. Je třeba si uvědomit, do jaké společnosti má být jedinec začleněn. Stolley (2005) ve své publikaci uvádí, že resocializaci používají taktéž „totální instituce“ či společenství. Do nich zařazujeme armádu, psychiatrické léčebny či náboženské spolky, které ovládnou jedincovo prostředí a tím změni jeho lidskou osobnost, která se totálně začlení do požadované skupiny. V tomto případě se sice využívá metod donucovacích, trestů a podobně, ovšem cíl je stejný. V této práci bude resocializace chápána jako znovuzачlenění jedince do společnosti, a sice společnosti většinové, běžné.

Termín resocializace představuje odstraňování poměrně stálých zaměření vychovávaného jedince, které způsobuje výchovné potíže a také působí na tvoření postojů, jakožto díl osobnosti. Jde o postoje, které se projevují nepříznivým vztahem k daným sociálním očekáváním (Czapów, Jedlewski, 1981). Maroušek, Kroftová (2003) ve své publikaci uvádí, že se resocializací rozumí návrat k sociálně akceptovatelnému způsobu chování u jedinců, kteří se od něj nějakým způsobem odchýlili. Musí proběhnout změna postojů a také hodnotového zaměření. Výsledek programů sloužících k resocializaci se odvíjí od toho, jak jsou přiměřené a také, jak je klienti přijmou. Důležité je, aby je program natolik motivoval, aby souhlasili se změnou přirovnávající s přitažlivou životní variantou. Transformace, která nastane v průběhu resocializačního programu, je nejspíše transformací trvalou, pokud je program zakončen řádným typem další péče. Kraus (1998) uvádí, že obecněji je resocializací myšlen návrat jedince do klasického života ve společnosti. Potom dochází k takovému postupu nejenom u jedinců za mřížemi, ale také například po stránce zdravotní a následující invaliditě. Netík (1998) nabízí svůj pohled na pojem resocializace, jakožto velice složitý problém s vysokým nebezpečím omylu. Obecně lze ovšem říci, že šanci k úspěšnému znovuzачlenění do společnosti mají vězni prvotrestaní, u kterých nejsou nalezeny poruchy chování závažného rázu. Veliká šance je i u jedinců, kteří jsou ve vězení krátkou dobu a také pro ty, kteří mají zachovány pevné vazby s nejbližšími a rovněž ukotveny pevné pracovní návyky. Resocializační výchovou se tedy rozumí specifická

resocializační výchova, která cílí na jedince společensky nepřizpůsobivé, deprivovaní ohrožené či zločinně deprivované (Czapów, Jedlewski, 1981). Ve vězeňství je resocializace vnímána jako druhotná socializace jedince, má tzv. „korektivní povahu“. To proto, že u jedince neproběhla socializace úspěšně, jelikož evoluce probíhala v nežádoucích podmínkách nebo se v ní objevily nedostatky. Záměrem resocializace je opět spojit zničené vazby socializace v místech pochybení a snažit se utvářet a tvarovat život jedince tak, aby jeho následující začlenění do společnosti už bylo úspěšné.

Rychlost začlenění a povaha průběhu resocializace závisí:

- Na přizpůsobení určitého jedince k sociální přeměně a na snaze změnit hodnotové zaměření, podřídit se společenským standardům, přijmout nové vzorce chování a přijmout nové odborníky,
- Na tom, jak se bude lišit nové sociální prostředí od stávajícího a rovněž na tom, jak bude nový sociální systém vzhledem k určitému jedinci otevřený.

Dospělého člověka nemůžeme převychovat a ani nemáme nástroje, jak ho vyléčit (Biedermanová, Petras, 2011). Cressey (1961) uvádí, že někteří odsouzení vůči výchově zbrojí, dávají najevo svůj odpor ke vzdělávání či nápravě. Zaměstnanci Vězeňské služby musí být na toto negativní chování připraveni, přistupovat k odsouzeným individuálně a snažit se o to, aby jejich integrace do společnosti byla úspěšná. Biedermanová, Petras, (2011) dodávají, že můžeme konkrétními metodami redukovat rizika, která by patrně vedla k dalšímu páchání trestné činnosti, jestliže nebudou ošetřena. Czapów, Jedlewski (1981) ve své publikaci uvádějí tři **principy resocializační výchovy**, a sice **princip převýchovy, všestranný rozvoj osobnosti a princip trestního zacházení**. Dodržování principu převýchovy tkví ve výběru prostředků, které vyvolávají princip komplexního rozvoje za stávajícího akceptování principu zacházení. Princip zacházení opravňuje k jisté kontrole nad vychovávanými jedinci (Czapów, Jedlewski, 1981).

Výkon trestu odnětí svobody skýtá mnoho vedlejších účinků. Děje se v deviantních a extrémních podmínkách, které působí doslova proti znovuzacházení jedince zpět do společnosti. Soustředění ať už více či méně narušených jedinců ve stísněném prostoru nad zaměstnanci, kteří se mají starat o jejich výchovu, naznačuje, jakým směrem se působení na odsouzené ubírá. Jedinec je za mřížemi de facto odmítnutý celou společností. Je v klimatu, které nemůže přijmout a většinou nachází přijetí ve vězeňské menšinové skupině (Netík, 1998). Vágnerová (1999) uvádí, že se společenské prostředí výkonu trestu odnětí

svobody výrazně liší od „normálního života“ za zdmi věznic. Jedinec se chtě nechtě dostává do pasivity, stává se součástí systému, přičemž nemůže být zcela uspokojována jeho potřeba seberealizace. Rigidita neboli „tuhost“ věznění je tlumena vzorem vzájemného působení samotných odsouzených. Tito jedinci navazují vztahy pomoci a vzájemné důvěry proti tlaku, který dnes a denně zažívají od vězeňského personálu. Výše uvedená autorka k tomu dodává, že přijetí skupinové identity, je pro odsouzeného velikou podporou, a přijímá ji hlavně tehdy, pokud nedisponuje dobře fungujícím zázemím anebo mu chybí silné vnitřní uvědomění (Vágnerová, 1999). Ve své publikaci se této problematice věnují i Matoušek, Kroftová (2003), kteří popisují charakteristický rys vězeňské subkultury, což je typická propast mezi odsouzenými a příslušníky Vězeňské služby České republiky, respektive dozorcí. Ti jsou pro odsouzené nepřátelé, kteří se k nim chovají a jednají s nimi „nespravedlivě“. Z tohoto důvodu musí být pro odsouzené i samotný pobyt za mřížemi něčím nespravedlivým či hodně striktním (Matoušek, Kroftová, 2003).

Negativní příčiny výkonu trestu odnětí svobody můžeme sumarizovat do těchto částí. Jedná se o **hrozbu vzájemné demoralizace odsouzených, proces prizonizace, sociální stigmatizaci jako komplikaci znovuzачlenění a především reintegraci odsouzených** (Černíková, Makariusová, 1997).

Další negativní stránky výkonu trestu odnětí svobody je oslabení volných rysů, například sebeovládání a samostatného rozhodování. Místo toho se do popředí dostává nesamostatnost, zvyšování pocitu méněcennosti, roste zadluženost a odsouzený mnohdy musí nuceně přijmout i homosexuální chování (Černíková, Makariusová, 1997).

Kraus (2008) ve své publikaci uvádí, že resocializace má i svou sociálně psychologickou orientaci. Jedinec ve výkonu trestu odnětí svobody se musí stát deviantem a po skončení věznění abstinentem, čili jedincem, který je napravený a už se nikdy nesníží k nevhodnému chování (Kraus, 2008). Proces resocializace není jednoduchou záležitostí. Je nutné využívat nejenom obecných metod, tedy zákonů či předpisů, které „sedí“ na všechny odsouzené. Je třeba používat tzv. „speciálních metod“, do kterých zahrnujeme metody pedagogické, psychologické, sociální, které budou potřebné pro jednotlivé vězně či skupiny odsouzených. Proces resocializace musí být velice dobře zvolen. Je třeba brát v úvahu individualitu odsouzeného a dbát na to, aby u něj došlo k zvnitřnění společenských norem, respektive k interiorizaci. Taktéž by mělo dojít k naučení se sociálně vhodným formám chování. Vychovatel nemůže připustit, aby u odsouzeného došlo ke gradaci jeho

kriminálních sklonů a to mělo za následek ještě větší „propast“ mezi ním a společenským prostředím. Resocializace by tedy měla mířit ke třem nejpodstatnějším cílům (Černíková, 2008). Těmito cíli je dle těchto autorů šlechtění návyků dalším vzděláváním, které se děje v zaměstnání, zálibách a mělo by vést ke změně životního stylu. Dále mezi tyto cíle řadí osvojování si takových dovedností, které jsou vhodné pro život „bez mříží“ a udržování si společenských vztahů na základě sociálního učení či psychologického tréninku v rámci skupinové činnosti s vězni. Třetím cílem je osobitá pomoc a odborné poradenství, které zacíljuje na řešení individuálních potíží s odsouzenými (Černíková, 2008).

2.1.1 Vliv působení vzdělávání na resocializaci odsouzených

Sochůrek (2007) uvádí, že se v dnešní době už tolik nevyskytují negramotní jedinci, a tudíž základní vzdělávání nemá moc velký význam. Je vhodné především pro cizince, kteří vykonávají výkon trestu na území České republiky. Převážně se zdůrazňuje potřeba vzdělávání v řemeslech nebo administrativně technických profesích, respektive v oborech s možnou kvalifikací či rekvalifikací.

Ve vězení jsou proto poskytovány kurzy s počítači, vedení administrativy či účetnictví. Pro vězněné osoby jsou také využívány kurzy v oboru malíř, natěrač, zedník, truhlář a podobně. Pracovní kvalifikace, umění a šance uplatnit se na trhu práce v kvalifikovaném zaměstnání, je význačným rysem, který odstraňuje případný návrat zpátky za mříže (Sochůrek, 2007). Vězeňská služba České republiky podporuje činnosti, které napomáhají ke zvyšování kvalifikace jedinců ve výkonu trestu odnětí svobody. Podporuje také činnosti, které rozvíjí a zakořeňují návyky se vzdělávat, být v práci soběstačný a zvládat pracovní problémy za pomoci moderních informačních technologií. Vzdělávání totiž jednoznačně poskytuje odsouzeným rozsáhlejší uplatnění na trhu práce, jakmile jsou propuštěny na svobodu (Vězeňská služba České republiky, 2012).

Proto, aby se jedinci ve výkonu trestu napravili, je právě vzdělávání zásadní. Zkušenosti a taktéž nespočet kriminologických výzkumů z dávných časů potvrzují, že odsouzení byli „vybaveni“ velice nízkou úrovní vzdělanosti. Někteří jedinci neměli ukončené základní vzdělání, jiní vychodili zvláštní školy, respektive školy praktické. V dnešní době jsou vzdělávací programy obvyklou metodou reedukace a resocializace odsouzených (Vězeňská služba České republiky, 2012).

Vzdělávání odsouzených má na našem území již neodmyslitelnou tradici, která se bude vyvíjet a zdokonalovat. Největší přínos vzdělávání odsouzených považují v oblasti

resocializace. Jestliže jedinci ve výkonu trestu získají výuční list, rekvalifikují se v určitém oboru či získají vysokoškolský diplom, učiní tak výrazný krok pro návrat do společnosti. Jedinec má mnohem větší šanci získat zaměstnání. Společnost tento fakt vnímá jako prevenci směrem k nezaměstnanosti, která může být jistě důvodem k páčání trestné činnosti a opětovnému návratu za mříže. Na vzdělávání ve vězeňských zařízeních se vynaloží nemalé finanční prostředky, které ovšem považují za velice rozumné a smysluplné.

2.2 Program zacházení jako faktor resocializace odsouzených

Rok 1989 byl pro vězeňství pomyslným mezníkem. Právě do této doby byla v České republice preferována institucionální struktura nápravně výchovného působení. Odsouzení byli bezmezně podřízeni pravidlům řádu, který se vyjadřoval pevnou kázní a musel se dodržovat. Odsouzení ztratili kontakt s externím světem, byli neustále hlídáni. Vězeňství se orientovalo na dozor a na dodržování ústavního systému. To mělo být jistotou pro dosažení změn v chování u odsouzených a současně zárukou, že už nikdy nebudou páchat trestnou činnost. Bohužel, opak byl pravdou. Toto stanovisko vedlo k paralyzování chování, které vystihuje významné rozhodování a s tím související odpovědnost za vlastní rozhodnutí a činy. Následek byl takový, že se odsouzení neuměli začlenit zpátky do společenského života (Novotná, 2008).

Roku 1989 nastala zásadní změna. Vězeňství se začalo vydávat směrem k humanizaci a současně došlo ke zvrátům, které se opíraly o Standardní minimální pravidla pro práci s vězni a o Evropská vězeňská pravidla. Zákon o výkonu trestu odnětí svobody č. 169/1999 Sb., ukotvuje problematiku **programů zacházení** a dále je modifikuje Vyhláška ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb. Touto vyhláškou se vydává Řád výkonu trestu odnětí svobody a současně Metodický list ředitele odboru výkonu vazby a výkonu trestu Generálního ředitelství Vězeňské služby České republiky č. 2/2000 (Novotná, 2008). Mühlpachr (2008) uvádí, že se program zacházení vytváří pro každou osobu, která byla odsouzena a vyznačuje se vymezením jasného cíle, který má být postupně v různých oblastech plněn.

Tyto programy sestavuje s odsouzenými speciální pedagog, který současně zaručuje jejich odbornou úroveň a to i s nezbytnými aktualizacemi v trvání výkonu trestu. Nezbytnými aktualizacemi máme na mysli, jak se bude ubírat vývoj osobnosti odsouzeného včetně změn, týkající se jeho jednání a chování. Následně je komise doporučuje ke schválení

řediteli příslušné věznice nebo jeho zástupci. Úspěšnost programu zacházení vyhodnocují vychovatelé s odsouzenými, kteří se na jeho oživení podílí (Vězeňská služba České republiky, 2012). Černíková (2008) ve své publikaci popisuje základní rámec pro vytvoření programu zacházení. Tvoří ho dodržování práv odsouzeného, plnění povinností, ale i kázeňská praxe. Program zacházení se zabývá čtyřmi sférami, které jdou ruku v ruce s pobytem odsouzeného ve výkonu trestu odnětí svobody. Pátá sféra formuje utváření vnějších vztahů. Hála (2005) popisuje druhy činnosti, které jsou součástí programů zacházení a člení se podle Vyhlášky § 36 Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999.

2.2.1 Pracovní aktivity

Do první oblasti zařazujeme pracovní aktivity, respektive začlenění do zaměstnání. Ve vězení je pro odsouzené zvlášť práce velikou motivací. Pokud odsouzený pracuje, jeho trest mu daleko rychleji utíká, navíc se cítí být potřebný. Nemalou roli hraje i jedincův dobrý pocit z řádně odvedené práce a pochvala ze strany zaměstnanců věznice. Začleňování odsouzených do zaměstnání se děje dle délky trestu, kvalifikace, trvání trestu, ale i motivací k práci samotného odsouzeného. Odsouzení mají možnost navštěvovat tzv. „pracovní terapie“, které jsou realizovány pracovníky Vězeňské služby České republiky s požadovaným odborným vzděláním. Odsouzení tak mohou pracovat jako uklízeči ve věznici, vyměňovat ložní prádlo, suplovat údržbáře či chystat jídla. Jde tedy o potřebné činnosti k udržení chodu věznice (Černíková, 2008). Názorů odborné i laické veřejnosti je na život ve věznicích nespočet. Většina ovšem považuje za správné, aby odsouzení „chodili do práce“ v co největší míře (Vězeňský tým Českého helsinského výboru, 2003). Jelikož do negativních sociálních důsledků výkonu trestu odnětí svobody spadá i růst zadluženosti, je práce i z tohoto hlediska pro odsouzeného velice důležitá (Sochůrek, 2002). V Zákoně o výkonu trestu odnětí svobody (1999), je tato povinnost definována. Odsouzený ve výkonu trestu dle výše uvedeného zákona musí pracovat, jestliže je mu přidělena práce a není uznán dočasně neschopným či uznán k výkonu práce zdravotně nezpůsobilým. Podle Hály (2005) je hlavním významem pracovní činnosti rozvinutí pracovních zvyků u těch jedinců, kteří je doposud nezískali, avšak zároveň i zachování těchto zvyků u jedinců, kteří před nástupem do vězení pracovali. Práce, která dává smysl, je organizovaná a odborně řízená, je zárukou vytvoření pracovních návyků a z nich vyplývajících osobnostních vlastností.

2.2.2 Vzdělávací činnosti

Do druhé oblasti zařazujeme vzdělávací činnosti, které jsou neméně důležitým článkem programu zacházení a také hlavní částí této práce. Vzdělávání je pro odsouzené velice významné v době, kdy jsou za mřížemi, ale i po propuštění, jelikož jim s vyšší kvalifikací roste nabídka pracovních příležitostí. Společně s pracovními aktivitami se velice dobře doplňují (Mühlpachr, 2008).

Dle Netíka (1998) zahrnují vzdělávací aktivity vzdělávání organizované nebo uskutečňované středním odborným učilištěm a učilištěm. Dále pak vzdělávání, které vedou a na které dohlízejí zaměstnanci Vězeňské služby České republiky, konkrétně pracovníci oddělení výkonu trestu. Poslední vzdělávací aktivita se realizuje v korespondenčních kurzech a v propletenci základních, středních, vyšších odborných a taktéž vysokých škol na území České republiky (Netík, 1998).

Vzdělání odsouzeného je základní složkou týkající se výchovných postojů ke každému jedinci. Většina odsouzených nemá ukončené ani základní vzdělání, někteří z nich absolvovali zvláštní školy, v současné době nazývané speciální či praktické. Hlavním cílem vzdělávání je dát šanci jedincům ve výkonu trestu odnětí svobody, aby dokončili základní či praktickou školu, realizovali se v oboru, byli součástí rekvalifikačního kurzu nebo si zvýšili kvalifikaci. V rámci vzdělávacích činností je možné absolvovat i středoškolské a vysokoškolské vzdělání.

Netík (1998) uvádí, že se vyučování může realizovat prezenční nebo večerní formou, která se ovšem nevztahuje na mladistvé. Dle Mezníka, Kalvodové, Kuchty (1995), dokazují výzkumy fakt, že vzdělávání pouze ve všeobecných předmětech nemá prakticky žádný výchovný účinek. V poslední době se tedy dbá o vzdělávání vězňů v pracovních oborech, kde je možná kvalifikace nebo rekvalifikace v administrativně, technických zaměstnáních či řemeslech. Dle Motejla (2010) se zdůrazňuje vzdělávání hlavně mladých vězňů spolu s jedinci vyžadujícími speciální potřeby. Rada Evropy považuje výchovu a vzdělávání za díl vězeňského režimu. Vzdělávání by mělo být staveno do roviny spolu s pracovní činností, ovšem vězeň nesmí býti vzděláváním finančně či jinak znevýhodněn. V každé vězňovně musí být taktéž knihovna, která by měla mimo jiné obsahovat množství vzdělávacích knih. Výchova vězňů by měla být začleněna do výchovně vzdělávací struktury jednotlivé země, aby byli bez problému schopni po propuštění z výkonu trestu dalšího vzdělávání či pokračování ve specializovaném výcviku. Černíková (2005) ve své

publikaci potvrzuje, že vzdělávání odsouzených je na stejné úrovni jako zaměstnání a může být taktéž uskutečňováno v pracovní době (Černíková, 2005).

Vzdělávací aktivity jsou realizovány hlavně **Středním odborným učilištěm** Vězeňské služby České republiky, které bylo na základě rozhodnutí Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky s účinností od 20. 6. 1996 začleněno mezi školy České republiky. Škola je oprávněna vydávat vysvědčení a výuční listy, aniž by bylo patrné, že studium bylo vykonáno ve výkonu trestu odnětí svobody. Jedinci, kteří studium nedokončí v průběhu výkonu trestu, ho mají možnost „dotáhnout“ do zdárného konce na příslušné škole (Řád výkonu trestu odnětí svobody, 1999).

Vzdělávacích aktivit je velmi mnoho a liší se podle možností dané věznice. Vzdělávací aktivity ve věznici Valdice budou popsány v následující kapitole. Obecně nejhojnějšími aktivitami jsou jazykové kurzy, kurzy práce na počítači, kurzy orientované na výtvarné techniky, kluby filmového diváka atd. Zisk nových poznatků, především pak praktických dovedností vede k nárůstu kvalifikace odsouzených. Zejména se rozšiřuje jejich uplatnění na trhu práce po propuštění z výkonu trestu. Vzdělávání cílí zejména na mladé jedince a prvovězněné (Biedermanová, Petras, 2011).

2.2.3 Speciálně výchovné aktivity

Mühlpachr (2008) uvádí i třetí část programu zacházení, a sice speciálně výchovné aktivity. Těmi rozumíme speciální postupy, mající na starost zaměstnanci věznice, kteří vykonávají funkce pedagogů, psychologů či vychovatelů. Do této skupiny zařazujeme například psychoterapii, sociální výcvik, arteterapii, pohybovou arteterapii a souhrnně je označujeme jako terapeutické aktivity.

2.2.4 Zájmové činnosti

Další část programu zacházení uvádí Černíková (2008), a jsou jimi zájmové činnosti. Do těch můžeme zařadit různorodé jednotlivé, ale i společné zájmové činnosti. Máme na mysli například šachy, tenis, společenské hry, hudební nebo akvaristický kroužek. O tyto aktivity se starají pracovníci s odborným vzděláním a jejich cílem je rozmach schopností a dovedností, které jsou nepostradatelné v reálném životě (Černíková, 2008). Mimo uvedené aktivity mohou odsouzení navštěvovat také oddílovou knihovnu, ovšem pouze v době, která je vymezena týdenním plánem pedagoga. Mají dokonce možnost sledovat televizní pořady či filmy, které vybírá pedagog (Vězeňská služba České republiky, 2012).

2.2.5 Oblast utváření vnějších vztahů

Jako hlavní součást programu zacházení uvádí Černíková (2008) oblast utváření vnějších vztahů neboli tzv. extramulární programy. Do této oblasti zařazujeme spojení se světem „venku“, tzn. s rodinou, příbuznými, nejbližšími přáteli a osobami, na kterých odsouzeným záleží nejvíce. Zaměstnanci věznice se snaží tyto vztahy utužit a posílit. Děje se to prostřednictvím klasických návštěv, ale i návštěv, kdy je odsouzenému umožněno setkat se s dotyčnou osobou o samotě, tedy aniž by je sledoval pracovník věznice. Pokud řeší odsouzený např. vztahové problémy, je mu nápomocen sociální pracovník a také vychovatel (Černíková, 2008).

Novotná (2008) ve své publikaci uvádí, že by měl program zacházení zahrnovat jasný cíl, který posune odsouzeného v jeho hodnotové orientaci. Hodnotová orientace by měla být vyjádřena jeho jednáním a chováním v souvislosti s cílem v lišícím se rozměru vzdělávací, pracovní, zájmové a speciálně výchovné aktivitě. Program zacházení nelze zpracovat tehdy, jestliže je trest odsouzeného jedince nebo jeho zbytek, kratší než tři měsíce. Novotná (2008) také popisuje vytváření programu zacházení. Program zacházení se realizuje při nástupu odsouzeného do nástupního oddělení a vypracovává se díky podkladu, respektive komplexní zprávy o odsouzeném. Přihlíží se na délku trestu, profil osobnosti a příčiny trestné činnosti. Komplexní zpráva je tedy souhrnem všech dokladů o odsouzeném jedinci, výsledků jeho posouzení od speciálního pedagoga, psychologa, sociálního pracovníka a psychologa (Novotná, 2008).

Jak je to s efektivností programu zacházení? Ta je obzvláště závislá na prostorech, materiálních potřebách a samozřejmě i na odbornosti pracovníků věznice. Nejvíce je ovšem program zacházení úspěšný, pokud se k němu sám odsouzený staví kladně a má o něj zájem (Vězeňská služba České republiky, 2012). Novotná (2008) uvádí, že pokud si jedinec nevybere žádný program zacházení, který mu je nabízen, stanoví mu vnitřní řád věznice tzv. **minimální program zacházení**. Základním faktorem tohoto programu je přidělená činnost na základě fyzického stavu odsouzeného. Není výjimkou, že při minimálním programu zacházení, nedělá odsouzený vůbec nic, jelikož nabídka práce ve věznici je omezená (Novotná, 2008).

Ve věznicích se také setkáváme s pojmem **vnitřní diferenciacce**. Jedná se o rozlišení na základě postoje odsouzeného k výkonu trestu odnětí svobody. Máme tím na mysli, tři

propustné skupiny, které označujeme jako diferenciační skupiny. Ty sebou nesou jistá práva a úkoly.

- **První prostupná skupina vnitřní diference** je pro odsouzené, kteří program zacházení aktivně dodržují. Jsou to jedinci, kteří jsou bezproblémoví, dodržují stanovený řád a vězeňská stráž s nimi obvykle nemá potíže. Mimo jiné si plní i své další úkoly a jejich chování je v souladu s vnitřním zřízením.
- **Druhá skupina vnitřní diference** je určena pro jedince s nevyrovnaným přístupem k programu zacházení a rovněž i ke svým úkolům. U těchto jedinců se jejich postoj výrazně mění v důsledku jejich nálady.
- **Do třetí prostupné skupiny** zařazujeme odsouzené, kteří se staví k programu zacházení negativně. Tyto osoby jsou většinou problematické ve všech směrech. Nejen, že ho neplní, ale také odmítají dodržovat své úkoly a nechovají se v souladu s vnitřním řádem. Těmto jedincům je přidělen již výše zmíněný minimální program zacházení. Jelikož u odsouzeného dochází k přeměnám v chování a jednání, je nutné program zacházení pravidelně aktualizovat (Novotná, 2008).

2.3 Věznice jako prostor vzdělávání odsouzených

Vzdělávání ve věznicích je pro odsouzené velice důležité z hlediska znovuzачlenění do společnosti. Až polovina jedinců se po propuštění vrací za mříže právě z důvodu neschopnosti začlenění do reálného života. Odsouzení potřebují pomoc a odborné vedení z řad pedagogických pracovníků, jelikož většina z nich nemá ukončené základní, natož pak střední vzdělání. Vzdělávání by mělo snížit návrat jedinců zpět za mříže a tudíž ušetřit finanční prostředky spojené s výkonem trestu odnětí svobody.

Vězeňský tým Českého helsinského výboru (2003) uvádí, že je v článku 33 Listiny základních práv a svobod zakotveno právo na vzdělání. Odsouzenému je ve výkonu trestu odnětí svobody redukováno či úplně zrušeno vykonávání jistých práv a svobod. Právo odsouzeného vzdělávat se, do tohoto omezení nespadá. Černíková (2005) uvádí, že je vzdělávání odsouzených na stejné úrovni jako zaměstnání a tudíž může probíhat v pracovní době.

Výchova ve věznicích je nezbytnou součástí práce s odsouzeným, napomáhá k jeho polidšťování a je nesmírně důležitá k zařazení propuštěného jedince zpět do společnosti (Vězeňský tým Českého helsinského výboru, 2003).

Na základě dohody Ministerstva spravedlnosti a Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, bylo v roce 1992 vybudováno střední odborné učiliště, odborné učiliště a učiliště, které má na starosti vzdělávání odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody (Hála, 2005).

Vězeňská služba České republiky má v současné době vzdělávací střediska v osmi věznicích. Jedná se o školské vzdělávací středisko v Heřmanicích, Kuřimi, Pardubicích, Plzni, Rýnovicích, Světlé nad Sázavou, Všehrdech a Valdicích, které bude stěžejní pro tuto diplomovou práci. Podle ředitele středního odborného učiliště je již na světě projekt k vytvoření školského vzdělávacího střediska i ve Věznici Vinařice (Vězeňská služba České republiky, 2012).

Biedermanová, Petras (2011) uvádí ze Statistických ročenek Vězeňské služby České republiky, údaje týkající se počtu negramotných jedinců z let 1995 až 2005. Je třeba uvést, že statistické ročenky nedělí negramotné dle státní příslušnosti. V roce 1995 si vězení odpykávalo 0,32 % negramotných odsouzených, respektive 26 mužů a 11 žen. V roce 2005 bylo procentuální vyjádření poněkud odlišné, a sice 0,18% negramotných odsouzených, tedy 19 mužů a 9 žen.

Postavení odsouzených, kteří se vzdělávají, je oproti pracujícím jedincům nevýhodné. Odsouzení dostanou za svoji práci odměnu, ze které platí své náklady na výkon trestu odnětí svobody. Vzdělávání odsouzení naopak nedostanou žádnou finanční odměnu a v tomto případě nejsou ke studiu motivováni (Vězeňský tým českého helsinského výboru, 2003).

2.4 Vzdělávací aktivity odsouzených

Vzdělávání odsouzených hraje velice významnou roli v novodobém vězeňském režimu a ve výchově každého z jedinců. V každém vězeňském objektu, je tedy nutné připravit edukační program, který se věnuje výchovně vzdělávací aktivitě dle jejich individuálních zájmů a potřeb (Vězeňská služba České republiky, 2012).

Cílem vzdělávacích programů by mělo být navýšení šance odsouzených na znovuzачlenění do společnosti, podporovat jejich chování, morálku a pomoci s udržení jejich důstojnosti (Vězeňská služba České republiky, 2012).

Nabídka forem vzdělávání se u odsouzených dělí na **denní** a **večerní**. Jedinci, kteří se účastní denní formy studia, jsou svým stavem na stejné úrovni, jako pracující odsouzení.

Mladiství studují pouze denní formou a dospělým odsouzeným je vzdělání skýtáno v závislosti na okolnostech. Ti, kteří chtějí pracovat i studovat, jsou zařazeni do večerní formy studia anebo se vyučovací rozvrh upraví dle rozvrhu pracovních směn (Vězeňská služba České republiky, 2012).

V rámci školského vzdělávacího střediska České republiky není možno realizovat formální středoškolské či vysokoškolské vzdělávání. Středoškolské studium lze uskutečnit individuální formou či na základě programu zacházení. V rámci programu Gruntvig spolupracuje Vězeňská služba České republiky s Masarykovou Univerzitou v Brně, přičemž cílem této spolupráce, je odstartovat korespondenční studium pro jedince ve výkonu trestu odnětí svobody. Tento projekt bude popsán ve třetí kapitole. (Vězeňský tým Českého helsinského výboru, 2003).

Ve výchovně edukačním procesu mohou odsouzení dokončit školní docházku – základní či speciální školu, vyučit nebo se zaučit ve vybraných oborech, studovat na střední škole, účastnit se kurzů pro zvýšení či rozšíření kvalifikace v dělnických povoláních anebo být přítomen na rekvalifikačních kurzech (Kýr, Řeháček, Gonsa, 1998).

Co se **vzdělávacích aktivit** týká, Mezník (1995) uvádí, že se odsouzení učí především v pracovních oborech, kdy je současně možná rekvalifikace nebo kvalifikace v administrativně technických odvětvích či v řemeslech. Nesmíme opomenout ani přípravu na speciální doučovací programy pro Romy či negramotné (Vězeňská služba České republiky, 2012). Vzdělávací aktivity jako součásti programů zacházení probíhají v každé věznici v České republice a jsou hodnoceny speciálními pedagogy a vedoucími jednotlivých oddělení ve výkonu trestu odnětí svobody (Mezník, 1995).

Nejčastěji vyučovaným oborem pro muže, a mladistvé muže je obor obrábění kovů, který se vyučuje ve dvou školských vzdělávacích střediscích, a sice v Rýnovicích a Valdicích. Pro ženy a mladistvé ženy je to učební obor výroba konfekce v Pardubicích (Vězeňská služba České republiky, 2012).

Vzdělávání může mít také podobu akreditovaných kurzů, které mají na starost školská vzdělávací střediska, ale i firmy v rámci školských vzdělávacích středisek, které ve věznici vykonávají podnikatelskou činnost (Vězeňský tým Českého helsinského výboru, 2003).

Biedermanová, Petras (2011) ve své publikaci zdůrazňují, že zvýšené pozornosti ve vzdělávání se dostává především mladým odsouzeným a také prvotrestaným.

2.5 Shrnutí kapitoly

Tato kapitola pojednává především o systému vzdělávání odsouzených, což je také hlavní název kapitoly. První kapitola pojednává o vymezení základních konceptů resocializace odsouzených. Jsou v ní uvedeny pojmy jako socializace, reedukace a podrobně vymezena resocializace z hlediska hlavního cíle práce. Druhá podkapitola se věnuje programu zacházení, což je hlavní faktor resocializace odsouzených. Další podkapitola pojednává o vzdělávání odsouzených ve vězeňském prostředí a poslední podkapitola vymezuje vzdělávací aktivity odsouzených. Znovuzačlenění odsouzených do společenského života je velice obtížné. Překážkou bývá především motivace, podnět získat zaměstnání či negativní postoj k němu samotnému. Samozřejmě, že odsouzeným chybí i pracovní návyky a s nimi odborné vědomosti a dovednosti.

Vzdělávání těchto jedinců je nesmírně důležité pro co nejplynulejší přechod do společenského života a je tzv. přípravou na „reálný život“. Taktéž je zátěžovou zkouškou na situaci na trhu práce, která je den ode dne náročnější. Tímto způsobem napomáhá vzdělávání k tomu, aby byl naplněn účel výkonu trestu odnětí svobody. Vzdělávání odsouzených je úplně jiného rázu, než vzdělávání „klasické“. Je specifické a učitelé se musí umět s jeho zvláštnostmi vypořádat. Musí být neustále ve střehu, přizpůsobit vyučování i způsob práce a taktéž vhodně zvolit vyučovací techniky. Učit dospělé jedince za mřížemi není vůbec jednoduché a vyžaduje od vyučujícího zvláště ohleduplnost. Učitel se musí umět vcítit do kůže odsouzených a musí brát v potaz i jejich rozdílný věk. Je nezbytné, aby se pedagog seznámil s profily svých „žáků“. Odsouzení, kteří získají doklad nebo si zvýší vzdělání, mají mnohem větší šanci uspět při zisku zaměstnání „za mřížemi“, ale taktéž se jisto jistě lépe adaptují v reálném životě, po opuštění šedivých zdí věznic. Tento fakt výrazně přispívá k naplnění účelu výkonu trestu odnětí svobody.

3 VÝCHOVA A VZDĚLÁVÁNÍ ODSOUZENÝCH VE VĚZNICI VALDICE

Vzdělávání je v současné době nedílnou součástí programu zacházení, který jsme si představili v předcházející kapitole. Je mimo jiné velice důležité z hlediska potřeby začlenění vězňených osob zpátky do společnosti. Většina odsouzených nemá ukončené vzdělání, někteří nevystudovali ani základní školu, což je z hlediska návratnosti do života „bez mříží“ velice obtížné.

V této kapitole sehraje „hrát hlavní roli“ věznice Valdice, u které si nejprve nastíníme její historii a poté popíšeme její současnou podobu a fungování. Součástí závěrečné, ale velice důležité části práce, je také popis vzdělávací soustavy odsouzených, a sice formální, neformální a informální oblasti. Následuje charakteristika Školského vzdělávacího střediska Valdice a jeho aktivit včetně kooperace věznice s podniky, které zaměstnávají odsouzené. Z hlediska motivace odsouzených ke vzdělávání je právě tato spolupráce velice pozitivní. V závěru kapitoly jsou představeni odborníci, kteří se podílejí na zacházení s odsouzenými.

3.1 Historie vzdělávání věznice Valdice

Ideje vzdělávat odsouzené, nejsou ničím novým. Už za dob rakouského mocnářství byly na pořadu dne. Pracovníci věznic věděli, že drtivá většina odsouzených zanedbala školní povinnosti a sama se s nepříjemnými důsledky vypořádá jen stěží. Z tohoto důvodu vznikala snaha prosazovat pro odsouzené příhodné podoby vzdělávání (Bartoň, 2012).

Za průkopníky vzdělávání jedinců ve výkonu trestu odnětí svobody, můžeme v Evropě zařadit Irsko a Anglii, které v průběhu 19. století uvedly vězeňské formy. V Rakouském mocnářství se o podobný čin snažil vězeňský kaplan František Josef Řezáč (Vězeňská služba České republiky, 2012). Bartoň (2012) uvádí, že vzdělávání ve valdické trestnici, která je nejstarší, na našem území nepřetržitě působící věznicí na našem území, se datuje již od roku 1857. Dokument z 60. let 19. století nám dokládá nejstarší zmínky o vzdělávání. Tento autor také uvádí, že podle nich měl být nový trestanec po vykoupání a prohlídce odveden do přijímací cely. Tam ho měl navštívit duchovní, učitel a správce věznice, během dvaceti čtyř hodin. Tito lidé rozhodovali, zda odsouzeného umístit do společné cely nebo do samovazby, jaká práce mu bude přidělena, ale rovněž, jestli bude navštěvovat ústavní školu (Bartoň, 2012). Přijetí odsouzeného do výkonu trestu odnětí

svobody se v současné době děje po ověření jeho totožnosti a vykonání osobní prohlídky. Taktéž jsou provedena hygienická a protiepidemická opatření, což se oproti minulosti neliší. Odsouzený je současně poučen o svých právech a povinnostech (Černíková, 2002).

V roce 1857 byla za vězeňskou nemocnicí postavena ústavní škola, dílna a také knihovna. Učení náboženství včetně apelování na mravní výchovu delikventů, měli na povel duchovní. Disciplínu a individuální konání výkonu trestu, měli v režii vězeňští úředníci, čili kontrolor, správce, učitel, adjunkt, inspektor stráže a kaplani (Vězeňská služba České republiky, 2012). Bartoň (2012) ve své publikaci uvádí, že to bylo podobné i v prvorepublikovém období.

Zásadním předpisem, který stanovuje práva a povinnosti, ohodnocení, práci, vzdělávání nebo denní rozvrh odsouzených, byl tzv. Domácí řád pro mužské trestnice z doby roku 1921. V roce 1937 byl nahrazen podobným předpisem. V dnešní době se za stěžejní předpis práv a povinností odsouzených považuje vnitřní řád věznice, který vydává ředitel příslušné věznice (Černíková, 2002). O vzdělávací a výchovnou aktivitu se staral vrchní ústavní učitel s pomocí dvou duchovních. Na pozici vězeňského učitele se v meziválečném období vystřídal řada mužů. Na přelomu dvacátých a třicátých let zastával tuto pozici Jindřich Janeček, který se stal pozdějším ředitelem věznice (Bartoň, 2012).

Škola v Kartouzích obsahovala tři části, a sice část **hospodářskou, průmyslovou a elementární**. Elementární výuka byla pouze pro jednice nemající odpovídající vědomosti z obecné školy. Výuka odsouzených probíhala v českém a německém jazyce, což kvůli velkému počtu německých odsouzených, nebylo žádným překvapením. Také Ústavní knihovna byla vybavena nepřehledným množstvím německé literatury, částečně dochované i v poválečném období. Trestanci o nedělích a o svátcích dleli, respektive se zdržovali na celách (Vězeňská služba České republiky, 2012). Bartoň (2012) uvádí, že s rozvojem vzdělávání právě v tuto dobu probíhali přednášky, ovšem pouze pro ty, kteří nebyli účastníky pravidelného školního vyučování. Tento čas byl typický pro rozvoj vězeňského pěveckého kroužku a hudebního orchestru z řad vězňů i zaměstnanců.

V roce 1838 až do roku 1947 se valdická věznice přeorientovala na Ústav pro mladistvé trestance a nemocné vězně. Mladiství se museli na rozdíl od dospělých zúčastňovat výuky a to po dobu dvou hodin každý den. Sochůrek (2002) uvádí, že v dnešní době právě u mladistvých jedinců graduje komplex méněcennosti, který byl dříve potlačován vyplněním jejich volného času pravidelným vzděláváním.

Bartoň (2012) ve své publikaci popisuje, že se ústavní škola členila na **učňovskou a hospodářskou**. Učňovská škola sloužila k výuce řemeslných oborů, tzn. zámečnick, truhlář, obuvník, krejčí atd. Do hospodářské školy chodili nezařazení jedinci. Hlavním výchovným prostředkem byla práce a trestanci pracovali až osm hodin denně, přičemž se do této doby započítávala i doba vyučování. Učňové byli zaměstnání v řemeslných dílnách a jedinci školy hospodářské vykonávali různé práce, jako bylo lepení krabiček, uklízení či draní peří. Do vzdělávání se museli vrhnout i zaměstnanci (Bartoň, 2012). Tento autor ve své publikaci uvádí, že se od roku 1941 museli příslušníci učit německy, v červnu roku 1942 složilo z tohoto jazyka pouze devatenáct ze šedesáti čtyř zaměstnanců. Tato zkouška nebyla pouhou formalitou, o čemž svědčí i fakt, že ředitel Prüher v ní neobstál. Z tohoto důvodu mu bylo sníženo tzv. služné o deset procent na šest měsíců. Kantorské působení ústavního učitele bylo jednotlivé, společné, pak při nedělních lekcích. Ústavním učitelem byl ve Valdicích Karel Linhart. Na této funkci vydržel až do zrušení funkce. Pedagogická aktivita Karla Linharta se opírala o pedagogickou úvahu, která pojímala cíle a ráz výkonu trestu odnětí svobody. Vystupovala z penitenciárních zásad, které se používají v současné době (Bartoň, 2012). Dle Černíkové (2002) měly sloužit právě tyto principy k nápravě odsouzeného a doba strávená za mřížemi měla být počátkem dobrého života (Černíková, 2002).

Za nejdůležitější pomůcku výkonu trestu byla **práce**. Personál věznice společně s trestanci byli v součinnosti, vzájemně si věřili a měli jednoznačný cíl. Účelem trestu tedy bylo objevit a rozvíjet kladné stránky trestance. Byla vyznávána filosofie, že lidé vracející se zpátky do společnosti, musí najít tu správnou cestu životem. Z toho vyplivalo, že je potřeba vybavit vězně znalostmi a poskytnout mu takové podmínky, jaké by měl na svobodě. Výchovné působení mělo vést k tomu, aby se odsouzení stali prospěšnými sobě, ale i společnosti. Měli by se postavit na vlastní nohy, k čemuž vedlo dodržování domácího řádu (Vězeňská služba České republiky, 2012). Bartoň (2012) ve své publikaci uvádí, že pedagogické působení se realizovalo nedělními a svátečními přednáškami, čtením, vzděláváním, hudbou či společenskými hrami. Činorodá práce měla být pro odsouzeného cestou k začlenění a uplatnění. Kladný účinek byl také v **udržování dopisování odsouzených s jejich rodinami či kamarády** (Bartoň, 2012).

Výchovné působení na trestance bylo v roce 1949 pod vlivem osvětových instruktorů. Součástí myšlenkového vlivu na vězně, bylo počátkem 50. let ve Valdicích, jako v první věznici, **zavedení denního tisku**. Tato výsada se ovšem netýkala politických vězňů.

Aplikovala se také výuka ruštiny, odsouzení však používali pouze tabulky s pisátkem, u sebe nemohli mít sešit ani tužku (Vězeňská služba České republiky, 2012). Od roku 1955 mohli valdičtí odsouzení chodit jednou za týden na filmové inscenace. S tzv. převýchovou vězňů byly spojeny komunistické stranické publikace, válečná literatura a také filmy podobného zaměření (Bartoň, 2012). Černíková (2002) dodává, že s převýchovou úzce souviselo všeobecné a odborné vzdělávání některých odsouzených (Černíková, 2002). Roku 1959 bylo zařazeno ke studiu na osmileté střední škole padesát tři vězňů, z nichž třicet devět úspěšně složilo státní závěrečné zkoušky. Odsouzení z tzv. „třídních nepřátel“, byli vyloučeni z vyučování, a proto se rozběhl tajný „muklovský“ vzdělávací systém. Valdičtí odsouzení se tak vzájemně učili jazykům, zejména angličtině, pořádali přednášky z matematiky, historie a tak podobně. Duchovním byla v této době odepírána každá příležitost, jak uspokojit své náboženské potřeby. Žili svým vlastním životem, vzdělávali se ve vědě a víře. Nutno podotknout, že to neměli jednoduché. Byli drženi na samotkách a za kontakt s ostatními odsouzenými je čekal kázeňský trest. Tehdejší vězeňský režim byl na kněží přísnější než na nebezpečné odsouzené (Bartoň, 2012).

Od počátku 60. let se v nápravně pracovních táborech postupně zřizovaly zvláštní školy. Podle Edelsbergera (2000) se zvláštní školou rozumí zařízení zajišťující vzdělávání jedinců s mentálním postižením (Edelsberger, 2000). V nápravně pracovním táboře Valdice, vznikla osmiletá škola, vůbec první v Československu. V ní vyučovali i odsouzení, kteří byli vysokoškolsky vzdělaní. Vedoucím byl odsouzený Josef Kliment, který za války vykonával funkci tiskového mluvčího a poradce prezidenta Emila Háchy. V polovině šedesátých let 20. století došlo k prohloubení vlivu trestu odnětí svobody vydáním Zákona č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. V něm bylo uvedeno, aby s odsouzenými jedinci pracovali odborníci středoškolsky a vysokoškolsky vzdělaní, kteří zastávali funkce vychovatelů, učitelů, sociálních pracovníků a psychologů (Vězeňská služba České republiky, 2012).

Podle Bartoně (2012) se vzdělávání odsouzených stalo součástí programu zacházení a z toho důvodu vznikl zákonodárný rámec, který umožnil rozvíjet základní a především střední odborné vzdělávání. Zákon č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody byl základem pro vzdělávání odsouzených ve valdické věznici. Ti, co neuměli číst, psát ani počítat, chodili do doučovacích kroužků, kde je vzdělávali pouze vybraní odsouzení (Bartoň, 2012).

Začátkem sedmdesátých let se začalo s výukou negramotných a pologramotných jedinců. Koncem sedmdesátých let se přešlo i na odborné vzdělávání odsouzených. Existovali formy proškolení, technická minima, ale i záuční obory. Vydávaly se osvědčení o absolvování kursu a například brusiči skla získávali průkaz odborné způsobilosti, jenž platil i po propuštění z vězení a zaručoval zařazení do vyšší platové třídy. V roce 1986 bylo ve věznici 2230 odsouzených, z toho 1270 se základním, 979 se středním a 56 s úplným středním vzděláním. Vysokoškoláků bylo 10 a odsouzených bez základního vzdělání 15 (Vězeňská služba České republiky, 2012).

3.2 Profilace věznice Valdice

Věznice se nachází na pozemku někdejšího kartuziánského kláštera, který leží čtyři kilometry za městem Jičín. V letech 1627 jej založil Albrecht Václav Eusebius z Valdštejna. O tom, že z bývalé kartuzie bude zřízena centrální věznice, respektive „žalář“ pro nejtěžší tresty od deseti let až do doživotí, se rozhodlo v roce 1856. Rok poté koupil objekt rakouský stát a stejného roku sem byli dopraveni někteří vězni z věznice Špilberk u Brna. Mezi nimi byl i známý loupežník Babinský a od té doby mají Kartouzy zcela odlišný účel, než pro který byly původně ustanoveny. Během let 1948 až 1990 byli do Valdic řazeni především odsouzení s dlouhodobými tresty. Všichni z nich pracovali ve státních podnicích, které byly aktivní v provozech výroby za branami věznice. Tehdy zaznamenala věznice největší počet odsouzených, tedy více jak 2700 vězněných mužů. Po roce 1989, respektive po amnestii a novele trestního zákona, se snížil počet vězňů asi na 500 (Bartoň, 2012).

Dnes je objekt využíván jako věznice s ostrahou a se zvýšenou ostrahou. Jsou zde umístováni odsouzení muži s delšími tresty, recidivisté, čili osoby, které se dopouštějí opětovného páchání trestných činů stejné povahy a jinak nebezpeční vězni. Ve věznice bylo i oddělení pro výkon vazby a to po dobu deseti let. 1. 3. 2001 bylo ovšem zrušeno a nahrazeno místem pro výkon trestu odnětí svobody odsouzených k doživotnímu trestu a dalších odsouzených, u kterých je nezbytná potřeba zvýšené detence, tedy ochranného opatření. I s tímto oddělením, které má 48 míst má tato věznice kapacitu 1092 míst pro odsouzené. Ti jsou ubytováni v pěti odděleních, přičemž je bráno v potaz rozdělení do jednotlivých typů profilace výkonu trestu. Ve věznici je zřízeno nástupní oddělení, výstupní oddělení, ve kterém se řadí odsouzení těsně před propuštěním. Dále je zde krizové oddělení, specializované pro odsouzené, kteří trpí poruchou osobnosti a pro

odsouzené, kteří jsou zařazeni do zvýšené ostrahy trpící poruchou chování a osobnosti, díky požívání psychotropních látek. Prvkem věznice je i lůžková část ošetřovny, kde mají odsouzení možnost zdravotní péče, jenž je srovnatelná s úrovní městských nemocnic (Bartoň, 2012).

Vzdělávání stojí na Školském vzdělávacím středisku, kde si odsouzení mohou doplnit základní vzdělávání nebo získat výuční list ve dvouletém či tříletém vyučovací oboru obrábění kovů. Dále se v rámci vzdělávání mohou odsouzení zapojit do jazykových či svářečských kurzů, ale i do vzdělávacích kurzů malíř natěrač a knihař. Ve věznici je možnost studia maturitních studijních oborů. Do těchto forem studia je průměrně zařazeno kolem 150 odsouzených. Díky vzdělání mají odsouzení možnost využít některé z nabídek práce přímo ve věznici, například v kuchyni, prádelně, truhlářské dílně či u podnikatelských subjektů nebo v provozovně centra majetkové činnosti. Průměrně je z celkového počtu odsouzených zaměstnáváno kolem 60 % odsouzených (Vězeňská služba České republiky, 2012).

Výkon trestu upravuje Zákon o výkonu trestu odnětí svobody (1999) a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů. V něm se uvádí, že kontrolu korespondence provádějí zaměstnanci Vězeňské služby České republiky. Výjimku tvoří korespondence, která probíhá mezi odsouzeným a advokátem, státními institucemi, diplomatickou misí, konzulárním orgánem cizího státu nebo mezi odsouzeným a některými mezinárodními sdruženími na ochranu lidských práv. Jestliže je obsah korespondence podezřelý, například je v něm náznak páčání nebo připravování trestného činu, tato korespondence se zadržuje a předává se orgánům činným v trestním řízení. Pokud odsouzený neumí číst a psát, věznice mu zajistí, aby mu byla došlá korespondence přečtena, či odsouzenému poskytne písařskou pomoc, např. při podání či psaní žádostí.

Odsouzení mají nárok přijímat návštěvy blízkých osob po dobu tří hodin v měsíci. Blízcí mohou odsouzeného navštívit maximálně ve čtyřech i s nezletilými dětmi. Nezletilí mladší patnácti let se mohou zúčastnit návštěvy pouze v doprovodu osoby starší osmnácti let. Odsouzení mají také právo na příjem balíčků s potravinami a věcmi osobní hygieny. Tyto balíčky je možné přijmout dvakrát ročně a váha balíčku nesmí přesáhnout pět kilogramů. Odsouzení je dostávají především na narozeniny a vánoční svátky. Omezení dvou balíčků ročně neplatí pro balíčky obsahující prádlo, oděv a potřeby pro užití k programu zacházení, pro zájmovou aktivitu či vzdělávání (Vězeňská služba České republiky, 2012).

Průnik nepovolených předmětů do věznice je aktuální téma, o kterém se v médiích často jedná. Jde především o mobilní telefony, záznamová zařízení, alkohol, zbraně a také o psychoaktivní látky. Zamezení průniku výše uvedených předmětů je jedním z hlavních úkolů Vězeňské služby České republiky. K jejich odhalování jim pomáhá moderní technika, jako je detekční rám, rentgen zavazadel či ruční rentgen kovů. Pomocníky při odhalování jsou také speciálně cvičení psi, kteří dovedou nalézt jakoukoliv psychoaktivní látku, ať u odsouzeného, v korespondenci či místo, kde byla látka uschována.

Zaměstnání ve věznici není jednoduché. Vyžaduje profesionalitu, odolnost vůči každodenním psychickým nátlakům a také velice dobrou fyzickou připravenost. Aby mohli zaměstnanci ovlivňovat vězněné osoby, musí být na velice dobré odborné úrovni, respektovat druhé a být vyzrálí. Ve věznici je mnoho stresujících faktorů a tím pádem nezbytná regenerace fyzických a psychických sil (Vězeňská služba České republiky, 2012).

3.3 Vzdělávací soustava odsouzených

Je nutné zdůraznit, že vzdělávání odsouzených hraje velice významnou roli při práci s takovými jedinci. Řadíme ho totiž k nástrojům napomáhajícím humanizaci vězeňství, ale je i hlavním prostředkem, který umožňuje znovuzачlenění odsouzených do společenského života.

Vzdělávací aktivity, které se realizují ve výkonu trestu, rozlišujeme na **formální**, **neformální** a **informální**.

3.3.1 Formální vzdělávání

Za formální vzdělání je ve výkonu trestu odnětí svobody považováno vzdělávání v jistém oboru, které je ukončené výučním listem, vysvědčením, osvědčením nebo potvrzením (Český helsinský výbor, 2003).

Ve věznicích je zabezpečováno několika způsoby. Může se jednat o vzdělávání dle dohody Ministerstva spravedlnosti a Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy z roku 1992, vydalo Ministerstvo spravedlnosti č. 1/1994 o vzniku středního odborného učiliště, učiliště a odborného učiliště. Ovšem až v roce 1996 nabyla škola zákonodárným aktem schopnost vydávat platná vysvědčení a výuční listy s platností po celé České republice, stejně jako jiné školy. Taktéž jako z ostatních škol, není patrné, že vysvědčení či osvědčení byly nabyty ve výkonu trestu odnětí svobody, což je pro vězně velká motivace (Hála, 2006).

Ministerstvo spravedlnosti řídí střední odborné učiliště, odborné učiliště a učiliště po organizační a finanční stránce. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy pak z pohledu metodického řízení, respektive akreditace. Dozor nad výukou je zabezpečován Českou školní inspekcí (Český helsinský výbor, 2003). Jestliže vězeň opustí „brány věznice“ ještě před tím, než studium dokončí, Vězeňská služba České republiky, mu studium umožní dokončit (Vězeňská služba České republiky, 2012).

Výuka ve **středním odborném učilišti** probíhá dle Hály (2006) v následujících učebních oborech. Jedná se strojírenskou výrobu, obrábění kovů, elektrotechnickou výrobu, výrobu konfekce, stavební výrobu a zpracování dřeva. Výuka je vymezena pro úspěšné absolventy základní školy.

Učiliště je stanoveno jedincům, kteří zakončili základní školu v nižším než devátém ročníku anebo tento ročník úspěšně nedokončili. Těmto osobám jsou nabízeny obory v oblasti strojírenské výroby, stavební výroby, zpracování dřeva či provozu společného stravování (Hála, 2006).

Učební osnova **odborného učiliště** je modifikována pro absolventy speciálních škol. Oborem v nabídce jsou květinářské a zelinářské práce. Školská vzdělávací střediska individuálně doplňují učební obory podle svých možností. Jedná se o kurzy společného stravování, malířské, natěračské, lakýrnické, brusičské, kovářské či knihařské práce (Hála, 2006).

Formální vzdělávání středoškolské a vysokoškolské nelze v rámci školského vzdělávacího střediska provádět, jelikož doba výkonu trestu v některých případech nesplňuje trvání potřebné k realizování celého studia. Druhým důvodem jsou osobnostní předpoklady odsouzených. Středoškolské a vysokoškolské studium je možné pouze v individuálních případech (Vězeňská služba České republiky, 2012).

Středoškolské vzdělávání je realizováno hlavně korespondenční formou, respektive se jde o formy dálkového studia v rámci občanských vzdělávacích ústavů. Tato forma studia je typická pro Věznici Heřmanice či Věznici Valdice. Odsouzeným je povoleno přijímat balíky, které obsahují potřeby pro vzdělávání. Pokud je třeba individuálního přezkoušení, může odsouzený dostat povolení k opuštění věznice (Český helsinský výbor, 2006).

Ukázkou **vysokoškolského studia** je projekt zvaný EPLLA. Jak bylo předesláno ve druhé kapitole, jde o kooperaci Vězeňské služby České republiky, respektive Věznice Brno a Ekonomicko – správní fakulty Masarykovy v rámci projektu Grundtvig. Jedná se o projekt

pracovního vzdělávání sociálně znevýhodněných jedinců. Tento projekt si klade za cíl zapojení odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody do celoživotního vzdělávání a tímto způsobem jim zjednodušit návrat do společenského života po propuštění. V rámci výše uvedeného projektu se realizoval vysokoškolský program distančního rázu vzdělávání odsouzených. Odsouzení, kteří o studium projeví zájem a jsou k němu přijati, jim kmenové věznice zajistí přesun nebo jim umožní „propuštění“ na přednášky a zkoušky. Brněnská věznice poskytuje odsouzeným studujícím i studovnu a přístup na intranet (Český helsinský výbor, 2006).

Vzdělávání formálního rázu lze zajišťovat i jiným způsobem než kooperací mezi Ministerstvem spravedlnosti a Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy. Můžeme uvést příklad, který se sice netýká věznice Valdice, ale přesně tento případ vystihuje. Jedná se o spolupráci věznice Heřmanice se soukromým Středním odborným učilištěm Dako, která realizuje výuku tříletého učebního oboru zámečnick. Kooperace je zvláštní tím, že odborné předměty vyučují pracovníci učiliště, všeobecné předměty pak zaměstnanci věznice. Ovšem nevyučují v rámci svých povinností, nýbrž jako následný pracovní úvazek Středního odborného učiliště Dako (Český helsinský výbor, 2003).

Akreditované kurzy jsou další možností vzdělávání odsouzených, které organizují Školská vzdělávací střediska Vězeňské služby České republiky či některé soukromé firmy podnikající ve věznici. Ty své kurzy zahrnují do nabídky vzdělávání jistého Školského vzdělávacího střediska Vězeňské služby České republiky v dané věznici. Tyto firmy pak vyžadují od zaměstnaných vězňů, např. schopnost manipulace s vysokozdvíhacím vozíkem. Vězeňská služba České republiky není oprávněna k tomu, aby mohla vyučovat učivo základní devítileté školy. K tomuto vznikly kurzy k dokončení základního vzdělání a přípravné kurzy k nástupu do učňovského oboru Školského vzdělávacího střediska Vězeňské služby České republiky (Vězeňská služba České republiky, 2012). Středoškolské a vysokoškolské studium je realizováno individuálně prostřednictvím určitých programů zacházení. Konkrétně bude tato problematika popsána v následující podkapitole.

3.3.2 Neformální vzdělávání

Do neformálního vzdělávání řadíme aktivity, které jsou vedené zaměstnanci věznice či v některých případech i vězni. Neformální vzdělávání můžeme přirovnat k zájmovým aktivitám (Vězeňská služba České republiky, 2012). Karabec (2004) ve své publikaci uvádí, že hlavním účelem výkonu trestu odnětí svobody je převýchova odsouzeného a

resocializace. Z tohoto důvodu nekončí vzdělávání odsouzených u denního či večerního studia, ale díky programu zacházení se dějí následné kurzy, socializační terapie či programy. Jako příklad můžeme uvést již zmiňované extramulární programy, do kterých zařazujeme setkávání s přáteli, rodinou.

Do neformálních kurzů zařazujeme např. základy práce na počítači, kurz vaření, kurz motorové pily a křovinořezu. Taktéž se v této kategorii vyskytují jazykové kurzy, převážně anglický, německý a ruský jazyk. Výjimkou není ani kurz češtiny pro cizince (Karabec, 2004).

Neformální kurzy nejsou ukončeny platným dokladem (Karabec, 2004).

Český helsinský výbor (2003) ve svých výzkumech uvádí, že na skupinových aktivitách s výjimkou sportovních aktivit, realizujících se v rámci projektu programu zacházení, se podílí velice málo odsouzených. Zaměstnanci nemohou odsouzené donutit k účasti na těchto aktivitách. Jedinou motivací tak stále zůstává pravděpodobnost přeřazení do mírnějšího typu věznice. Každý odsouzený navíc očekává jiný přístup či jinou úroveň od nabízené aktivity, což taktéž snižuje jejich „touhu“ po zapojení (Český helsinský výbor, 2003). Vyskytují se problémy vlivem odlišné úrovně vzdělanosti vězňů, rozdílnosti v inteligenci a potenciálu odsouzených. Překážkou jistě může být i kriminální historie, osobní motivace atd. Hlavním úkolem v penitenciární praxi pro speciálně pedagogickou diagnostiku, je co nejlépe poznat osobnost vězněného jedince. Tímto je umožněno nalézt ty nejlepší metody a prostředky pro převýchovu daného jedince (Vězeňská služba České republiky, 2012).

3.3.3 Informální vzdělávání

Rabušicová, Rabušic (2009) uvádí, že informální učení můžeme chápat jako proces, ve kterém se získávají vědomosti, dovednosti a kompetence z činností a zkušeností, které každý den zažíváme v práci, rodině, ve volném čase nebo v našem případě ve vězení. Je typické sebevzděláváním, kdy si jedinec nemůže ověřit získané znalosti. Od vzdělávání formálního a neformálního se liší tím, že je nesystematické, neorganizované či jinak institucionálně nekoordinované. Dle Šeráka, Dvořákové (2009), zahrnuje informální učení sebeovládané učení se. Informální učení je taktéž charakterizováno jako neplánovité, které vychází z každodenních aktivit, tzn., že hovoříme o incidentním či funkčním učení. Mužík (1998) uvádí, že se informální učení značí také jako postupné, většinou nezáměrné

nahromadění vědomostí, dovedností a zkušeností, které ve vězeňských podmínkách odsouzené jedince přímo vybízí.

Odsouzený se může zdokonalovat v pracovních či sportovních aktivitách, cizích jazycích. Může nabývat vědomostí při četbě literatury, tříbit vědomosti v oblasti práva, etikety či sociálních dovedností. Taktéž může čerpat vědomosti z televizních pořadů, které jsou mu v rámci týdenního plánu umožněny sledovat. Jak už bylo uvedeno výše, může se jakkoliv učit či zdokonalovat. Je jen na něm, jak s touto možností naloží.

Informální učení je pro celkový rozvoj osobnosti velice zásadní. Dle Czesané, Matouškové, Vymazala (2005) obohacují jeho výsledky o sociální a kulturní hodnotu dospělého jedince. Odsouzený může po propuštění z výkonu trestu využít tohoto učení v pomoci při hledání zaměstnání a současně mu otevřít možnosti k aktivnímu dílu na pracovním trhu. Potenciál, který v sobě skrývá informální učení dospělých jedinců je veliký. Jsme totiž schopni v každém stádiu našeho života získávat vědomosti či dovednosti, které nám budou prospěšné pro osobní i pracovní život. Takovéto učení se týká jakéhokoliv prostředí, kde se právě nacházíme, tedy i prostředí vězeňského.

3.4 Nabídka vzdělávacích aktivit ve věznici Valdice

Bartoň (2012) uvádí, že dne 30. ledna 2007 Nařízením ministra spravedlnosti č. 1/2007 vzniklo **Střední odborné učiliště**. Je určené pro jedince ve výkonu vazby nebo výkonu trestu odnětí svobody, jako organizační jednotka Vězeňské služby České republiky. Toto učiliště je výchovně vzdělávací institucí, která poskytuje pro jedince ve výkonu vazby nebo výkonu trestu odnětí svobody přípravu pro výkon zaměstnání a aktivit v učebních a studijních oborech. Rovněž nabízí doplnění základního vzdělání v kursech a doplnění či zvýšení kvalifikace ve vzdělávacích kursech (Bartoň, 2012). Ředitelství středního odborného učiliště je umístěno v Praze. Odloučená pracoviště, respektive školící vzdělávací střediska, jimiž je zajišťováno vzdělávání, se mimo věznici Valdice, nachází také ve věznicích Heřmanice, Pardubice, Plzeň, Rýnovice, Světlá nad Sázavou a Všehrady (Vězeňská služba České republiky, 2012). Výchovu a vzdělávání středního odborného učiliště mají na starost pedagogičtí pracovníci, kteří mají požadovanou kvalifikaci podle zákona č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých předpisů.

Delegováním některých aktivit, které dříve zajišťovaly domovské věznice na zaměstnance školského vzdělávacího střediska, muselo vést ke změnám v práci školského vzdělávacího

střediska (Bartoň, 2012). Cílem bylo především neredukovat úroveň vzdělávání ani nabízených vzdělávacích aktivit, ale využít danou situaci k maximálnímu rozvoji instituce (Vězeňská služba České republiky, Věznice Valdice, 2012). Bartoň (2012) uvádí, že z vedení věznice byl kladen důraz na zvýšení počtu učebních hodin u těch jedinců, kteří se účastnili vzdělávacích aktivit. Z toho vyplývalo, že se odsouzení mohli registrovat ve skupině zaměstnaných.

V roce 2009 byl dle rámcových vzdělávacích programů upraven školní vzdělávací program na učební obor obráběč kovů, jehož délka byla tři roky. Rozšířila se oblast informačních technologií v teoretické, ale i praktické výuce (Vězeňská služba České republiky, Věznice Valdice, 2012). Bartoň (2012) ve své publikaci uvádí, že v roce 2010 byla vystavěna truhlářská dílna, což bylo důsledkem rozšíření kursu knihaře o rámování obrazů. Školní rok 2010 až 2011 byl typický zahájením výuky v prvním ročníku učebního oboru, dle současného školského vzdělávacího programu. Také dvouletý učební obor Obráběč kovů, který se organizoval 22 let, byl zaměněn tříletým učebním oborem. Následující školní rok, respektive 2011 až 2012, se nesl v přepracování nabídky vzdělávacích aktivit. K tomu výrazným způsobem přispělo velké omezení finančních prostředků, když došlo ke snížení o 80%. Z tohoto důvodu tak zanikl svářečský kurz, který byl organizován dlouhých 17 let. V této době proběhlo 23 kurzů, přičemž bylo poskytnuto 195 svářečských průkazů.

V roce 2012 si školské vzdělávací středisko Valdice vysloužilo poctu nejlepšího v rámci středního odborného učiliště v Praze (Bartoň, 2012).

Bartoň (2012) uvádí, že veškeré vzdělávací aktivity jsou absolvovány odsouzenými s ostrahou a se zvýšenou ostrahou. Odsouzení, kteří úspěšně absolvují tyto aktivity, dostanou doklady, ze kterých není zřetelné, že byly nabyty ve výkonu trestu odnětí svobody. Vyhnálková (2007) dodává, že je pro odsouzené tento fakt spolu s jejich osobním rozvojem velkou motivací. Vzdělávací aktivity jsou:

- **Kurzy,**
- **Učební obory,**
- **Maturitní studium.**

Kurzy obsahují všeobecně vzdělávací kurzy a odborné kurzy. Do všeobecně vzdělávacích kurzů zařazujeme **Kurz celoživotního vzdělávání**, jehož délka trvá 10 měsíců, respektive 37 týdnů (Bartoň, 2012). Beneš (2003) uvádí, že celoživotní učení představuje proces

přizpůsobení se měnícím podmínkám společnosti, ekonomiky a techniky. Bartoň (2012) uvádí, že vyučovacími předměty jsou literatura (74 hodin), anglický či německý jazyk (74 hodin), právní minimum (37 hodin), zeměpis (37 hodin), historie (74 hodin), přírodopis (37 hodin), věda a technika (74 hodin), práce s počítačem (56 hodin). Kurz je určený obzvláště pro odsouzené bez zaměstnání, kteří jsou ochotni zvýšit vlastní všeobecné vědomosti.

Do **odborných kurzů** řadíme kurs knihaře, jehož délka činí pět měsíců a vyučovacími předměty jsou bezpečnost a ochrana zdraví při práci (5 hodin), knihař pro ruční výrobu (6 hodin) a odborný výcvik (89 hodin). Malíř-natěrač, je druhý odborný kurz, který trvá pět měsíců a do vyučujících předmětů řadíme bezpečnost a ochranu zdraví při práci (5 hodin), malířské a natěračské práce (6 hodin) a odborný výcvik (89 hodin). Tento kurz se doporučuje pro nezaměstnané či pro jedince, kteří pracují ve směnných provozech. Podmínkou je lékařská zpráva o náležitém zdravotním stavu. Posledním kurzem je svářeč (plyn, CO₂, elektrický oblouk), jehož délka činí 5 až 8 týdnů, dle druhu kurzu. Tyto kurzy jsou vítány pro zaměstnance v údržbářských činnostech, jsou za finanční úhradu a jeho absolventi získají státní svářečský kurz, na kterém není patrné, že byl vydán ve výkonu trestu. Absolventi tohoto kurzu si také mohou prodloužit platnost průkazu. Na svářečský kurz je požadováno lékařské osvědčení o adekvátním zdravotním stavu (Bartoň, 2012).

Mezi vzdělávací aktivity patří ve věznici Valdice také **učební obory**. Jde o učební obor obráběč kovů, který se studuje při zaměstnání, tzv. večerním studiem. Délka tohoto studia je 34 měsíců a vyučovacími předměty jsou český jazyk a literatura, anglický jazyk, občanská nauka, ekologie, fyzika, matematika, informatika, ekonomika, technická dokumentace, strojírenská technologie, strojnictví, technologie, odborný výcvik a programování CNC strojů. Zkratka CNC znamená v češtině počítačem řízený obráběcí stroj (Vězeňská služba České republiky, Věznice Valdice, 2012).

Maturitním studiem ve věznici Valdice je **ekonomika a podnikání** a **maturitním studijním oborem** je **cestovní ruch**. Jedná se o dálkové studium a realizuje se na Soukromé střední škole podnikatelské - ALTMAN s.r.o. Jičín. Délka studia činí 34 měsíců a vyučovacími předměty jsou český jazyk a literatura, německý jazyk, občanská nauka, dějepis, zeměpis, přírodní vědy, matematika, matematická cvičení, ekonomika, management, marketing, účetnictví, výpočetní technika, právo a administrativa. Toto tříleté maturitní studium je vyhrazené pro absolventy tříletých učebních oborů a realizuje se pouze v odpoledních hodinách. Studium je vhodné jak pro jedince bez práce, zaměstnané, ale také pro odsouzené, kteří jsou absolventy vysoké školy nebo mají úplné středoškolské

vzdělání. Tito jedinci totiž mohou studovat jen odborné předměty, z nichž složí maturitní zkoušku. Všeobecně vzdělávací předměty jim budou uznány. Pro toto studium je povinná finanční spoluúčast studentů, která činí 100,- Kč měsíčně (Bartoň, 2012). Vyhnálková zdůrazňuje, že současná doba motivuje lidi především na trhu práce. Týká se to i odsouzených, kteří po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody chtějí nastoupit do zaměstnání. Právě maturita je základním kamenem u většiny profesích a také podmínkou studovat vysokou školu. Ta se stává výhodou pro udržení si zaměstnání, povýšení a také pro zvýšení platu a vylepšení životního standardu. Někteří odsouzení si toho jsou vědomi, a proto možnost studovat ve věznicí využívají (Vyhnálková, 2007).

3.5 Spolupráce s podniky

Bartoň (2012) uvádí, že už při vzniku Školského vzdělávacího střediska Valdice bylo potřeba kooperovat s hospodářskými podniky, které měli v místní věznicí zařazeny díly vlastních provozů. Podniky zabývající se kovovými výrobami pochopily význam vzniku učebních oborů ve školském vzdělávacím středisku. Docházelo ke zvyšování znalostí a dovedností odsouzených, kteří v jejich provozovnách pracovali. Vyhnálková (2007) vychází z myšlenky motivace ke vzdělávání a z potřeby vzdělávání pro osobní rozvoj na trhu práce po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Hospodářské podniky pomáhaly při startu školského vzdělávacího střediska hlavně s vybavením dílen. Půjčovaly některé stroje a dokonce i některé převodem získali. Současně pomáhaly při výbavě nástroji a náradím, což bylo zpočátku velice důležité. Pro kvalitní fungování školského vzdělávacího střediska byla potřeba i kooperace se středním odborným učilištěm strojírenským v Jičíně. Pomoc spočívala nejenom ve výbavě materiálové a zabezpečení strojního, ale i v sekci personální, jelikož první učitelé a mistr odborného, výcviku byli zaměstnanci již zmiňovaného učiliště (Bartoň, 2012).

V současné době je Školské vzdělávací středisko Valdice pro podniky ekvivalentními partnery. Snaží se vyjít podnikům vstříc, jak jen to jde. Především s výrobou náhradních dílů, které se vytváří tehdy, jestliže jsou v souladu s plány odborného výcviku, a rovněž, když podnik dodá materiál a výkresovou dokumentaci (Vězeňská služba České republiky, Věznice Valdice, 2012). Bartoň (2012) uvádí, že největší spolupráce s hospodářskými podniky probíhala v samotném rozvoji Školského vzdělávacího střediska, tedy v letech 1983 až 1989. Probíhaly zde nejrůznější podoby vzdělávání zaměstnaných odsouzených, jako byla různá proškolení, technická minima, ale také rozsáhlé záuční obory v závodních

školách práce. Vzdělávání se v této době zúčastnilo 2163 pracujících odsouzených. Po roce 1989 došlo k řadě změn, jako byl nezájem o vzdělávání odsouzených jedinců. Nejvýraznější kooperace probíhala v těchto časech s hospodářským podnikem při zajišťování kurzu brusič skla. Tento podnik dodával potřebné strojní vybavení, materiál a školské vzdělávací středisko pro něj zaučilo několik odsouzených ročně. Součinnost také probíhá s odděleními a referáty věznice. Využití uplatňují praktické kurzy malíř-natěrač a knihař. Školské vzdělávací středisko se současně podílí i na činnostech, které souvisí s historií valdického komplexu. Nejužší kooperace je s oddělením výkonu trestu, respektive s jeho vychovateli, kteří mají pod sebou studující jedince školského vzdělávacího střediska (Bartoň, 2012). I odsouzení chtějí pracovat na svém pracovním životě, chtějí neustále poznávat něco nového. Někteří z nich si uvědomují, že pracovní konkurence bude po jejich propuštění veliká a tak se snaží udržet krok s dobou (Kopecký, 2004).

3.6 Odborníci participující na zacházení s odsouzenými

V úvodu poslední části jsou uvedeny složky Vězeňské služby České republiky, které mají na starost vězněné jedince. Dále je zde vymezena organizační struktura a představena Akademie Vězeňské služby České republiky, která zajišťuje vzdělávání příslušníků a pracovníků Vězeňské služby České republiky. Jádro této podkapitoly tvoří odborníci, kteří jsou v každodenním styku s odsouzenými, podílejí se na výchovně vzdělávacích aktivitách odsouzených, jež jsou součástí programu zacházení. Je třeba těmto odborníkům věnovat pozornost, jelikož někteří z nich budou nápomocni při zjišťování cíle této diplomové práce. Pro lepší orientaci je nutné uvést, jak se Vězeňská služba České republiky člení. Ta dle úkolů, které plní, zahrnuje:

- **Vězeňskou stráž,**
- **Justiční stráž,**
- **Správní složku.**

Vězeňská stráž pracuje ve věznicích, její příslušníci nosí tmavě modré košile, což je pro laickou veřejnost největší rozdíl oproti příslušníkům justiční stráže. Hlavním úkolem vězeňské stráže je střežit a předvádět odsouzené. Příslušníci justiční stráže pracují na soudech, státních zastupitelstvích a ministerstvu, nosí světle modré košile a jejich hlavním úkolem je zajišťování pořádku a bezpečnosti ve výše uvedených objektech. Správní složka

se stará o speciálně výchovnou, zdravotnickou, ekonomickou a další odbornou činnost. Vězeňskou službu řídí ministr spravedlnosti prostřednictvím generálního ředitele Vězeňské služby České republiky. Ten je odpovědný za činnost a správné fungování Vězeňské služby České republiky (Černíková, 2008). Základní prvky organizace Vězeňské služby České republiky jsou Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky, Vazební věznice, Věznice a současně i Akademie Vězeňské služby České republiky. Na vrcholu vedení Generálního ředitelství Vězeňské služby České republiky stojí generální ředitel, v současnosti je jím pan vrchní státní rada brigádní generál Mgr. Petr Dohnal plnící funkci centrálního orgánu státní správy pro vězeňství (Zákon o Vězeňské službě a justiční strážích České republiky, 1992). Černíková (2008) dodává, že je nadřízený všech příslušníků Vězeňské služby České republiky a v určeném rozměru zastupuje ministra spravedlnosti České republiky. Odbory generálního ředitelství České republiky metodicky ovládají a dohlížejí na správnou aktivitu odborných sektorů v organizačních dílech Vězeňské služby České republiky. Příslušníci vězeňské i justiční strážie se řídí především Zákonem č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážích České republiky. V zákoně jsou mimo jiné uvedeny úkoly Vězeňské služby České republiky, povinnosti příslušníků, kteří musí jednat s osobami ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody vážně a rozhodně. Musí respektovat jejich práva a zamezovat jakémukoliv ponižujícímu jednání a chování vůči nim. Příslušníci Vězeňské služby České republiky se musí chovat tak, aby na vězněné osoby výchovně působili, aby udržovali optimální sociální klima, které je velice významné pro úspěšnou péči o tyto osoby (Černíková, 2008).

Kvalita personálu je ve Vězeňské službě České republiky velice podstatná. Rada Evropy ji proto věnuje nemalou pozornost a v koncepci rozvoje českého vězeňství do roku 2015 si klade za cíl hodnotně prohlubovat práci zaměstnanců, celoživotně je vzdělávat a dbát na profesní řád, respektive požadavky, které musí pracovník dodržet, než nastoupí do dané profesní role (Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015, 2005).

O výcvik těchto pracovníků se stará od roku 1996 Institut vzdělávání Vězeňské služby České republiky, nyní pojmenovaný jako **Akademie Vězeňské služby České republiky**. Tato Akademie se nachází ve Stráži pod Ralskem nedaleko Liberce. Změna názvu vznikla novelizací Zákona č. 555/1992 Sb., od 1. 9. 2013. Vzdělávání pracovníků a příslušníků je ukotveno v Nařízení generálního ředitele č. 30/1997, o organizaci vzdělávací činnosti Vězeňské služby České republiky a v Nařízení generálního ředitele č. 12/1998, kterým jsou vymezeny detaily k vykonávání direktivní praxe příslušníků. Jedná se o školské zařízení,

kteří zaštiťuje nástupní kurzy pro příslušníky a pracovníky Vězeňské služby České republiky (Novotná, 2008). Pro nové členy bezpečnostního sboru čekají nástupní kurzy, které se rozdělují dle Novotné (2008) na dva typy:

- Typ A absolvují příslušníci bez rozdílu služebního zařazení, tzn., že je určen jak pro příslušníky vězeňské, tak justiční stráže,
- Typ B je určen pro zaměstnance, kteří jsou ve styku s obviněnými a odsouzenými. Akademie Vězeňské služby České republiky poskytuje také zdokonalovací kurzy, které se dělí na kvalifikační a rozlišovací.

Kvalifikační kurzy slouží k udržování a prohlubování znalostí pracovníků Vězeňské služby České republiky na daných postech (Novotná, 2008).

Rozlišovací kurzy slouží pro získání odborné specializace (Novotná, 2008).

Školení jsou zajišťovány také pro zaměstnance, kteří nepříjdou do styku s obviněnými či odsouzenými (Novotná, 2008).

Podrobněji si představíme nástupní kurz, který je vymezen pro všechny pracovníky v rámci vzdělávací činnosti. Jedná se o jedince, kteří jsou s vězňnými osobami v každodenním kontaktu a také se podílí na programu zacházení. Je určen vychovatelům, speciálním pedagogům, psychologům, zdravotnickému personálu, sociálním pracovníkům, pedagogům volného času, učitelům, mistrům odborného výcviku a také pracovníkům hospodářských oddílů a duchovním. Cílem nástupního kurzu je pochopit problematiku služební přípravy, výkonu trestu odnětí svobody a výkonu vazby. Vyučují se zde humanitní předměty a také předměty, které cílí na práci s počítačem, teorii řízení a rovněž i na základy sebeobrany (Novotná, 2008).

Novotná (2008) podrobněji specifikuje přímou činnost specialistů s odsouzenými ve výkonu trestu odnětí svobody. Tito odborníci jsou součástí programu zacházení, téměř každý den působí na odsouzené jedince, vzdělávají je a snaží se o jejich resocializaci:

- **Speciální pedagog**

Zajišťuje veškerou činnost zaměstnaneckého týmu na oddělení výkonu trestu a je přímým podřízeným vedoucího oddělení výkonu trestu. Speciální pedagog je zodpovědný za naplňování všech cílů pedagogického, etického a mravního rázu. Je ručitelem aktivit programu zacházení, respektive jeho správného obsahu, organizace a metodické úrovně, jeho nabídky a seznamu naplánovaných činností. Vedoucímu oddělení předkládá návrhy

na plán strategie vývoje aktivity, v důsledku konkrétních podmínek dané věznice. Vypracovává na základě předloh dalších specialistů návrhy na prostorové, hmotné a finanční zajištění činností. Skládá program měsíčních činností odsouzených s uvedením přesné doby výkonu a s určením odpovědnosti (Novotná, 2008). Podle Nařízení generálního ředitele (2010), kterým se stanoví úkoly občanských zaměstnanců a příslušníků Vězeňské služby České republiky při zabezpečování výkonu trestu odnětí svobody, výkonu vazby a výkonu zabezpečovací detence, ručí speciální pedagog u odsouzených, které má na starost, za kvalitní úroveň uskutečnění programu zacházení a vnitřní rozlišení. Reguluje práci vychovatelů a pedagogů volného času. Spolu s dalšími odbornými zaměstnanci odpovídá za řádné zacházení s odsouzenými v souvislosti s jejich souhrnnými zprávami.

Sochůrek (2007) ve své publikaci popisuje činnost speciálního pedagoga. Ten provádí pedagogickou diagnostiku, vytváří přehled dílčích aktivit programu zacházení, kooperuje se sociálním pracovníkem a se zákonným zástupcem mladistvého, když se realizuje příprava mladistvého na zaměstnání. Má podíl při výběru odsouzených k začlenění do pracovního procesu, ke vzdělávání a rekvalifikaci. Zabezpečuje vzdělávání odsouzených, provádí pedagogické pohovory na žádost odsouzených, zaměstnanců či vzhledem ke svým poznatkům, je nápomocen při poradenské pedagogické pomoci, stará se o individuální pedagogickou péči o odsouzené, když jsou v krizovém či psychickém rozpoložení. Zkoumá příčiny vzniku mimořádných událostí vzhledem k odsouzeným a předkládá pedagogická opatření, která by měla vést k prevenci, eliminaci či vyřešení. Koná kázeňskou pravomoc, podílí se při rozhodování o přerušení výkonu trestu, povolování volného pohybu mimo objekt věznice, dočasného opuštění věznice, přítomnosti odsouzených na činnostech mimo věznici. Vyjadřuje se k návštěvám bez sluchového či zrakového dozoru a taktéž k přemístění či přeřazení odsouzených (Sochůrek, 2007). Novotná (2008) dodává, že se speciální pedagog stará o řádný provoz knihovny, vybírá vhodné filmy a programy v televizi. Zajišťuje prevenci před násilím mezi vězni a je součástí vstupní a rozřazovací komise.

- **Psycholog**

Jeho úkolem je dle Novotné (2008) vykonávat vstupní psychologickou prohlídku s každým jedincem, který je přijímán na specializovaný úsek. Sochůrek (2007) doplňuje, že někteří psychologové hrají významnou roli u přijímacího řízení příslušníků a občanských

zaměstnanců Vězeňské služby České republiky. Čírtková (2009) ve své publikaci uvádí pojem penitenciární psychologie. Ta se zabývá psychologickou oblastí související s výkonem trestu a zacilující na chování a prožívání jedinců ve stádiu vykonávacím. Nejznámější problémový okruh je především penitenciární psychodiagnostika, pátrání po psychologicky účinných metodách mravního zdokonalení odsouzených či kategorizace odsouzených dle psychologických aspektů posuzování. Penitenciární psychologie spatřuje rozvoj v oblasti poznání a současně prezentuje vybranou profesi psychologů.

Sochůrek (2007) uvádí, že psycholog provádí psychologické pohovory, poradenskou péči, poskytuje psychologickou péči odsouzeným, kteří nechtějí jít, sebepoškozují se, chtějí spáchat sebevraždu a také se stará o jedince, kteří jsou v zoufalém psychickém rozpoložení. Tyto aktivity ovšem vždy konzultuje s lékařem. Psycholog se taktéž podílí na zařazení odsouzených do seznamu objektů možného násilí či vyhledává psychicky labilní a konfliktní jedince. Novotná (2008) dodává, že práce psychologa spočívá v řízení komunit na oddělení pro léčení deviantů, ve vedení skupinových psychoterapií pro některé odsouzené a také se podílí na nácviu uvolňovacích technik. Je členem vstupní a zařazovací rady, rady pro stanovení nestřeženého pracoviště, volného pohybu či přerušování trestu.

Při svém nástupu do řad Vězeňské služby České republiky si nejvíce vybavuji psychologické testy, které byly spolu s fyzickou zdatností a zdravotním vyšetřením podmínkou pro přijetí do služebního poměru. Právě zmiňované „psychotesty“, jak se jim běžně říká, byly nejenom pro mě nejobtížnější částí k přijetí. Spolu s dalšími uchazeči jsme je vykonávali snad celý den, lámali si hlavu s mnohdy nečitelnými otázkami, kterých bylo několik set. Malovali jsme požadované obrazce a závěrečný pohovor u psychologa také nebyl zrovna příjemný. Jsem rád, že tyto testy mám již několik let úspěšně za sebou.

- **Sociolog**

Ten působí pouze v některých věznicích. Dle mého názoru je tento odborník potřebný, jelikož zkoumání sociologického původu, především neformálních skupin, je velice důležité. Sociolog spolurozhoduje, zda odsouzeného začlenit do seznamu objektů možného napadení či ohrožení, určuje psychicky labilní či konfliktní jedince, sleduje příčiny vzniku mimořádných událostí a navrhuje příslušná opatření k řešení, prevenci a vyloučení ze sociologického pohledu (Sochůrek, 2007).

- **Sociální pracovník**

Je odborný zaměstnanec oddělení, který plní funkci jakéhosi „mostu“ mezi odsouzeným a jeho přechodem do společnosti. Jeho úkolem je individuální sociální práce, při jejíž realizaci se stará o zabezpečení a udržování norem kvality poskytovaných sociálních služeb (Nařízení generálního ředitele o úkolech občanských zaměstnanců a příslušníků Vězeňské služby České republiky při zabezpečování výkonu trestu odnětí svobody, výkonu vazby a výkonu zabezpečovací detence, 2010). Mühlpachr (1999) uvádí, že sociální pracovník pomáhá odsouzenému při hledání cest ke svým nejbližším, ke společenství, ve kterém žil a současně působí s cílem pozitivního náhledu k normám a hodnotám společnosti. Sociální pracovník pomáhá odsouzenému s uvědoměním své sociální situace, s možnostmi jejího řešení. Apeluje na odsouzeného, aby se staral o svůj sociální vývoj, respektive, aby si uvědomil, jak jeho sociální situace dopomohla k pobytu ve věznici, k jakým změnám došlo z hlediska sociální situace při spáchání trestného činu a pobytu za mřížemi. To, že si odsouzený uvědomí svoji sociální situaci a sociální vývoj, je velice významné pro zařazení do obsahu speciální péče resocializačního vlivu. Cílem je nachystat odsouzeného na život ve společnosti a taktéž, aby byl schopen předcházet nepříznivému sociálnímu rozvoji.

Podle Sochůrka (2007) se sociální pracovník podílí na vytváření stanoviska zacházení s odsouzenými, vytváření návrhu vnitřního rozlišení odsouzených a programů zacházení, zpracování programu zacházení, kooperaci s orgány sociálního zabezpečení, vyhodnocování programů zacházení, poskytování sociálně právního poradenství, provádění poradenské a výchovné aktivity odsouzeným. Současně zabezpečuje navazující sociální práci s ní související udržování kontaktů s církvemi či charitativními sdruženími. Sociální pracovník zajišťuje soustavné sledování dítěte pro orgán sociálně právní ochrany dětí, o které se odsouzená žena stará ve věznici, je v kontaktu s blízkými osobami odsouzených, podílí se na výběru odsouzených do zaměstnání a ke vzdělávání. Spolurozhoduje o zařazení odsouzených do seznamu objektů možného napadení, určuje konfliktní a psychicky nestabilní odsouzené. Sociální pracovník zkoumá příčiny vzniku mimořádných událostí, snaží se podnikat opatření ze sociálního hlediska, které vedou k řešení, prevenci či odstranění. Navrhuje možnost přerušování trestu, povoluje volný pohyb mimo objekt věznice, dočasné opuštění věznice, účast odsouzených na mimovězeňských akcích, návštěv bez zrakového či sluchového omezení. Podílí se na přecházení

odsouzených do jiného typu věznice či jejich přemístění, zpracovává určité programy zacházení, vyhodnocuje jejich úspěšnost a navrhuje změny (Sochůrek, 2007).

Novotná (2008) doplňuje, že jeho hlavní náplní je pomoc odsouzeným při řešení jejich sociálního stavu. Je v nepřetržitém kontaktu se sociálním kurátorem, který chodí do věznice a dohromady tak pomáhají odsouzeným se sociálně – právním poradenstvím. Pokud nastupuje nový odsouzený, sociální pracovník na něj zpracovává tzv., sociální vyšetření, respektive anamnézu. Kooperuje například s úřady práce, školskými zařízeními či s institucemi ochranné a ústavní výchovy.

- **Vychovatel**

Funkce vychovatele odsouzených ve výkonu trestu byla zřízena generálním ředitelem Vězeňské služby České republiky (Novotná, 2008). Hlavním úkolem vychovatele je souhrnné vzdělávací, výchovné, preventivní a diagnostické působení, které je zaměřené na komplexní rozvoj osobnosti. Současně působí na socializaci, resocializaci a reedukaci a taktéž se snaží o optimální průběh vzdělávacího procesu odsouzených včetně realizování protidrogových postupů v rámci věznice (Nařízení generálního ředitele o úkolech občanských zaměstnanců a příslušníků Vězeňské služby České republiky při zabezpečování výkonu trestu odnětí svobody, výkonu vazby a výkonu zabezpečovací detence, 2010). Novotná (2008) dodává, že vychovatel má statut pedagogického pracovníka, jeho nadřízený je vedoucí oddělení výkonu trestu a při utváření programu zacházení je metodicky veden speciálním pedagogem.

Sochůrek (2007) uvádí úkoly vychovatele. Jedná se především o znalost a pedagogické usměrňování jemu svěřených odsouzených, znalost sociálních vztahů ve skupině, vedení osobních karet odsouzených, organizování hromadných akcí, dodržování kázně odsouzených a dbá o pořádek na ubytovacích místnostech. Taktéž vykonává kázeňskou pravomoc, zpracovává podklady na přerušení výkonu trestu, povoluje volný pohyb, dočasné opuštění či účast odsouzených na akcích mimo objekt věznice. Povoluje návštěvy bez zrakového či sluchového omezení, podílí se na přeřazování, přemísťování či zařazování odsouzených do práce. Zná odsouzené se sebepoškozovacími sklony, odsouzené, které by mohly být možným objektem násilí, „útěkáře“, tzn. osoby, které už utekly nebo se o útěk pokusily, odsouzené, kteří jsou obžalováni či vyšetřováni z další trestné činnosti, jedince s psychickými problémy. Je přítomen u zjišťování příčin vzniku mimořádných událostí, má v evidenci počet a jména odsouzených, kontroluje poštu,

telefonické hovory, má na starost práva odsouzených, řeší žádosti, stížnosti či poskytuje přístup odsouzených k právním předpisům.

Novotná (2008) zdůrazňuje, že nejvýznamnějším úkolem vychovatelů je cílené působení na odsouzené, snaha o redukci jejich negativního dopadu života za mřížemi a chránění zájmů odsouzených. Vychovatel musí odsouzené dobře znát, musí vědět, jaký mají mezi sebou vztah, kdo s kým „peče“ a kdo se naopak nemusí. Jeho všední den věnuje práci na vzdělávacích, zájmových, ale také sportovních činnostech. Do osobních karet odsouzených zapisuje jednou měsíčně záznamy o pohovorech a důkladně mapuje činnost při naplňování programu zacházení. Dle toho posuzuje, jaké mají soudy požadavky, a mimo jiné jim předkládá, jestli odsouzení plní program zacházení či nikoliv. Stará se taktéž o prevenci, snaží se o brzké odhalení násilí či jiného protiprávního jednání (Novotná, 2008).

- **Vychovatel - terapeut**

Jedná se o odborného zaměstnance oddělení, který vykonává jednotlivé a skupinové terapie související s terapeutickými programy, zejména ve specializovaných odděleních. Podílí se na vytváření projektů týkající se jednotlivých skupin odsouzených, při zachování vnějších a vnitřních zásad diferenciací a taktéž na vytváření skladby programu zacházení a individuálních speciálních výchovných činností (Nařízení generálního ředitele o úkolech občanských zaměstnanců a příslušníků Vězeňské služby České republiky při zabezpečování výkonu trestu odnětí svobody, výkonu vazby a výkonu zabezpečovací detence, 2010).

Vychovatel – terapeut je metodicky řízen psychologem a plní zejména úkoly, týkající se volení přiměřeného obsahu, metod, forem, a přístupu k zvláštním skupinám odsouzených. Zajišťuje individuální a skupinovou práci s odsouzenými, osobně se podílí na vedení nejméně tří speciálně výchovných aktivit programů zacházení, monitoruje účast odsouzených na programu zacházení, včetně její kvality a změn v jejich chování. Důležité skutečnosti hlásí vychovateli a psychologovi, v rámci své odbornosti pracuje na průběžném hodnocení programu zacházení odsouzených. Vychovatel – terapeut zkoumá příčiny vzniku mimořádných událostí, včetně navrhování opatření, prevence a eliminace ze sociálního hlediska (Sochůrek, 2007).

- **Pedagog volného času**

Jak už jsme si uvedli výše, nedílnou součástí pedagogického týmu oddělení výkonu trestu, je také pedagog volného času. Ten realizuje program zacházení v části vzdělávací, zájmové a pracovní. Je účasten při vyhodnocování, zda byla resocializace úspěšná či nikoliv. Je podřízen vedoucímu oddělení, metodicky veden speciálním pedagogem a jeho doménou jsou především skupinové formy práce. Nejméně polovinu své týdenní pracovní doby je v přímém styku s odsouzenými. Jeho práce spočívá i v přípravě na přímý kontakt s odsouzenými, ale i v administrativní činnosti a činnosti spojené s ošetřováním materiálního vybavení pro uskutečnění aktivit (Novotná, 2008).

- **Duchovní služba**

Vězeňská duchovní služba plní náboženské úkoly, ale také se podílí na edukačním působení na odsouzené. Snaží se, aby jedinec uznal svoji vinu, což je předpoklad možnosti začít po propuštění nový život. Taktéž posiluje prevenci kriminality, tzn., že působí skrz Ekumenické rady. Tato církevní organizace, zastupující tradiční nekatolické a pravoslavné církve a České biskupské konference, zahrnující římskokatolické církve, katolické kongregace, řády i řeckokatolické církve, je zpětná vazba směrem k individuálním církvím (Metodický list hlavního kaplana o zpřesňování nabídky duchovní služby ve věznicích a vazebních věznicích, 2005).

Sochůrek (2007) uvádí, že duchovní jsou ve věznicích považováni za představitele dodržování lidských práv a lidského zacházení s obviněnými či odsouzenými jedinci. Podílí se na dodržování programu zacházení v části pastorační, ale dohlízejí spolu s dalšími odborníky oddělení výkonu vazby a výkonu trestu i na plnění dalších aktivit. Na duchovního se může obrátit taktéž jedinec s osobními problémy. Záleží pouze na něm, jestli jsou důvodem k oznámení vězeňskému psychologovi či lékaři. Zpovědní tajemství je řízeno zvláštními nařízeními. Duchovní sami dobře vědí, jak se mají v nastolené situaci zachovat, aby nedošlo k jeho porušení (Sochůrek, 2007).

3.7 Shrnutí kapitoly

Na úvod této kapitoly byla představena Věznice Valdice, respektive její historie a poté i její současný profil. Jedná se o věznicí s ostrahou a se zvýšenou ostrahou, tzn., že zde pobývají Ti nejnebezpečnější odsouzení. Třetí podkapitola pojednává o vzdělávací soustavě odsouzených. Je v ní vymezeno formální, neformální a informální vzdělávání. V následující podkapitole je podrobně rozpracována nabídka vzdělávacích aktivit ve Věznici Valdice a taktéž vymezena spolupráce Školského vzdělávacího střediska Valdice s podniky.

Poslední podkapitola je zaměřena na odborníky, kteří se na vzdělávání odsouzených osobně podílejí. Jejich výcvikem je od roku 1996 pověřen Institut vzdělávání Vězeňské služby České republiky, jenž je od 1. září 2013, na základě novely Zákona č. 555/1992 Sb., přejmenován na Akademií Vězeňské služby České republiky. Toto školské zařízení realizuje nástupní kurzy pro příslušníky a civilní zaměstnance Vězeňské služby České republiky. Je třeba si uvědomit, že na procesu reedukace, potažmo resocializace se ve věznicích podílejí všichni její zaměstnanci, ačkoliv někteří pouze nepřímě. Kterýkoliv zaměstnanec se tak může stát identifikačním vzorem odsouzeného. Největší zásluhu na přímém působení však mají zaměstnanci oddělení výkonu trestu. Jsou jimi speciální pedagog, psycholog, sociolog, sociální pracovník, vychovatel, vychovatel – terapeut a pedagog volného času. Nezastupitelnou roli v oblasti reedukace, respektive resocializace, má i duchovní.

Tato kapitola zahrnuje podrobné propracování Školského vzdělávacího střediska Valdice, což je systematický, komplexní a velice smysluplný program. Jedná o intenzivní působení na jedince, jehož rozsah je delší než dvacet hodin týdně, deset měsíců v roce a může trvat dle vzdělávací činnosti až tři roky. Takovýto vzdělávací program je v českém vězeňství unikátní.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 METODOLOGIE VÝZKUMU

K tématu výchovy a vzdělávání obecně či už konkrétně různých věkových skupin, byla vydána již celá řada publikací a literatury a byla realizována celá řada výzkumů. Téma vzdělávání obecně mne také samozřejmě zajímá, zejména však ve specifickém prostředí, za které považuji mimo jiné prostředí věznic. Vzhledem k tomu, jak jsem již uvedl, že pracuji u Vězeňské služby České republiky, zajímá mne i pohled ostatních pracovníků konkrétně na vzdělávání samotných odsouzených. Když zmiňuji ostatní pracovníky, mám na mysli pracovníky Vězeňské služby České republiky, kteří jsou v přímém kontaktu s odsouzenými v rámci systému vzdělávání, tedy pohled pedagogických pracovníků. Vzhledem k tomu, že se jedná o specifické prostředí s jasně danými pravidly a předpisy, vybral jsem si pedagogické pracovníky záměrně a to z tohoto důvodu, že jsem chtěl realizovat kvalitativní výzkum, který mi měl pomoci hlouběji proniknout do zkoumané problematiky. Konkrétně jsem chtěl zrealizovat osobní rozhovory, přičemž se samotnými odsouzenými je to zcela nemožné, proto jsem zvolil pedagogické pracovníky, kteří jsou s odsouzenými v pravidelném a intenzivním, téměř každodenním kontaktu. K uskutečnění samotného výzkumu mi samozřejmě také přispěla má pracovní pozice spadající pod Vězeňskou službu České republiky, bez ní by bylo problematické kvalitativní výzkum formou osobního rozhovoru v tomto specifickém prostředí provést. Cílem mého zkoumání je zjistit, zda pracovníci vnímají současný systém vzdělávání jako dostačující, případně zda a jaké konkrétní změny či doplnění navrhují. Dále jaké vnímají souvislosti mezi edukací odsouzených a následnou resocializací a znovuzapojení do běžného života na svobodě. Záměrně jsem zacílil na věznicí Valdice. Důvodem je skutečnost, jak bylo zjištěno z interních materiálů Vězeňské služby České republiky, že věznice Valdice, vykazuje nejlepší výsledky ve vzdělávání odsouzených v rámci všech vzdělávání odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody. Školské vzdělávací středisko věznice Valdice tak porazilo dalších šest školských vzdělávacích středisek v rámci Vězeňské služby České republiky obecně. Dále tuto kapitolu zaměřím na volbu výzkumné strategie, uvedu hlavní cíl a dílčí cíle diplomové práce. Poté charakterizuji výzkumný soubor, objasním techniku sběru a způsob zpracování dat. V závěru praktické části práce nastíním etiku, kterou jsem při výzkumu dodržoval a představím otázky, které jsem jednotlivým pracovníkům Vězeňské služby České republiky pokládal. Budou zde také obsaženy části individuálních rozhovorů s pracovníky Vězeňské služby České republiky.

Prostředí výzkumu

Dle interních materiálů Školského vzdělávacího střediska Valdice, přesněji Bartoně (2012), pociťovaly podniky zaměstnávající nejvíce odsouzených koncem 70. a začátkem 80. let 20. století stále častěji nedostatek kvalifikovaných odsouzených, což byl prostor právě proto, aby nastala doba s radikálnějším řešením. V této době neexistovala žádná školská instituce, která by byla v souladu s obecně platnými normami a zároveň by poskytla odsouzeným vzdělání, které by bylo možné podložit vydáním vysvědčení. Právě na popud nedostatku kvalifikovaných odsouzených, které by bylo možné zaměstnat **bylo založeno 1. 4. 1983 Školské vzdělávací středisko ve Valdicích**. Vše postupně začalo budováním učeben, také metodických kabinetů a v neposlední řadě velmi důležitých dílen určených pro praktické vyučování. Zásadní také bylo zabývat se jejich vybavením. V prostředí valdické věznice byla také vybudována učebna s promítací kabinou, která byla určena pro teoretickou výuku, nesměla také chybět sborovna pro vyučující ani sociální zařízení. Zásadním prvkem pro Školské vzdělávací středisko bylo i to, že se podařilo ubytovat kolektiv žáků bezprostředně blízko učebny. Tento prvek byl zásadní především z toho důvodu, že byly vytvořeny příznivé podmínky pro přípravu žáků. O to složitější bylo dle Bartoně (2012), najít vhodné prostory pro praktickou výuku. Následovalo složité období hledání kvalitního personálního obsazení střediska. Z pracovníků věznice byl vybrán vedoucí střediska a vyčleněn vychovatel ke školskému kolektivu odsouzených. Dále z interních materiálů Školského vzdělávacího střediska respektive Bartoně (2012), vyplývá zjištění, že další pracovníky střediska, učitele a především mistra odborného výcviku se nedařilo zajistit. Proto proběhlo jednání s ředitelem Středního odborného učiliště strojírenského v Jičíně o spolupráci při vytvoření a provozování Školského vzdělávacího střediska Valdice, což bylo nakonec úspěšné. Postupná stabilizace spolu s novou koncepcí vězeňského systému v České republice měla tak za následek, že se situace ve vzdělávání odsouzených začala zlepšovat. Aktuálně bylo dle Bartoně (2012) zjištěno, že Školských vzdělávacích středisek je v současné době celkem sedm. Školská vzdělávací střediska jsou konkrétně při věznicích v Heřmanicích, Pardubicích, Plzni, Rýnovicích, také ve Světlé nad Sázavou a Všehrdech a samozřejmě ve Valdicích, kde byl výzkum realizován. Aktuálně realizuje Školské vzdělávací středisko Valdice vzdělávání dospělých odsouzených zařazených k výkonu trestu odnětí svobody do nejpřísnějšího typu věznice.

Výzkumná strategie

Vzhledem k tomu, že mým zájmem je se výše uvedenému tématu věnovat do hloubky a získat co nejvíce konkrétní informace a samozřejmě také ucelenější pohled na danou problematiku, rozhodl jsem pro **kvalitativní výzkumnou strategii**. Podle Hendla (2005), je kvalitativní výzkum procesem hledání porozumění, který je založený na rozdílných metodologických tradicích, zkoumání stanoveného společenského, či lidského problému. Výzkumník vytváří souhrnný, holistický obraz a analyzuje různorodé typy textů. Také informuje o názorech komunikačních partnerů výzkumu a provádí bádání v přirozených situacích. Miovský (2006) popisuje kvalitativní přístup, jako ten, který využívá zásady neopakovatelnosti, jedinečnosti a dynamiky. V jeho obsahu pracujeme cíleně s reflexivní povahou každého psychologického hloubání. Disman (2011) uvádí, že kvalitativní výzkum označuje nečíselné pátrání, vysvětlení společenské skutečnosti, jenž si klade za cíl, odkrýt smysl pokládaný sdělovaným informacím. Gavora (2000) k tomu dodává, že se jedná o výstižnou, detailní a tvárnou deskripci. Výzkumník, dle jeho názoru, usiluje o spřátelení respektive o sblížení se zkoumanými jednotlivci a zároveň touží proniknout do situací, ve kterých tito jedinci jednají. Jedině potom jim může badatel porozumět a popsat. Tuto výzkumnou strategii jsem si vybral proto, jelikož mi dovolí hlouběji proniknout do zkoumané problematiky. Současně mi odkryje názory, pohledy a představy pracovníků Vězeňské služby České republiky na danou oblast.

4.1 Cíl výzkumu

Hlavním cílem této diplomové práce, je zjistit názor pedagogických pracovníků zaměstnaných u Vězeňské služby České republiky na možnosti vzdělávání a vliv působení vzdělávání na následnou resocializaci odsouzených konkrétně ve věznici Valdice.

K výše uvedenému hlavnímu cíli, jsem stanovil i cíle dílčí. Tyto cíle mi pomohou pochopit zkoumanou problematiku a poskytnou mi na ni ucelený pohled. **Dílčími cíli** jsou:

- Zjistit názor pedagogických pracovníků Vězeňské služby České republiky pracujících ve věznici Valdice na systém formálního a neformálního vzdělávání odsouzených.
- Zjistit dostupnost, hodnocení kvality a kritéria pořizování studijních materiálů určených ke vzdělávání odsouzených.

- Zjistit motivy odsouzených, které rozhodují o vstupu do systému formálního vzdělávání dle pedagogických pracovníků.
- Z pohledu pedagogických pracovníků zjistit přístup odsouzených k formálnímu a neformálnímu vzdělávání ve výkonu trestu odnětí svobody.
- Zjistit vliv vzdělávání odsouzených na znovuzачlenění do společnosti a běžného života z pohledu pedagogických pracovníků.
- Zjistit vliv vzdělávání odsouzených na následné uplatnění na trhu práce po jejich propuštění.

4.2 Výzkumné otázky

Cílem rozhovorů s pedagogickými pracovníky Školského vzdělávacího střediska věznice Valdice bylo získat odpovědi na tyto následující **výzkumné otázky**, které mají směřovat k hlavnímu cíli této práce.

- Jaký názor mají pedagogičtí pracovníci ve věznici Valdice na systém formálního a neformálního vzdělávání?
- Co nejvíce ovlivňuje participaci odsouzených v systému formálního i neformálního vzdělávání?
- Je možné, případně jak, z pohledu pedagogických pracovníků zhodnotit přístup a aktivitu odsouzených ke vzdělávání?
- Je možné, případně jakým způsobem, zhodnotit výsledky odsouzených ve formálním vzdělávacím procesu?
- Jak hodnotí pedagogičtí pracovníci Valdické věznice dostupnost a kvalitu studijních materiálů pro vzdělávání odsouzených?
- Jaká kritéria rozhodují o pořízení nových studijních materiálů pro vzdělávání odsouzených?
- Může dle pedagogických pracovníků obsah dostupné literatury ovlivnit míru následné resocializace, do jaké míry?
- Můžou pedagogičtí pracovníci přispět během vzdělávacího procesu odsouzených k úspěšné resocializaci po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody?
- Má dle pedagogických pracovníků účast odsouzených ve vzdělávacím procesu vliv na jejich budoucí uplatnění na trhu práce, jaký konkrétní?

Abych získal odpovědi na výše uvedené výzkumné otázky, pokládal jsem pedagogickým pracovníkům Školského vzdělávacího střediska věznice Valdice během rozhovoru následující **otázky**:

4.3 Otázky k rozhovorům

1. Jak dlouho ve věznici Valdice pracujete a na jaké pracovní pozici?
2. Pracoval jste před aktuální pracovní pozicí ve školství na pozici pedagoga, jak dlouho?
3. Co můžete říci obecně o vzdělávání odsouzených ve věznici Valdice, člení se nějakým způsobem?
4. Jsou nabízeny odsouzeným vzdělávací obory či programy, jaké konkrétně?
5. Lze zhodnotit výsledky odsouzených ve formálním vzdělávání?
6. Je podle vás něco, co v systému vzdělávání odsouzeným ve věznici Valdice chybí či je nedostačující? Co konkrétně?
7. Co může podle vás nejvíce motivovat odsouzené k zapojení se do vzdělávání ve výkonu trestu odnětí svobody?
8. Lze dle vašeho názoru zhodnotit přístup a aktivitu odsouzených ke vzdělávání, případně byste ji zhodnotil?
9. Co konkrétně můžete říci o studijních materiálech a jejich kvalitě?
10. Může podle vás obsah dostupných studijních materiálů ovlivnit následnou resocializaci odsouzených, případně jak konkrétně?
11. Domníváte se, že i samotní pedagogičtí pracovníci mohou přispět k úspěšnému znovuzачlenění do společnosti a běžného života po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, případně čím konkrétně?
12. Jsou dle vašeho názoru nějaké výhody účasti odsouzených ve vzdělávání, které mohou pomoci budoucímu uplatnění na trhu práce?

4.4 Výzkumný soubor

Základní **výzkumný soubor** tvořili všichni pedagogičtí pracovníci Vězeňské služby České republiky ve věznici Valdice, konkrétně Školského vzdělávacího střediska Valdice. Personální zajištění není příliš velkého počtu, avšak vzhledem k velikosti prostředí Školského vzdělávacího střediska je vnímáno jako dostačující. Ve Školském vzdělávacím středisku je zaměstnaných v současné chvíli **celkem osm zaměstnanců, konkrétně**

pedagogických pracovníků různého zaměření. Velmi zásadním působícím prvkem je zde vedoucí Školského vzdělávacího střediska, v době jeho nepřítomnosti funkci vedení přebírá dočasně zástupce vedoucího střediska. Celkem pět pracovníků je zaměřených na výuku v teoretickém vzdělávání, zbývající tři pracovníci jsou orientováni především na výuku praktických předmětů. **Záměrný výzkumný soubor** tedy reprezentovalo osm pedagogických pracovníků Vězeňské služby České republiky ve věznici Valdice pracujících ve Školském vzdělávacím středisku, které realizuje formální vzdělávání odsouzených. Počet pedagogických pracovníků vyplývá z interních materiálů Vězeňské služby České republiky, tedy Bartoně (2012) a o jejich konkrétním počtu rozhoduje vedení Vězeňské služby České republiky spolu se Středním odborným učilištěm v Praze 4, Na Veselí 51, jehož je Školské vzdělávací středisko Valdice odloučeným pracovištěm. Zároveň jsem si pro tento výzkum vybral věznici s ostrahou a se zvýšenou ostrahou, tedy s dvěma typy věznice, kde se zařazují osoby odsouzené za úmyslné trestné činy, zvláště nebezpeční recidivisté či doživotně odsouzení. Zajímalo mě, jak se pedagogickým pracovníkům pracuje ve vzdělávacím procesu s nejnebezpečnějšími odsouzenými v našem státě. Záměrný, respektive účelový výběr, označuje Miovský (2006) jako nejvíce rozšířenou metodu výběru, s níž se v kvalitativním přístupu můžeme setkat. Jedná se o depistáž účastníků, dle jejich typických vlastností. Vybraná vlastnost či stav je kritérium výběru, což znamená, že na jeho základě hledáme jen ty jednotlivce, kteří toto kritérium naplňují a zároveň se do výzkumu ochotně zapojí (Patton, 1990 In Miovský, 2006). Pro tuto diplomovou práci jsem uplatnil metodu účelového výběru přes instituce. Miovský (2006) tento výběr charakterizuje využitím jasného typu služeb či činností, které jsou stanoveny pro námi sledovanou cílovou skupinu.

4.5 Sběr dat

Pro sběr dat jsem stanovil metodu **strukturované interview**. Ta má podle Miovského (2006), pevně dané schéma, jenž je pro tazatele zavazující. Pořadí otázek je přesně stanoveno a jeho příprava je technicky velice náročná. Cílem je podle něj zabezpečit, co nejvíce standardizované podmínky jeho postupu. Zmíněný autor dále uvádí, že jde o techniku, která je na rozmezí dotazníku a interview, avšak osobní kontakt s komunikačními partnery a motivační působení, se pozitivně promítá ve vyšší validitě odpovědí respondentů. Gavora (2000) doplňuje, že strukturované interview pojímá deskripci zkoumaného jevu, což dosahuje osobními názory a domněnkami od samotných

komunikačních partnerů. Tento autor také poukazuje na fakt, že prostřednictvím interview nabýváme zvláště osobních, bezprostředních a důvěrných informací.

Výzkum byl realizován během měsíce března, konkrétně ve dnech 17. 3. 2014 do 20. 3. 2014 v prostředí velmi blízkém pedagogickým pracovníků, přesněji v jejich kancelářích, ve kterých se připravují na výuku odsouzených. Kanceláře pracovníků se nacházejí v prostorách věznice Valdice, konkrétně ve Školském vzdělávacím středisku. Jako první byl kontaktován ředitel Středního odborného učiliště v Praze 4, jehož je Školské vzdělávací středisko Valdice odloučeným pracovištěm. Díky přístupu, otevřenosti a ochoty ředitele Středního odborného učiliště, který umožnil výzkum uskutečnit, mohl být realizován. Samozřejmě velmi zásadní byla také ochota a vstřícný přístup pedagogických pracovníků Školského vzdělávacího střediska Valdice, bez jejich vstřícnosti, aktivního přístupu a otevřenosti by také nebylo možné výzkum realizovat. Jejich účast ve výzkumu byla dobrovolná, o to si více vážím toho, že rozhovor poskytl všichni pedagogičtí pracovníci zmíněného pracoviště. Snad tomu napomohlo i to, že jsem před samotným sběrem dat prostřednictvím strukturovaných rozhovorů, nejprve telefonicky a následně osobně kontaktoval všechny pedagogické pracovníky v jejich přirozeném prostředí. Považoval jsem to za důležité především ze slušnosti, dále ale také proto, abych měl možnost se blíže seznámit s každým pedagogickým pracovníkem. První osobní setkání a rozhovor byl neformálního charakteru a proběhl čtrnáct dnů před realizací samotného výzkumu. Během toho setkání jsem měl také možnost si osobně prohlédnout prostory, učebny i vybavení Školského vzdělávacího střediska Valdice. Samotná realizace rozhovorů již probíhala na druhém osobním setkání s pedagogickými pracovníky. Nejdříve byli předem seznámeni s tématem výzkumu, jeho následným využitím a vzápětí jsem získal ústní vyjádření pracovníků jako souhlas s účastí ve výzkumu. Každý rozhovor s jednotlivými pedagogickými pracovníky byl realizován bez přítomnosti dalších osob. Realizací rozhovorů nebyla porušena pravidla bezpečnosti ani provozu dle vnitřního řádu Školského vzdělávacího střediska Valdice.

Vzhledem k velmi specifickému prostředí, ve kterém byly rozhovory realizovány, nebylo možné, během rozhovorů použít nahrávací zařízení. Rozhovory tedy byly **zaznamenávány pouze v písemné podobě**, psané vlastní rukou realizátora výzkumu. Rozhovor s každým jedním komunikačním partnerem byl velmi technicky i časově náročný. Každý rozhovor **trval v průměru dvě hodiny**. V průběhu zapisování jsem se snažil udržovat aktivní kontakt s komunikačním partnerem, to proto, aby se písemné zaznamenávání nestalo

rušivým elementem, který by mohl snížit nejen soustředěnost komunikačních partnerů, ale i jejich otevřenost. Rozhovory byly realizovány během čtyř dnů, kdy na jeden den připadly vždy dva rozhovory s pedagogickými pracovníky. Pořadí rozhovorů si určili sami pedagogičtí pracovníci, dle jejich volna a také toho, aby rozhovory nezasáhly do výuky odsouzených. Před každým vlastním zahájením rozhovoru byla pedagogickým pracovníkům představena osoba realizátora výzkumu. Současně bylo s účastníky výzkumu dojednáno, že z hlediska ochrany osobních údajů, nebudou uváděna jejich jména ani příjmení a zachovány budou pouze ty osobní údaje, které si budou oni sami výslovně přát. Komunikační partneři byli rovněž seznámeni s možností předčasného ukončení rozhovoru z jakéhokoliv důvodu, samozřejmě i bez udání důvodu. Této možnosti nevyužil žádný z komunikačních partnerů. Dále byli opět seznámeni s účelem výzkumu a jeho možným využitím, následně již byl realizován samotný rozhovor. Během vlastního rozhovoru bylo třeba využívat například doplňujících otázek tak, aby se podařilo hlouběji proniknout do zkoumané problematiky a získat co možná nejcennější odpovědi od komunikačních partnerů.

4.6 Způsob zpracování dat

4.6.1 Transkripce

Miovský (2006) uvádí, že transkripce je prvotním krokem převedení dat netextového rázu, do rázu textového. Během tohoto procesu považuje za nezbytnou systematičnost, která utváří základní princip, jenž vede k promyšlené a systematické redukci. V této diplomové práci využiji transkripci doslovnou, která je dle Hendla (2005) velmi časově náročná, ovšem pro podrobné vyhodnocení, zcela nezbytná. Důležitá místa můžeme zdůrazňovat podtrháváním, u určitých míst vepsat komentář na kraji stránky či tvořit seznamy a komparovat jednotlivá místa v textu. Vzhledem k tomu, že jsem ve specifickém prostředí věznice Valdice nesměl použít nahrávací zařízení, v prvním kroku transkripce jsem nevycházel z dat netextového rázu, ale z poznámek a výpovědí komunikačních partnerů, které jsem písemně zaznamenával rukou.

4.6.2 Anonymizace dat

Zároveň jsem během přepisů rozhovorů dodržel slib všem komunikačním partnerům. Proto jsem během přepisů zároveň využil techniku anonymizace dat, jejímž účelem je především ochrana jmen a osobních údajů všech komunikačních partnerů. V reálné praxi to znamená, že jména a osobní údaje poskytnutá komunikačními partnery během rozhovorů byla

nahrazena nejrůznějšími pseudonymy či smyšlenými jmény a údaji (Švaříček, Šed'ová, et al., 2007).

4.6.3 Kódování

Kódování je postup, ve kterém prvotní data, převádíme do datových jednotek, s nimiž potom nadále pracujeme. Tento proces je typický identifikací či přiřazováním názvů k jednotlivým segmentům. Je také velice obtížný a náročný, jelikož nemusíme v daný moment jasně pochopit různé významy a implicitní konceptuální skladbu. Z toho vyplývá, že proces kódování nelze chápat jako definitivní. V průběhu výzkumu je možné dělat různé úpravy vzhledem k nově zjištěným skutečnostem, tzn., rozdělit obsáhlé segmenty na menší celky nebo naopak nějaké samostatné segmenty sjednotit (Miovský, 2006). V této diplomové práci využiji **kódování otevřené**, které je podle Strausse, Corbinové (1999) úsekem analýzy, jenž se zabývá označováním a klasifikováním pojmů díky důkladnému prostudování údajů. Tito autoři dále poukazují na to, že po rozebrání a prostudování údajů, jsou odhaleny podobnosti, rozdíly a též jsou kladeny otázky o úkazech údajů reprezentovaných. Při tomto postupu, jsou zvažovány a zkoumány naše vlastní, ale i cizí dohady o jevu, čímž dochází k novým poznatkům. Získaná data z rozhovorů jsem po rozčlenění označil různými barvami pro lepší orientaci v textu. Poté jsem informace v textu rozlišoval pastelkami se zaznamenáním různých poznámek. Ty mi taktéž usnadnily lepší orientaci a následné vyhodnocování.

4.6.4 Systematická kategorizace

V průběhu analýzy jednotlivých rozhovorů jsem se postupně k jednotlivým kódům vracel, postupně jsem je revidoval a případně dle potřeb přejmenovával. Analyzovanému textu jsem pro účely přehlednosti očísloval řádky, což považuji za důležité i z důvodu interpretace dat a případného odkazování na výpovědi jednotlivých komunikačních partnerů. Následovala **technika systematické kategorizace**. Přesněji řečeno jsem jednotlivé kódy, které vzešly z otevřeného kódování, seskupil dle podobnosti či jiných vnitřních souvislostí (Švaříček, Šed'ová, et al., 2007).

4.6.5 Metoda vytváření trsů

Metodu vytváření trsů popisuje autor Miovský (2006), který uvádí, že tato metoda je využívána obvykle proto, aby došlo k seskupení a konceptualizaci daných výroků do skupin. Tyto skupiny jsou následně označovány jako trsy. Trsy by měly vznikat na základě

vzájemné podobnosti mezi identifikovanými jednotkami. Tímto procesem vznikají obecnější kategorie, které je možné zařadit do dané skupiny, přesněji řečeno trsu, na základě určitých opakujících se znaků. Společným znakem v našem případě je tematický překryv (konkrétní příčina), kdy se vyhledávají v rozhovoru všechny výroky, které se týkají jednoho úzce ohraničeného tématu (Miovský, 2006).

4.6.6 Metoda kontrastů a srovnávání

Podle Miovského (2006) je **kontrastování** velice významná technika, pokud od sebe potřebujeme lépe odlišit, např. dvě identifikované kategorie a zdůraznit rozdíly, které mezi nimi jsou. A to i přes to, že spolu mají hodně společného. Zároveň může být kontrastování velmi prospěšné při poukázání na některé kontextuální odlišnosti určitého jevu, který vlivem zvláště některých kontextuálních vztahů může mít odlišný charakter. Ve vybraných podkategoriích jsem rozčlenil pomocí barevných pastelky názory a pohledy jednotlivých komunikačních partnerů na danou problematiku a mezi sebou je porovnal, zaměřil jsem se jak na podobnosti, tak i na odlišnosti, případně vnitřní souvislosti či rozpory.

4.6.7 Etika výzkum

Výzkum byl realizován dle **etických zásad**, které já sám považuji za velmi důležité a podstatné. Všichni pedagogičtí pracovníci věznice Valdice, konkrétně Školského vzdělávacího střediska, byli účastní ve výzkumu dobrovolně, pracovníci se pro účast ve výzkumu rozhodli na základě vlastní vůle. Pedagogičtí pracovníci byli také seznámeni s možností předčasného ukončení rozhovoru z jakéhokoliv důvodu a kdykoliv během probíhajícího rozhovoru. Této možnosti nikdo z pedagogických pracovníků valdické věznice nevyužil. Před samotným zahájením rozhovoru byli jednotliví pedagogičtí pracovníci seznámeni s tématem rozhovoru. Zároveň byli ubezpečeni, že z hlediska ochrany osobních údajů, nebudou uváděny jejich jména. Vzhledem k tomu, že ve specifickém prostředí věznice, kde byly rozhovory realizovány, nebylo možné využít nahrávací zařízení, byly každé jednotlivé odpovědi pracovníků písemně zaznamenávány, což bylo časově náročnější. S tímto postupem byli pracovníci seznámeni rovněž na začátku rozhovoru.

5 ANALÝZA A INTERPRETACE DAT

Následující část práce je věnována analýze a interpretaci dat, které jsme získali z jednotlivých rozhovorů s pedagogickými pracovníky. Zisk dat proběhl prostřednictvím strukturovaných rozhovorů s pedagogickými pracovníky Vězeňské služby České republiky, respektive s pedagogickými pracovníky Školského vzdělávacího střediska věznice Valdice. Data z jednotlivých strukturovaných rozhovorů nám pomohla zodpovědět jednotlivé dílčí cíle a především výzkumné otázky, které byly nezbytným pojítkem pro zodpovězení hlavního cíle práce.

Díky analýze jednotlivých rozhovorů konkrétně formou otevřeného kódování, bylo **identifikováno celkem 5 kategorií**, které byly **dále rozčleněny do dalších podkategorií**.

Kategorie jsou následující:

- **Pracovníci Školského vzdělávacího střediska,**
- **Formální vzdělávání,**
- **Neformální vzdělávání,**
- **Literatura a studijní materiály,**
- **Reedukace a resocializace.**

Pracovníci Školského vzdělávacího střediska

Tato kategorie vypovídá o pedagogických pracovnících ve věznici Valdice, ale například také o jejich předchozím zaměstnání.

- **Pracovní zařazení,**
- **Délka praxe,**
- **Předchozí pracovní zkušenosti.**

Formální vzdělávání

V této kategorii je věnována pozornost problematice formálního vzdělávání.

- **Charakteristika a úroveň,**
- **Vzdělávací obory,**
- **Kurzy,**
- **Motivace a přístup odsouzených,**
- **Výsledky a zpětná vazba,**

- **Nedostatky z pohledu pedagogických pracovníků.**

Neformální vzdělávání

Následující kategorie je zaměřena na systém neformálního vzdělávání ve věznici Valdice z pohledu pedagogických pracovníků Školského vzdělávacího střediska.

- **Charakteristika,**
- **Činnosti a aktivity,**
- **Motivace k účasti odsouzených,**
- **Nedostatky z pohledu pedagogických pracovníků.**

Literatura a studijní materiály

Kategorie je věnována literatuře a studijním materiálům, které jsou k dispozici odsouzeným ve věznici Valdice. Jejímu zhodnocení se mimo jiné věnovali právě pedagogičtí pracovníci Školského vzdělávacího střediska.

- **Dostupnost a využitelnost,**
- **Kvalita,**
- **Kritéria pořizování.**

Reedukace a resocializace

Kategorie je mimo jiné věnována resocializaci a znovuzачlenění do života společnosti propuštěných jedinců věznice Valdice z pohledu pedagogických pracovníků.

- **Vliv vzdělávání a literatury,**
- **Vliv pedagogického pracovníka,**
- **Uplatnění na trhu práce.**

5.1 Pracovníci Školského vzdělávacího střediska

- **Pracovní zařazení**

Vzhledem k tomu, že rozhovory byly realizovány s pedagogickými pracovníky Školského vzdělávacího střediska Valdice, bylo možné přepokládat, že i jejich pracovní pozice bude mít obdobné znění. **Z výzkumu vyplynulo, že pedagogické pracovníky lze v podstatě rozdělit do dvou kategorií. Těmi kategoriemi jsou učitelé odborných předmětů a učitelé odborného výcviku.** Školské vzdělávací středisko zaměstnává celkem osm pedagogických pracovníků, výzkum ukázal, že pět pracovníků působí jako učitelé odborných

předmětů, přičemž zároveň jeden z nich je vedoucím Školského vzdělávacího střediska ve Valdicích a další pedagog odborných předmětů je jeho zástupcem.

Komunikační partner č. 1: „Pracuji jako učitel odborného výcviku.“ (ř. 4)

Komunikační partner č. 2: „Pracuji zde jako učitel odborných předmětů.“ (ř. 4)

Komunikační partner č. 3: „...jako nyní zde, mistr odborného výcviku...“ (ř. 4)

Komunikační partner č. 4: „Pracuji na pozici pedagoga.“ (ř. 4) „Pracuji převážně v teoretické výuce.“ (ř. 6)

Komunikační partner č. 5: „Jsem vedoucím školského vzdělávacího střediska a zároveň pracuji jako učitel odborných předmětů.“ (ř. 4 - 5)

Komunikační partner č. 6: „Jsem zástupcem vedoucího školského vzdělávacího střediska a také pracuji jako pedagog odborných předmětů.“ (ř. 4 - 5)

Komunikační partner č. 7: „...pracuji jako pedagogický pracovník odborného výcviku.“ (ř. 2)

Komunikační partner č. 8: „Pracuji jako pedagogický pracovník.“ (ř. 9) „...vyučuji celoživotní vzdělávání a také teorii odborných předmětů.“ (ř. 11)

- **Délka praxe**

Výzkum ukázal, že nejdéle pracujícím pedagogickým pracovníkem ve věznicí Valdice je pracovník s praxí u Vězeňské služby České republiky v celkové délce 31 let (komunikační partner č. 1, ř. 2), následuje komunikační partner č. 5, který zde pracuje celkem 28 let (ř. 2) a zároveň je vedoucím Školského vzdělávacího střediska. Komunikační partner č. 6 u Vězeňské služby České republiky pracuje také shodně 28 let a působí jako zástupce vedoucího Školského vzdělávacího střediska (ř. 2 a ř. 4). Další z komunikačních partnerů, konkrétně komunikační partneři č. 8, č. 3 a č. 2 zde pracují 20 let (ř. 2), 18 let (ř. 2) a 16 let (ř. 2). Nejkratší dobu pracují u Vězeňské služby České republiky na pozici pedagogů komunikační partner č. 7 (ř. 2) – 8 let a komunikační partner č. 4 (ř. 2) téměř již 5 let. O délce praxe pedagogických pracovníků ve vězeňském prostředí výzkum vypověděl následující informace. **Nejkratší praxí pedagogického pracovníka ve vězeňském prostředí je praxe pětiletá a zároveň nejdelší praxí pedagogického pracovníka ve vězeňském prostředí je praxe v délce třiceti jednoho roku.**

- **Předchozí pracovní zkušenosti**

Z výzkumu dále vyplynulo, že shodně všichni dotázaní pedagogičtí pracovníci mají předchozí zkušenosti s pedagogickou činností či povoláním před prací u Vězeňské služby České republiky, avšak po různě dlouho dobu. Doba předchozí zkušenosti s pedagogickou činností u všech dotázaných se pohybuje od 3 let do 15 let, kdy nejkratší dobu 3 let působil na pozici pedagoga během vysokoškolského studia komunikační partner č. 6. Nejdelší období působil na pozici mistra odborného výcviku komunikační partner č. 7 a to konkrétně celých 15 let. Z celkového počtu 8 dotázaných pedagogických pracovníků působil v minulosti 5 z nich na pozicích učitelů na odborných učilištích, jeden z nich na střední škole v Jičíně. Zbylí 3 pracovníci pracovali na pozicích mistrů či učitelů odborného výcviku. **Výzkum ukázal, že dřívější pracovní pozice v podstatě zůstala pedagogickým pracovníkům i ve Školském vzdělávacím středisku ve Valdicích. Ti, kteří pracovali v minulosti na pozici pedagogů teoretických předmětů, na této pozici pracují i v současnosti. Stejně tak mistři či učitelé odborných výcviků.**

Komunikační partner č. 1: „Ano, ano pracoval na učilišti Agrostroj Jičín.“ (ř. 6) „Celkem to bylo asi 13 let.“ (ř. 8)

Komunikační partner č. 2: „Na pozici pedagoga jsem pracoval do dokončení vysokoškolského studia.“ (ř. 6) „Jen velmi krátce.“ (ř. 8) „Bylo to asi nějakých 5 let.“ (ř. 10)

Komunikační partner č. 3: „Ano pracoval, stejně jako nyní zde, mistr odborného výcviku na civilním učilišti.“ (ř. 4) „10 let.“ (ř. 6)

Komunikační partner č. 4: „Ano pracoval.“ (ř. 8) „Na jedné střední škole v Jičíně.“ (ř. 10) „Bylo to nějakých 10 let.“ (ř. 12)

Komunikační partner č. 5: „Ano pracoval na odborném učilišti.“ (ř. 7) „Zhruba asi 5 let.“ (ř. 9)

Komunikační partner č. 6: „Na pozici pedagoga jsem působil po absolvování vysoké školy.“ (ř. 6) „Tuším nějaké 3 roky.“ (ř. 8)

Komunikační partner č. 7: „Pracoval jsem jako mistr odborného výcviku na jednom nejmenovaném civilním učilišti.“ (ř. 4) „Celých 15 let.“ (ř. 6)

Komunikační partner č. 8: „Ano pracoval jsem jako učitel na nedalekém odborném učilišti.“ (ř. 5) „Bylo to téměř 10 let.“ (ř. 7)

5.2 Formální vzdělávání

- **Charakteristika a úroveň**

Jedním z dílčích cílů bylo zjistit, jaký je názor pedagogických pracovníků Vězeňské služby České republiky pracujících ve věznici Valdice na systém formálního vzdělávání odsouzených. Všichni komunikační partneři shodně uvádějí, že vnímají systém formálního vzdělávání odsouzených v konkrétních podmínkách valdické věznice jako systém promyšlený a propracovaný, které je na velmi dobré úrovni. Všichni dotázaní pracovní se rovněž shodli, že systém formálního vzdělávání takto hodnotí na základě spolupráce a srovnání s civilním školstvím či zkušeností z předchozího zaměstnání. **Pět komunikačních partnerů, respektive komunikační partner č. 1, č. 3, č. 4, č. 5 a č. 7 zhodnotili velmi dobrou úroveň formální vzdělávání ve věznici Valdice na základě svých předchozích pracovních zkušeností, které jsou v průměru 10,5 let. Naproti tomu komunikační partner č. 2, č. 6 a č. 8 své kladné hodnocení systému formálního vzdělávání opírají o dlouholetou spolupráci se Soukromou střední školou podnikatelskou v Jičíně.**

Komunikační partner č. 1: „Kvalitně vypracovaný systém vzdělávání.“ (ř. 10) „Dává velkou šanci odsouzeným zapojit se co nejlépe zpět do společnosti a také se uplatnit na pracovním trhu“ (ř. 12-13) „Úroveň je podle mého názoru dobrá, odpovídá podle mě charakteru vzdělávání mimo vězeňské prostředí.“ (ř. 16-17) „Dlouhodobé zkušenosti a poznatky v učňovském školství mimo prostředí věznice.“ (ř. 19)

Komunikační partner č. 2: „Systém formálního vzdělávání ve věznici Valdice klade důraz na střední odborné vzdělávání a v teoretické oblasti na rozšíření všeobecného rozhledu.“ (ř. 12-13) „ Charakteristické je také dále to, že klade důraz na získání znalostí, které mohou odsouzení využít po propuštění“ (ř. 15-16) „Úroveň, domnívám se, odpovídá civilním školským zařízením.“ (ř. 20) „...máme možnost s civilním školským zařízením porovnat.“ (ř. 22) „Především na základě vzájemné spolupráce.“ (ř. 24) „Je to především během závěrečných učňovských zkoušek, kdy ze získaných dokladů o absolvování učebních oborů není patrné, že ho odsouzení získali ve výkonu trestu.“ (ř. 26-27) „ Ano je, zvláště proto, že to může pomoci získat zaměstnání nejen ve výkonu trestu, ale především v běžném životě po propuštění.“ (ř. 29-30)

Komunikační partner č. 3: „Domnívám se, že systém vzdělávání je na dobré úrovni.“ (ř. 8) „...výuku ve věznici vnímám jako srovnatelnou s výukou na civilních učilištích.“ (ř. 10-

11) „Mohu posoudit a porovnat na základě svých předchozích pracovních zkušeností. Vede mě k tomu porovnání vzdělávání na civilní škole s momentální výukou na učilišti pro odsouzené ve Školském vzdělávacím středisku Valdice.“ (ř. 13-15)

Komunikační partner č. 4: „Výborně promyšlený systém vzdělávání.“ (ř. 12) „...dokonale promyšlený systém, který bude do budoucna hodně užitečný odsouzeným.“ (ř. 12) „Například v uplatnění na trhu práce po propuštění.“ (ř. 12) „Úroveň hodnotím jako velmi dobrou.“ (ř. 12) „...podle mého názoru odpovídá vzdělávání mimo prostředí věznice.“ (ř. 12)

Komunikační partner č. 5: „Promyšlený systém vzdělávání.“ (ř. 11) „...nabízí účastníkům širokou škálu možností.“ (ř. 13) „...nabízíme odsouzeným možnost studia jednak učebního oboru a také bohatou nabídku kurzů.“ (ř. 15-16) „Zkušenosti z dřívějšího zaměstnání a především to, že mám s čím srovnávat.“ (ř. 25)

Komunikační partner č. 6: „Všestranný systém vzdělávání, který nabízí širokou nabídku možností studia.“ (ř. 10) „...úroveň je srovnatelná s civilním školstvím.“ (ř. 34) „...na základě spolupráce se Soukromou střední školou v Jičíně...“ (ř. 36) „Spolupracujeme právě při realizaci maturitního oboru, ale také například při závěrečných učňovských zkouškách“ (ř. 39-40)

Komunikační partner č. 7: „Popsal bych ho jako propracovaný systém.“ (ř. 8) „...každý z odsouzených, který bude mít zájem se vzdělávání zúčastnit, si zde najde to své, co ho bude bavit a zajímat.“ (ř. 10-11) „...nabídka vzdělávacích kurzů a oborů je opravdu pestrá.“ (ř. 13)

Komunikační partner č. 8: „Dobře fungující systém, který nabízí odsouzeným širokou škálu možností.“ (ř. 13-14) „...lze srovnat s civilním školstvím. A musím říct, že formální vzdělávání odsouzených v našem školském vzdělávacím středisku je opravdu rovnocenným partnerem civilního školství.“ (ř.16-18) „...spolupracujeme se Soukromou střední školou podnikatelskou, máme možnost srovnání a právě zde se ukazuje, že jsme rovnocenným partnerem.“ (ř.20-22)

- **Vzdělávací obory**

Z výzkumu vyplynulo, že aktuálně jediným vzdělávacím učebním oborem nabízeným odsouzeným v rámci formálního vzdělávání ve věznici Valdice, je tříletý učební obor obráběč kovů. Zároveň komunikační partneři č. 5, č. 6, č. 7 a č. 8 připomínají, že v rámci formálního vzdělávání je odsouzeným nabízen maturitní obor, konkrétně ekonomika a

podnikání v cestovním ruchu. Výzkumem bylo zjištěno, že výuka tohoto maturitního oboru, který je v rámci formálního vzdělávání nabízen, probíhá v prostorách Soukromé střední školy podnikatelské v Jičíně, která úzce spolupracuje se Školským vzdělávacím střediskem věznice Valdice. Zajímá je také informace, že pokud odsouzení tento obor studují, přispívají na něho také ze svých finančních zdrojů. Jak dodává například komunikační partner č. 5, finanční spoluúčast je ve výši 100 Kč měsíčně, což také potvrzuje komunikační partner č. 8. Zajímavá je skutečnost, která z rozhovorů vyplynula. Sdělením komunikačních partnerů č. 6 a č. 8 bylo zjištěno, že dříve byl odsouzeným také nabízen dvouletý učební obor obráběč kovů, který byl však zrušen a aktuálně již v nabídce formálního vzdělávání není. Vlivem zrušení toho učební oboru došlo také bohužel ke snížení počtu zájemců o účast v systému formálního vzdělávání. Komunikační partner č. 5 připomíná, že v minulosti byl odsouzeným nabízen také například učební obor klempíř, který byl rovněž zrušen. Jako hlavní důvod uvádí komunikační partner č. 5 nevyhovující podmínky a to jak personální tak i prostorové. **Při srovnání odpovědí jednotlivých komunikačních partnerů nám vyplývá, že co se týká vzdělávacího učební oboru, všichni odpovídají shodně, přičemž maturitní obor zmínila pouze polovina komunikačních partnerů, druhá polovina tento aktuální maturitní obor vůbec nevzpomněla.**

Komunikační partner č. 1: „V rámci formálního vzdělávání nabízíme například obrábění, konkrétně učební obor obráběč kovů.“ (ř. 22-23)

Komunikační partner č. 2: „Například tříletý učební obor obráběč kovů...“ (ř. 33)

Komunikační partner č. 3: „Odsouzeným je nabízen tříletý učební obor obráběč kovů.“ (ř. 18)

Komunikační partner č. 4: „Nezákladnější nabízený obor je obráběč kovů.“ (ř. 29)

Komunikační partner č. 5: „Tříletý učební obor obráběč kovů.“ (ř. 21) „...dříve byl například obor klempíř.“ (ř. 29) „...byl zrušen.“ (ř. 31) „Nebyly zde vytvořené vhodné podmínky pro jeho pokračování.“ (ř. 33) „Jednak podmínky personální, nedostatek vyučujících, ale také podmínky prostorové, neměli jsme vhodné podmínky pro realizaci tohoto oboru.“ (ř. 35-36)

Komunikační partner č. 6: „Nabídka zahrnuje možnost maturitního oboru, dále tříletý učební obor.“ (ř. 12) „Jedná se o dálkové studium oboru ekonomika a podnikání v cestovním ruchu, které je realizován při Soukromé střední škole podnikatelské Altman.“

(ř. 15-16) „Škola je v Jičíně a spolupráce je opravdu velmi dlouhá a na velmi dobré úrovni.“ (ř. 18) „...tříletý učební obor obráběč kovů.“ (ř. 23) „Dříve byl učební obor obráběč kovů dvouletý i tříletý, v současné době je již pouze jeden obor a to tříletý obor obráběč kovů.“ (ř. 25-26)

Komunikační partner č. 7: „Nabízen je odsouzeným například tří letý učební obor obráběč kovů.“ (ř. 15) „...ještě je nabízen maturitní obor ekonomika cestovního ruchu, tento obor je realizován v prostorách Soukromé střední školy podnikatelské v Jičíně.“ (ř. 17-18)

Komunikační partner č. 8: „V současné době nabízíme jen obráběče kovů jako tříletý učební obor.“ (ř. 43) „...dříve byl v nabídce také ještě dvouletý učební obor obráběč kovů.“ (ř. 44) „...ve spolupráci se Soukromou střední školou podnikatelskou v Jičíně nabízíme odsouzeným maturitní obor Ekonomika a podnikání v cestovním ruchu.“ (ř. 47-48) „Obor je vhodný jak pro nezaměstnané, tak pro pracující odsouzené, jelikož výuka probíhá v odpoledních hodinách. Samozřejmě je nutné, aby zájemci měly vystudované tříleté učební obory, to je jedna z podmínek.“ (ř. 50-52) „...odsouzení se na platbě studia spolupodílejí.“ (ř. 54) „Tato částka je ve výši 100 Kč měsíčně.“ (ř. 56)

- **Kurzy**

Výzkum ukázal, že v rámci formálního vzdělávání ve věznicí Valdice, jsou odsouzeným nabízeny mimo maturitní a učební obory, také kurzy. Jak zmiňují například komunikační partneři č. 6, č. 7 nebo č. 8 kurzy nabízené odsouzeným se člení na odborné a všeobecné. Většina komunikačních partnerů zmiňuje jako nejrozšířenější kurz celoživotního vzdělávání. Komunikační partner č. 5 upřesňuje, že tento kurz by měl být prioritně určen pro nezaměstnané odsouzené, zejména pro ty, kteří mají zájem rozšířit své všeobecné znalosti. Další z komunikačních pracovníků – č. 6 vnímá důležitost toho kurzu zejména v tom, že díky absolvování a poskytnutému všeobecnému rozhledu a přehledu podkategorie může zásadním způsobem odsouzeným pomoci v životě po propuštění. Z výzkumu vyplývá, že kurz celoživotního vzdělávání obsahuje širokou nabídku předmětů, kterou podrobně popisují například komunikační partneři č. 2, č. 5 nebo č. 7. Mezi tyto předměty patří například práce s počítačem, cizí jazyk, kde je možná volba mezi jazykem anglickým či německým, dále potom něco málo historie či právního minima. Nelze také zapomenout na studium literatury, dějepisu či zeměpisu. **Většina dotázaných pracovníků se shodla na tom, že velmi oblíbené kurzy jsou kurzy odborné, konkrétně například kurz knihař a také kurz malíř – natěrač.**

Komunikační partner č. 1: „...například jazykové kurzy a výpočetní technika.“ (ř. 25)

Komunikační partner č. 2: „...kurz knihař, malíř – natěrač a také kurz celoživotní vzdělávání (ř. 33-34) „Je to všeobecně vzdělávací kurz, ve kterém se vyučuje celkem 8 předmětů.“ (ř. 35) „Snad se mi podaří je všechny vyjmenovat. Patří sem literatura, právní minimum, zeměpis, historie a přírodopis, věda a technika a také práce s počítačem. Málem bych zapomněl na cizí jazyk.“ (ř. 38-40)

Komunikační partner č. 3: „...jsou odsouzeným nabízeny kurzy jako například malíř – natěrač, knihař pro ruční výrobu...“ (ř. 20-21) „Ještě se mohou zapojit do kurzu všeobecného vzdělávání. Nabízíme ale také například kurz týkající se základů počítačů nebo jazykové kurzy.“ (ř. 23-24)

Komunikační partner č. 4: „Myslím, že oblíbené jsou kurzy výpočetní techniky a také jazykové.“ (ř. 33) „Jako důležitý ještě vnímám kurz všeobecných znalostí.“ (ř. 35) „Důležitost vnímám hlavně v tom, že může odsouzeným poskytnout všeobecný rozhled a přehled, který si jim může hodit v životě po propuštění.“ (ř. 37-38)

Komunikační partner č. 5: „Nabízíme ji poměrně hodně, například všeobecný vzdělávací kurz, ale také kurz knihař...“ (ř. 18-19)

Komunikační partner č. 6: „Dá se říci, že kurzy rozlišuje na odborné a všeobecně vzdělávací“ (ř. 28) „Patří sem kurz celoživotního vzdělávání, které obsahuje rozmanitou řadu předmětů“ (ř. 30) „Přírodopis, zeměpis, ale i historii. Ale i anglický či německý jazyk a práce s počítačem“ (ř. 32)

Komunikační partner č. 7: „Dále jsou odsouzeným nabízeny kurzy, které jsou buďto odborné anebo všeobecné.“ (ř. 20) „Kurzy jako například knihař zaměřený na ruční výrobu malíř – natěrač.“ (ř. 22) „Je to všeobecně vzdělávací kurz, pod který patří celoživotní vzdělávání.“ (ř. 24) „Patří sem například kurz týkající se základů práce na počítači nebo jazykové kurzy zaměřené na anglický nebo německý jazyk.“ (ř. 26-27) „Zajímavé může být například právní minimum, ale i historie.“ (ř. 29)

Komunikační partner č. 8: „Když budu hodně konkrétní, tak v první řadě se kurz člení na odborné a všeobecně vzdělávací kurz. Mezi odborné kurzy řadíme kurz knihař, malíř – natěrač a také svářeč.“ (ř. 28-29) „Sem řadíme kurz celoživotního vzdělávání, který zahrnuje celou řadu zajímavých předmětů.“ (ř. 31) „Samozřejmě, pokusím se vyjmenovat všechny, snad na nějaký nezapomenu.“ (ř. 34). „Do celoživotního vzdělávání patří studium literatury a historie. Zásadní je také cizí jazyk.“ (ř. 36) „Odsouzení si mohou vybrat mezi anglickým nebo německým jazykem.“ (ř. 38)

- **Motivace a přístup odsouzených**

Tato podkategorie se zabývá motivací a přístupem odsouzených k formálnímu vzdělávání odsouzených ve věznici Valdice z pohledu pedagogických pracovníků působících ve věznici Valdice, konkrétně ve Valdickém školském vzdělávacím středisku. Komunikační partner č. 1 a č. 2 se shodují v tom, že jednou ze základních motivací odsouzených v účasti na formálním vzdělávání odsouzených, může být získání určitých výhod, například kladného hodnocení ve výkonu trestu. Komunikační partner č. 1 dále uvádí, že na motivaci odsouzených může působit více faktorů. Jako příklady uvádí dále pocit osobní zodpovědnosti odsouzených jedinců, ale také snahu o tvorbu něčeho nového a zároveň snahu odsouzených dokázat si, že mají šanci na změnu. Dle druhého komunikačního partnera může být i v motivaci významná snaha ukázat rodině venku, že se snaží změnit svůj život. Dalším důvodem dle něho může být možnost dostat se do nového kolektivu odsouzených. Komunikační partner č. 3 poukazuje na motivaci některých odsouzených konkrétně v tom, že mohou získat lepší ubytovací podmínky. K tomu dodává komunikační partner č. 6, že většinou ti odsouzení, kteří do systému vzdělávání vstupují z důvodu získání výhod, u studia dlouho nevydrží. Důvodem je skutečnost, že je vzdělávání nebaví, neučí se. Dále jako zásadní vnímá komunikační partner č. 3 také to, že může objevit u odsouzených pocit osobní odpovědnosti a úvahy nad tím, co bude, až jedinec opustí prostředí věznice. V tom se s ním shodne i komunikační partner č. 4, které dále doplňuje, že v tomto ohledu je samotný přístup i aktivita odsouzených z jeho pohledu hodnocena kladně, stejně to vidí komunikační partner č. 8. Komunikační partner č. 7 zdůrazňuje, že velký podíl na motivaci odsouzených má podle jeho názoru chuť naučit se něco nového a dát sám sobě šanci, že jsou schopni se učit a pojmout nové informace, které jsou jim z úst pedagogických pracovníků nabízeny. **Co se týká pohledu pedagogických pracovníků na motivaci odsouzených k účasti ve formálním vzdělávání, výzkum ukázal, že se tento různí. Motivace odsouzených dle pedagogických pracovníků může být odlišná, od snahy odcizených získat jisté výhody, přes získání lepších ubytovacích podmínek, až po snahu odsouzených naučit se novým věcem a získat nové zkušenosti.**

Komunikační partner č. 1: „Řekl bych, že zde bude více faktorů. Možná pocit osobní zodpovědnosti jedinců, motivace k tvorbě něčeho nového a dokázat si, že má jedinec šanci na změnu.“ (ř. 153-154) „Někteří to samozřejmě mohou vnímat tak, že pokud se zapojí a plní zadané úkoly, mohou z toho mít určité výhody.“ (ř. 156-157) „Například kladné

hodnocení z výkonu trestu odnětí svobody.“ (ř. 159) „Možná jen to, že to někteří mohou vnímat jako změnu.“ (ř. 161) „Měl jsem na mysli to, že díky zapojení se do vzdělávání mohou změnit kolektiv odsouzených, ve kterém se aktuálně nacházejí.“ (ř. 163-164) „Přístup a aktivitu bych hodnotil kladně.“ (ř. 193)

Komunikační partner č. 2: „Jednou z věcí může být získání určitých úlev či výhod.“ (ř. 133) „Například kladného hodnocení ve výkonu trestu.“ (ř. 135) „Určitě to také může být motivace se něco naučit, ukázat rodině venku, že se snaží změnit svůj život.“ (ř. 137-138) „Ještě mě napadá možnost dostat se do nového kolektivu odsouzených.“ (ř. 141)

Komunikační partner č. 3: „Myslím si, že velký vliv na to má pocit osobní odpovědnosti a úvahy nad tím, co bude, až jedinec opustí prostředí věznice.“ (ř. 115-116) „Řekl bych, že možnost získání výučního listu, možnost dalšího vzdělávání.“ (ř. 137) „Ještě mě napadá, že u někoho to můžou být třeba lepší ubytovací podmínky.“ (ř. 139) „Ano, jedinci mají ubytování zvlášť, při školském vzdělávacím středisku, které má lepší podmínky než mají ostatní odsouzení v celách.“ (ř. 141-142) „Přístup bych hodnotil kladně.“ (ř. 145)

Komunikační partner č. 4: „U některých to může být způsob vyplnění volného času, aby jim to za mřížemi utíkalo.“ (ř. 70) „...si uvědomují, že se jednou dostanou ven a zodpovědně se prostřednictvím vzdělávání na život na svobodě připravují.“ (ř. 72-73) „Myslím si, že nejvíce odsouzené ovlivňuje asi to, že mohou výkon trestu strávit zajímavě a naučit se něco nového v pozitivním slova smyslu.“ (ř. 171-172) „Někteří to samozřejmě mohou vnímat tak, že pokud se zapojí do vzdělávání, mohou mít například kladné hodnocení z výkonu trestu odnětí svobody.“ (ř. 174-175) „Přístup i aktivitu bych hodnotil kladně.“ (ř. 200) „Myslím si, že když se odsouzení rozhodnou do systému vzdělávání vstoupit, musí u nich být jistá zapálenost pro věc, což se samozřejmě odvíjí v aktivitě.“ (ř. 202-203) „Potom už je to podle mě o zodpovědnosti daných jedinců. Buďto chtějí jen tak nenápadně proplout nebo si z toho chtějí něco odnést a tudíž je i jejich přístup aktivní.“ (ř. 207-208)

Komunikační partner č. 5: „Touhu poznat něco nové a zároveň mít možnost si to prakticky vyzkoušet vnímá u některých odsouzených jako velmi silnou.“ (ř. 84-85) „Nedělám si iluze, někteří si tím mohou krátit volný čas, aby jim to ve výkonu trestu rychleji ubíhalo, jiní zase chtějí být ubytováni ve školském vzdělávacím středisku“ (ř. 87-88) „Doufám, že snaha naučit se něco nového, co uplatní dále v životě venku.“ (ř. 193) „Možná smysluplné trávení volného času.“ (ř. 195)

Komunikační partner č. 6: „Motivace ukázat rodině, že se snaží změnit svůj život a naučit novým věcem a že mají snahu se změnit. Řada odsouzených má obavu, že se nemusí mít kam vrátit. Já samozřejmě doufám, že to dělají především kvůli sobě samotným.“ (ř. 154-156) „...mohou mít možnost být ubytovaní ve školském vzdělávacím středisku. Většinou ale ti, co do vzdělávání vstupují z důvodu získání výhod, u studia dlouho nevydrží.“ (ř. 160-162) „Protože je to nebaví, neučí se, prostě nejsou přesvědčeni, že to dělají pro sebe a svůj možný lepší život po propuštění, ale například pro kladné hodnocení ve výkonu trestu.“ (ř. 164-165)

Komunikační partner č. 7: „Velký podíl zde má podle mého názoru chuť se naučit něco nového a dát sám sobě šanci, že jsem schopen se učit a pojmout nové informace.“ (ř. 114-115) „Možná také snaha dokázat těm venku, kteří na odsouzeného čekají či nečekají, že má sílu se změnit a šanci rozvoje využil.“ (ř. 117-118) „...silnou motivací může být také získání vysvědčení, výučního listu či osvědčení o absolvování z kurzu, ze kterých není patrné, že byly získány ve výkonu trestu odnětí svobody.“ (ř. 125-127) „Opravdový zájem a snaha naučit se něco nového. Také jak jsem říkal před chvílí, že možná touha se rozvíjet a posouvat dál.“ (ř. 141-142)

Komunikační partner č. 8: „Chtějí poznat to, co jiní hodnotí kladně a již měli možnost to poznat.“ (ř. 94) „Někteří to mohou pojmout jako krácení volného času, už jsme takové adepty měli.“ (ř. 96) „...chtějí, aby jim to ve výkonu trestu rychleji ubíhalo.“ (ř. 98) „Možná také ubytování ve školském vzdělávacím středisku, také to vychází z našich zkušeností. Tito jedinci však v systému formálního vzdělávání dlouho nevydrží, nedochází jim totiž, že si také musí plnit povinnosti a dodržovat řád a harmonogram.“ (ř. 100-102)

- **Výsledky a zpětná vazba**

Při analýze rozhovorů, jak odsouzení z pohledu pedagogických pracovníků reagují a hodnotí nabídku formálního vzdělávání Valdické věznice, byly zjištěny následující skutečnosti. Názory komunikačních partnerů se v tomto směru téměř shodnou. Všichni komunikační partneři se shodli na tom, že odsouzení nabídku formálního vzdělávání ve věznici Valdice hodnotí jako dostačující. Komunikační partneři č. 5 a č. 6 k tomu dodávají, že nabídka vzdělávání je velmi pestrá a rozmanitá a je opravdu z čeho vybírat. Komunikační partner č. 1 připomněl, že za léta své praxe nezaznamenal poptávku po jiných nabízených oborech. Domnívá se však, že zpětnou vazbu na vzdělání určuje charakter každého jedince. On sám konkrétnější zpětnou vazbu od studujících

odsouzených však nemá. Dle komunikačního partnera č. 4 si odsouzení současnou nabídku pochvalují, dále podotkl, že nezaznamenal negativní reakce z jejich strany, ani zvýšenou poptávku po jiných možných kurzech či oborech. Komunikační partner č. 5 poznamenal, že odsouzení často hodnotí pozitivně obor či kurz, který aktuálně navštěvují nebo právě dokončili. Domnívá se, že je to hodně také o tom, že se s nimi vyučující baví a zajímá je zpětná vazba a návrhy na budoucí změny z pohledu odsouzených. K tomu dodává komunikační partner č. 7 také komentář v tom smyslu, že žádné negativní reakce nezaznamenal. Oproti tomu komunikační partner č. 8 zaznamenal, že by odsouzení uvítali více praxe. Důvodem je podle něho především to, že je to dynamičtější a záživnější činnost než sedět v lavici a naslouchat teorii. K otázkám hodnocení vzdělávání odpovídají čtyři komunikační partneři z osmi, že hodnocení odpovídá civilnímu školství, kdy probíhá průběžná klasifikace a také samozřejmě závěrečné ohodnocení formou vysvědčení či potvrzení o absolvování kurzů. Komunikační partneři č. 6 a č. 8, se k tématu hodnocení nevyjádřili. **Porovnání výpovědí všech komunikačních partnerů ukázalo, že k problematice zpětné vazby od odsouzených na formální vzdělávání se vyjádřili všichni pedagogičtí pracovníci, kdy z jejich pohledu vnímají odsouzení nabídku formální vzdělávání pozitivně a jako dostačující.**

Komunikační partner č. 1: „Nabídka je podle mého názoru odsouzenými vnímána jako dostačující.“ (ř. 36) „Za ta léta jsem nezaznamenal poptávku po jiných nabízených oborech“ (ř. 38) „Zpětnou vazbu na vzdělání určuje podle mě charakter každého jedince. Konkrétnější zpětnou vazbu od nich však nemám.“ (ř. 44-45) „Hodnocení probíhá jak v části teoretické tak i praktické klasickou klasifikací. Hodnotí se samozřejmě také chování odsouzených.“ (ř. 223-224)

Komunikační partner č. 2: „Nabídka je myslím si i z pohledu odsouzených dostačující, protože je navíc doplněna i dalšími vzdělávacími kroužky organizovanými věznicí.“ (ř. 50-51) „Hodnocení probíhá standardním školským způsobem, to je klasifikací.“ (ř. 85)

Komunikační partner č. 3: „Myslím, že s nabídkou jsou spokojeni“ (ř. 27) „O žádném konkrétním, o který by měli odsouzení zájem nevím“ (ř. 29) „Například vydáním vysvědčení nebo osvědčení.“ (ř. 168)

Komunikační partner č. 4: „Myslím si, že ji odsouzení vnímají jako dostatečnou.“ (ř. 59) „Z důvodu toho, že si odsouzení současnou nabídku pochvalují, nezaznamenal jsem nějaké negativní reakce a ani zvýšenou poptávku po jiných možných kurzech či oborech.“ (ř. 61-

62) Zpětnou vazbu odsouzených na vzdělávání, které by se oficiálně vedla, nemáme.“ (ř. 64) „...někdy nám řeknou, že nabídka je pro ně zajímavá a vnímají ji kladně.“ (ř. 66-67) „Hodnocení probíhá jak v části teoretické tak i praktické klasickou klasifikací.“ (ř. 232)

Komunikační partner č. 5: „Myslím si, že nabídku vnímají jako dobrou, já sám ji hodnotím jako velmi dobrou a rozmanitou.“ (ř. 38-39) „...často hodnotí pozitivně obor či který aktuálně navštěvují nebo právě dokončili.“ (ř. 41-42) „...je to o tom, že se s nimi jako vyučující bavíme a zajímá nás zpětná vazba a návrhy na budoucí změny z jejich strany, ovšem jak říkám, o tomto se pouze bavíme.“ (ř. 44-45) „Já osobně si píši a potom, když jich mám více, i od kolegů samozřejmě, dávám podnět na Střední odborné učiliště do Prahy, pod které spadáme.“ (ř. 47-48) „Někteří by uvítali například více vyučovacích hodin českého jazyka, jiní méně, jiní zase více hodin praktických předmětů. Je to hodně individuální a také o tom, co koho baví a zajímá.“ (ř. 58-60)

Komunikační partner č. 6: „Myslím, že velmi pozitivně. Nabídka vzdělávání je opravdu rozmanitá.“ (ř. 42) „Jistou zpětnou vazbu máme, ale ne zcela konkrétní.“ (ř. 44) „Spíše takovou, kterou nám studující řeknou v rámci výuky na dané předměty či způsoby výuky.“ (ř. 46-47)

Komunikační partner č. 7: „Nějakou konkrétní zpětnou vazbu nemám, ale doufám, že oni sami vnímají nabídku také jako pestrou a rozmanitou.“ (ř. 31-32) „Negativní reakce jsem nezaznamenal...“ (ř. 34)

Komunikační partner č. 8: „Doufám, že velmi pozitivně, tak jako já. Ale myslím si, že ano, že ji vnímají kladně.“ (ř. 66) „...zaznamenal jsem pouze stesk po chybějícím dvouletém oboru, ale nějakou konkrétní zpětnou vazbu ne. Oni hodnotí spíše předměty a aktuální výuku, kterou absolvují.“ (ř. 68-70) „...občas přicházejí s návrhy na možné budoucí změny.“ (ř. 72) „Uvítali by samozřejmě více praxe.“ (ř. 74) „...je to jednoduché, je to dynamičtější a záživnější činnost než sedět v lavici a naslouchat teorii.“ (ř. 76-77)

- **Nedostatky z pohledu pedagogických pracovníků**

Pohled komunikačních partnerů na nedostatky v systému formálního vzdělávání věznic Valdice je možné dle výsledků výzkumu rozdělit do dvou kategorií. První kategorií tvoří názor pedagogických pracovníků, že systém formálního vzdělávání je na velmi dobré úrovni a nic v tomto systému nechybí. Tento názor zastávají například komunikační partneři č. 1, č. 4 či č. 5. První komunikační partner konstatuje, že kde je vysoká úroveň vzdělávání, tak tam nic nechybí. Celkem tři z osmi dotázaných

pedagogických pracovníků zmínili významnou událost z roku 2012. Touto událostí bylo konkrétně ocenění Školského vzdělávacího střediska věznice Valdice ze strany Středního odborného učiliště v Praze, jehož je valdické školské vzdělávací středisko odloučeným pracovištěm. Valdické školské vzdělávací středisko bylo v roce 2012 vyhlášeno jako nejlepší z celkového počtu sedmi existujících školských vzdělávacích středisek při věznicích v celé České republice. K tomu doplnil komunikační partner č. 5, že jako jediné školské vzdělávací středisko nabízejí Valdice také maturitní obor, který jinde ve věznicích nenajdeme. **Oproti tomu druhou kategorií tvoří názor pedagogických pracovníků, že systém formálního vzdělávání není dokonalý a stále je co zlepšovat.** Komunikační partneři č. 2, č. 3 nebo č. 7 zmiňují nedostatky či návrhy na zlepšení systému formálního vzdělávání. Komunikační partner č. 2 zdůrazňuje chybějící podporu ze strany Vězeňské služby České republiky, obdobný názor má také komunikační partner č. 6, který dodává, že jde o opakovaně diskutované téma. Větší podporu ze strany Vězeňské služby České republiky by uvítal zejména proto, aby byly ve větší míře vytvořeny motivační faktory pro vzdělávání, než jsou nyní. Z jeho pohledu proto dělají pedagogičtí pracovníci maximum. Komunikační partneři č. 7 a č. 8 jako nedostatek aktuálně vnímají chybějící dvouletý učební obor obráběč kovů, který skončil a zůstal pouze tříletý učební obor obráběč kovů. Komunikační partner č. 7 dodává, že zrušením tohoto oboru klesl počet účastníků studia a následně i absolventů. Zároveň si ale posteskl, že s tím ale bohužel nic nenadělá, stejně jako jeho pedagogičtí kolegové.

Komunikační partner č. 1: „Kde je vysoká úroveň vzdělávání, tam nic nechybí.“ (ř. 229) „Například v roce 2012 bylo naše školské vzdělávací středisko vyhlášeno jako nejlepší ze všech ostatních.“ (ř. 233-234) „Hodnocení vzešlo od Střední odborné školy v Praze, pod kterou patříme.“ (ř. 236)

Komunikační partner č. 2: „Chybí větší podpora ze strany Vězeňské služby, nemyslím finanční. Spíše jde o to, vytvořit silnější motivační faktory pro vzdělávání.“ (ř. 188-189)

Komunikační partner č. 3: „Systém vzdělávání je na dobré úrovni, možná chybí širší nabídka kurzů.“ (ř. 171) „...ale rozhodně stojí do budoucna za to tuto nabídku probrat a doplnit, reagovat tak například na aktuální situaci na trhu práce.“ (ř. 173-174)

Komunikační partner č. 4: Vše funguje tak, jak má. Nic tady nepostrádám, nic mi zde v nabídce nechybí.“ (ř. 238) „Svědčí o tom i to, že například v roce 2012 bylo naše

školské vzdělávací středisko vyhlášeno jako nejlepší. Jako jediné školské vzdělávací středisko také nabízíme maturitní obor, to jinde ve věznicích nenajdete.“ (ř. 242-244)

Komunikační partner č. 5: „Asi i proto bylo naše školské vzdělávací středisko vyhlášeno jako nejlepší v roce 2012.“ (ř. 257-258)

Komunikační partner č. 6: „Zmínil bych stále a opakovaně diskutované téma.“ (ř. 202) „Větší podpora ze strany Vězeňské služby.“ (ř. 204) „Jde o to, aby byly vytvořeny motivační faktory pro vzdělávání ve větší míře, než jsou nyní.“ (ř. 208-209) „Myslel jsem to, že například odsouzení, kteří jsou motivováni k zaměstnání během výkonu trestu, mohou postupně splácet dluhy, například hradit řádně výživné. Kdežto studující tuto možnost nemají. Chybí mi tu silnější motivační faktory. My proto z mého pohledu děláme maximum.“ (ř. 211-214)

Komunikační partner č. 7: „Systém vzdělávání je na dobré úrovni, je srovnatelný s civilním školstvím.“ (ř. 168) „Chybí mi tu dvouletý učební obor, který skončil a zůstal pouze tříletý učební obor obráběč kovů, tím klesl počet účastníků studia a následně i absolventů. S tím ale bohužel nenadělám nic ani já ani kolegové.“ (ř. 170-172)

Komunikační partner č. 8: „Snad jen ten dvouletý učební obor obráběč kovů, který byl zrušen, jak jsem se již říkal.“ (ř. 237) „...že bychom měli více studujících.“ (ř. 238)

5.3 Neformální vzdělávání

- **Charakteristika**

Dalším z dílčích cílů bylo zaměřit se na názor pedagogických pracovníků Vězeňské služby České republiky pracujících ve věznicí Valdice na systém neformálního odsouzených. Prostřednictvím analýzy jednotlivých rozhovorů byla identifikována charakteristika neformálního vzdělávání jako jedna z podkategorií. **Z výzkumu vyplynulo, že tři z osmi komunikačních partnerů se nechtějí k neformálnímu vzdělávání vyjadřovat.** Konkrétně komunikační partner č. 2 uvedl, že je zřejmé., že v rámci neformálního vzdělávání odsouzených existují méně či více vhodné aktivity, konkrétnější již však být nechtěl, což zdůvodnil, že to nepřísluší jeho pracovnímu zařazení. Jeho sdělení bylo respektováno, stejně jako sdělení komunikačního partnera č. 4. K tomu však dodal, že se domnívá, že neformální vzdělávání odsouzení vnímají jako vyplnění volného času. Komunikační partner 4. 8 se omluvil a zdůvodnil, že k neformálnímu vzdělávání se nebude vyjadřovat z toho důvodu, že není jeho pracovní náplní a doplnil, že neformálním vzděláváním se zabývají jiní kompetentní pracovníci. Konkrétně jmenoval psychology,

vychovatele a také sociální pracovníky. Oproti tomu komunikační partner č. 1 vnímá neformální vzdělávání velmi pozitivně. Neformální vzdělávání pojímá jako účelné vyplnění volného času odsouzených a zároveň jako prostor pro sebevzdělávání odcizených. Obdobný pohled na vzdělávání neformálního charakteru má komunikační partner č. 3, který dodává, že neformální vzdělávání sebou nese tvořivou činnost pod vedením vychovatelů. Nejvíce sdílnější co se týká informací o neformálním vzdělávání ve výkonu trestu byl pedagogický pracovník ve vedoucí funkci, komunikační partner č. 5. Neformální vzdělávání ze své pozice vnímá jako organizované vyplnění volného času, které je realizováno pod vedením pracovníků věznice. Zásadní je dle jeho názoru především to, že se odsouzení naučí fungovat ve skupině, ale také zároveň respektovat pohled a názor ostatních spoluvězňů. Komunikační partner č. 6 jako jediný neshledává v charakteristice neformálního či formálního vzdělávání rozdíl, výzkum ukázal, že jeho pohled na vzdělávání obecně je velmi zajímavým. Účel výkonu trestu a vzdělávání, ať už formálního či neformálního, je dle jeho pohledu výchova odsouzeného takovým směrem, aby po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody vedl řádný život.

Komunikační partner č. 1: „Účelné vyplnění volného času.“ (ř. 62) „Samozřejmě, vnímám to jako prostor pro sebevzdělání a tvořivou činností pod vedením vychovatele.“ (ř. 64-65) „Například v tom, že se mohou odsouzení opět něco nového naučit, nebo může dojít ke kladnému zjištění, které může odsouzeného posílit v tom, že něco umí.“ (ř. 67-68) „Myslel jsem to tak, že v rámci těch aktivit může zjistit, že něco umí, v čem je dobrý a může to využít v životě na svobodě.“ (ř. 70-71)

Komunikační partner č. 2: „Neformální vzdělávání nechci ze své pozice hodnotit. Je ale zřejmé, že existují vhodné a méně vhodné nebo potřebné aktivity.“ (ř. 64-65) „Nezlobte se, ale konkrétní být nechci k tomu, že bych se rád vyhnul hodnocení.“ (ř. 67)

Komunikační partner č. 3: „Vnímám ho jako účelné vyplnění volného času pro odsouzené formou samo vzdělávání.“ (ř. 49) „Ještě ho vnímám jako tvořivou činnost samozřejmě pod vedením vychovatelů.“ (ř. 51)

Komunikační partner č. 4: „Aktivity pod vedením vychovatelů, kteří podle mě odsouzení vnímají jako vyplnění volného času.“ (ř. 86-87) „Nezlob se, ale netroufám si hodnotit, není to moje parketa.“ (ř. 89) „Řekl bych, že například v tom, že se mohou odsouzení i zde naučit něco nového. Člověk se prostě učí celý život.“ (ř. 91-92)

Komunikační partner č. 5: „Organizované vyplnění volného času pod vedením pracovníků věznice.“ (ř. 93) „Také to vnímám jako prostor pro možný rozvoj jedinců.“ (ř. 95) „Odsouzení se naučí fungovat ve skupině, mají možnost se naučit zdravě prosazovat, ale také zároveň respektovat pohled a názor ostatních ve skupině. To jsou všechno dovednosti a zkušenosti, které mohou uplatnit v životě po propuštění“ (ř. 97-99)

Komunikační partner č. 6: „Jedním z účelů výkonu trestu a vzdělávání, ať už formálního či neformálního, je výchova odsouzeného k tomu, aby vedl řádný život. Tímto bych charakterizoval formální i neformální vzdělávání odsouzených“ (ř. 62-64)

Komunikační partner č. 7: „...je to především aktivní vyplnění volného času pod pravidelným dohledem například vychovatelů.“ (ř. 58-59) „Samozřejmě je to také prostor pro další seberozvoj odsouzených.“ (ř. 61)

Komunikační partner č. 8: „Když se nebude zlobit, nevyjadřoval bych se, neformální vzdělávání není mojí pracovní náplní, mají ho na starost jiní pracovníci.“ (ř. 108-109) „Například psychologové a vychovatelé, také ale i sociální pracovníci.“ (ř. 111)

- **Činnosti a aktivity**

Z výzkumu vyplynula další podkategorie neformálního vzdělávání a to konkrétně zaměřená na činnosti a aktivity nabízené odsouzeným v rámci neformálního vzdělávání ve Valdické věznici, samozřejmě z pohledu pedagogických pracovníků. **Co se týká aktivit nabízených v rámci neformálního vzdělávání, výzkum ukázal mezi komunikačními partnery téměř shodu. Mimo komunikačního partnera č. 2, jehož odpovědi byly spíše v obecné rovině, se všichni další komunikační partneři shodli na aktivitě a činnosti typu sportovního kroužku, kterou zároveň označili a pravděpodobně ze svého pohledu vnímají jako aktivitu nejvíce oblíbenou mezi odsouzenými.** První komunikační partner uvedl, že oblíbenost přisuzuje právě této aktivitě z toho důvodu, že při těchto aktivitách se projeví i fyzická zdatnost, která je dle jeho pohledu odsouzenými velmi často a ráda dávaná najevo. Komunikační partner jako zásadní vidí především to, že odsouzení nemají dostatek pohybu, který jim chybí, a proto může být sportovní kroužek velmi často vyhledávanou aktivitou ze strany odsouzených. Stejnému názoru se přiklání také komunikační partner č. 8. Dle komunikačních partnerů č. 1, č. 3 a č. 5 lze k formálnímu vzdělávání přiřadit také kroužky řemeslných dovedností i údržbové práce. Komunikační partner zmínil také terapeutické programy, je zajímavé, že zároveň jako jediný uvedl, že je možné do neformálního vzdělávání také zahrnout samostudium odsouzených.

Komunikační partner č. 6 poukázal na to, že se sdělení konkrétních aktivit není v jeho kompetenci a zároveň jaké jediný žádné konkrétní aktivity ani činnosti, které lze z jeho pohledu zahrnout do neformálního vzdělávání nezmínil. Komunikační partner č. 7 zmínil, že kompetentní k tématu neformálního vzdělávání by byli spíše vychovatelé či sociální pracovníci, ale zmínil, že lze do neformálního vzdělávání jistě zahrnout sportovní aktivity.

Komunikační partner č. 1: „Podle mého názoru například kroužky řemeslných dovedností, sportovní aktivity nebo i údržbové práce.“ (ř. 76-77) „...že se může zde projevit jistá tvořivost odsouzených.“ (ř. 81) „Samozřejmě se při těchto aktivitách projeví i fyzická zdatnost, kterou dávají odsouzení dle mého názoru rádi najevo.“ (ř. 83-84) „Může to být i z důvodu jistého společenství, strávení volného času společně s ostatními odsouzenými.“ (ř. 88-89) Komunikační partner č. 2: „Neformální vzdělávání je tvořeno různými kroužky či terapeutickými programy, případně lze sem zahrnout také samostudium odsouzených.“ (ř. 70-71) „Obecně platí, že je to vždy aktivita, která s sebou přináší určité výhody či úlevy pro odsouzené.“ (ř. 75-76)

Komunikační partner č. 3: „Kroužky řemeslných dovedností a také sportovní aktivity.“ (ř. 53) „Myslím si, že jedním ze zásadních důvodů je nedostatek pohybu u odsouzených.“ (ř. 57)

Komunikační partner č. 4: „Sportovní aktivity, ale také například kroužky řemeslných dovedností.“ (ř. 95)

Komunikační partner č. 5: „Určitě zde zaujímají velké místo sportovní aktivity nebo i údržbové práce například.“ (ř. 104) „...například posilovna anebo také fotbal na hřišti venkovních prostor věznice.“ (ř. 106-107)

Komunikační partner č. 6: „Jsou to různé kroužky či aktivity, konkrétní aktivity však jmenovat nebudu, jelikož nejsou v mé kompetenci“ (ř. 69-70)

Komunikační partner č. 7: „Tato otázka by měla být směřována spíše na vychovatele či sociální pracovníky. Asi nedokážu odpovědět, jelikož neznám aktuální nabídku. Určitě sem ale patří sportovní aktivity, ale nejsem schopen poskytnout tu pravou informaci“ (ř. 63-65)

Komunikační partner č. 8: „Určitě sportovní aktivity, ale aktuální nabídku neznám, právě proto, že se v této oblasti nepohybují.“ (ř. 114-115) „...kvůli pohybu, kterého je tady logicky nedostatek.“ (ř. 120)

- **Motivace k účasti odsouzených**

Výzkum ukázal další z podkategorií neformální vzdělávání a to konkrétně motivaci odsouzených k účasti v systému neformálního vzdělávání. **Pedagogičtí pracovníci Valdické věznice však v rámci rozhovoru k danému tématu nebyli překvapivě moc sdílní. Tři z osmi dotázaných pedagogických pracovníků se odpovědím na dané téma vyhnuli slovy, že nejsou ze své pracovní pozice kompetentní hodnotit motivaci odsouzených v tomto ohledu. Zbývající pracovní reagovali spíše v obecně rovině, odmítli být ve většině případů konkrétní, což bylo respektováno.** Komunikační partner č. 8 ve svém vyjádření k danému tématu odkázal na vychovatele, sociální pracovníky či psychology. Dle komunikačního partnera č. 5 nejvíce ovlivňuje zájem odsouzených o neformální vzdělávání především skutečnost, že během těchto aktivit tráví společný čas s ostatními odsouzenými a tímto jim může rychleji ubíhat čas z celého dne. Velmi cenné a zajímavé zamyšlení komunikačního partnera č. 4 nad možnou motivací odsouzených v této oblasti bylo vyjádření, že zásadní motivací odsouzených může být možnost ventilovat emoce, zmírnit agresivní projevy a svým způsobem se i znavit. Jiní pedagogičtí pracovníci poukazují například na motivaci výhod, například pobyt na malokapacitní cele či právě nedostatek pohybu u odsouzených.

Komunikační partner č. 1: „Neformální může mít nižší motivační kritéria.“ (ř. 172)

„Nemusí tam být pravidelnost jako u formálního vzdělávání.“ (ř. 174)

Komunikační partner č. 2: „... například pobyt na malokapacitní cele (ř. 78)

Komunikační partner č. 3: „... nedostatek pohybu u odsouzených.“ (ř. 57)

Komunikační partner č. 4: „...odsouzení mají možnost ventilovat emoce, zmírnit agresivní projevy a svým způsobem se i trochu unavit. (ř. 99-100)

Komunikační partner č. 5: „Zde asi nejvíce ovlivňuje zájem o společné trávení času s ostatními odsouzenými, při kterých jim rychleji ubíhá čas z celého dne.“ (ř. 197-198)

Komunikační partner č. 6: „...si netroufám hodnotit, odkazují na vychovatele“ (ř. 172)

Komunikační partner č. 7: „...srovnávat nemohu, jelikož se v neformálním vzdělávání nepohybují...“ (ř. 122-123)

Komunikační partner č. 8: „Opět bych odkázal na vychovatele, sociální pracovníky či psychology (ř. 203)

- **Nedostatky z pohledu pedagogických pracovníků**

Další z podkategorií kategorie neformálního vzdělávání bylo zamyšlení a zhodnocení nedostatků v neformálním vzdělávání odsouzených z pohledu pedagogických pracovníků Školského vzdělávacího střediska. Mimo komunikačního partnera č. 1 se všichni zbývající komunikační partneři shodli na tom, že si ze své pozice netroufají hodnotit nedostatky v neformálním vzdělávání. Komunikační partner č. 8 uvádí, že kompetentní k hodnocení neformálního vzdělávání by byli vychovatelé, on sám si ze své pozice hodnotit nedovolí. Na pracovníky výkonu trestu odnětí svobody odkazuje komunikační partner č. 7, stejného názoru je i komunikační partner č. 3. Komunikační partner č. 1 se domnívá, že je neformální vzdělávání plně přizpůsobeno výkonu trestu odnětí svobody a odpovídá jeho možnostem, obdobně smýšlející je i komunikační partner č. 4 doplňuje však, že více není kompetentní danou problematiku hodnotit. Komunikační partner č. 2 se k danému nechce blíže vyjadřovat, jelikož v této sféře nepůsobí, podotýká však, že pravděpodobně chybí propracovanější systém neformálního vzdělávání. **V této podkategorii panuje mezi komunikačními partnery téměř shoda, kdy vnímají, že k danému tématu nejsou kompetentní se vyjadřovat, jistý postřeh přeci jen sdělí, škodou však zůstává, že zmíněný postřeh nechtějí již více přiblížit či upřesnit.**

Komunikační partner č. 1: „Neformální vzdělávání je podle mého názoru plně přizpůsobeno výkonu trestu odnětí svobody a odpovídá jeho možnostem.“ (ř. 240-241)

Komunikační partner č. 2: „Pravděpodobně chybí propracovanější systém neformálního vzdělávání, ale nepůsobím v této sféře, takže se nebudu blíže vyjadřovat.“ (ř. 192-193)

Komunikační partner č. 3: „Neformální vzdělávání je prováděno zaměstnanci výkonu trestu odnětí svobody, nemám k tomuto konkrétní informace, nemůžu hodnotit úroveň“ (ř. 177-178)

Komunikační partner č. 4: „Neformální vzdělávání odpovídá možnostem výkonu trestu odnětí svobody, více nejsem kompetentní hodnotit.“ (ř. 250-251)

Komunikační partner č. 5: „Vzhledem k tomu, že to není moje parketa, tak si netroufám hodnotit, nezlobte se.“ (ř. 265)

Komunikační partner č. 6: „Vzhledem k tomu, že v této oblasti nepracuji, nebudu se více vyjadřovat, určitě je ale co zlepšovat, ostatně jako ve všem“ (ř. 216-217)

Komunikační partner č. 7: „Vzhledem k tomu, že je neformální vzdělávání realizováno zaměstnanci oddělení výkonu trestu odnětí svobody, nepřísluší mi hodnotit jeho úroveň“ (ř. 176-177)

Komunikační partner č. 8: „Na to by vám odpověděli vychovatelé, já si nedovolím ze své pozice hodnotit.“ (ř. 245)

5.4 Literatura a studijní materiály

- **Dostupnost a využitelnost**

Zaměřit se na dostupnost, hodnocení kvality a kritéria pořizování studijních materiálů určených ke vzdělávání odsouzených bylo jedním z dalších dílčích cílů. Z výzkumu vyplynula jedna z hlavních kategorií, což je literatura a studijní materiály, jejíž je dostupnost a využitelnost jednou z podkategorií. Výzkum ukázal, že pedagogičtí pracovníci rozlišují pojmy literatura a studijní materiály. Například komunikační partner č. 8 sděluje, že literatura je dostupná pro všechny, stačí jen mít zájem. Svoji odpověď upřesnil tím, že je literatura dostupná jak pro studující odsouzené, tak pro ostatní odsouzené, kteří nejsou zapojeni do systému formálního vzdělávání. Komunikační partner č. 1 a č. 2 dodávají, že literatura z knihovny je dostupná pro všechny odsouzené. Komunikační partner č. 3 hodnotí dostupnost literatury jako dobrou. Blíže specifikuje studijní materiály, kdy uvádí, že ty jsou dostupné pro všechny, kteří se účastní vzdělávání ve Školském vzdělávacím středisku ve Valdicích, dle něho využitelnost kontrolují během výuky. Komunikační partner č. 4 předpokládá, že využitelnost studijních materiálů je vysoká. Komunikační partner č. 7 připomíná, že jsou studující odsouzení zkoušeni a následně klasifikováni a na základě toho pozná, jakým způsobem je s odbornou literaturou nakládáno. Domnívá se, že pokud jsou odsouzení k výuce připraveni, je odborná literatura plně využívána a naopak. Velmi zajímavé je také jeho hodnocení studijních materiálů, jejichž dostupnost vnímá jako velmi dobrou. Hodnotí na základě spolupráce se soukromou školou podnikatelkou v Jičíně, kdy je známo, že studující odsouzení mají k dispozici stejné studijní materiály jako studenti totožných oborů v civilním školství. Velmi cenné je také zjištění prostřednictvím sdělení komunikačního partnera č. 5, který k tématu dostupnosti literatury ve věznici Valdice sděluje, že pokud přeci jen studující odsouzení pociťují nedostatek odborné literatury, mohou si za vlastní finanční prostředky požadované odborné tituly přikoupit. **Výzkum ukázal, že co se týká literatury, je dostupná pro všechny odsouzené včetně studujících. Oproti tomu, odborné a studijní materiály jsou určeny**

pouze pro studující odsouzené a v případě jejich nedostatku mají studující odsouzení možnost si za vlastní finanční prostředky odbornou literaturu dokoupit. Výzkum však ukázal, že tato možnost ze strany studujících odsouzených využívána není.

Komunikační partner č. 1: „„Pro každého, kdo má zájem a rozhodne se využít možnosti dostupné literatury a vzdělávacích materiálů.“ (ř. 100-101) „Dá se říci, že je to sledováno přítomností učitelů, vychovatelů a také dozorců.“ (ř. 132) „Ne, statistiky využitelnosti si žádné nevedeme.“ (ř. 134)

Komunikační partner č. 2: „Literatura z knihovny je dostupná pro všechny odsouzené.“ (ř. 88)

Komunikační partner č. 3: „Dostupnost je podle mého názoru dobrá. Ve školském vzdělávacím středisku mají žáci studijní materiály plně k dispozici. Dostupnost studijních materiálů je pro všechny žáky stejná na základě přijetí na Školské vzdělávací středisko“ (ř. 67-69) „My jako pedagogové ji můžeme kontrolovat například při výuce.“ (ř. 94)

Komunikační partner č. 4: „Co se týká dostupné literatury, tak pro všechny odsouzené.“ (ř. 114) „Pokud máte na mysli studijní, tak všem, kteří jsou studenti učebního oboru a také kurzu.“ (ř. 116-117) „V rámci Školského vzdělávacího střediska to je jednoduché, literaturu a materiály mají k dispozici všichni studující, tudíž předpokládám, že je využívají a využitelnost je tedy vysoká.“ (ř. 140-142)

Komunikační partner č. 5: „Jak jsem řekl, vnímám ji jako literaturu zájmovou, je tedy dostupná pro každého, kdo má zájem a rozhodne si literaturu zapůjčit“ (ř. 127-128) „„Domnívám se, že ano. A pokud přeci jen pocítují nedostatek odborné literatury, mohou si za vlastní finanční prostředky odborné tituly dokoupit.“ (ř. 127-128)

Komunikační partner č. 6: „...obecně dostupná literatura je určena pro všechny, jak pro studující, tak pro ostatní odsouzené, kteří do formálního systému vzdělávání zapojeni nejsou.“ (ř. 95-97) „...ty jsou určeny pro ty odsouzené, kteří jsou zapojeni do systému formálního vzdělávání, ať se jedná o kurzy, učební či maturitní obory.“ (ř. 99-100)

Komunikační partner č. 7: „Dostupnost je podle mého názoru na velmi slušné úrovni. Na základě spolupráce se soukromou školou podnikatelkou v Jičíně víme, že odsouzení mají k dispozici stejné studijní materiály jako studenti totožných oborů v civilním školství.“ (ř. 71-73) „...studující zkusíme a následně klasifikujeme. Tak vlastně poznáme využitelnost. Když umí, je odborná literatura plně využívána a naopak.“ (ř. 93-94)

Komunikační partner č. 8: „Literatura je dostupná pro všechny, kteří mají zájem. Tedy jak pro studující odsouzené, tak pro ostatní odsouzené, kteří nejsou zapojeni do formálního systému vzdělávání.“ (ř. 143-145) „...pro naše studující odsouzené, ti mají k dispozici veškerý dostupný studijní materiál.“ (ř. 147-148)

- **Kvalita**

Další podkategorie je zaměřena na kvalitu dostupné literatury a studijních materiálů z pohledu pedagogických pracovníků Školského vzdělávacího střediska. Komunikační partner č. 6 staví kvalitu studijních materiálů na velmi dobrou úroveň. Dále podotýká, že cílem je, aby studijní materiály byly co do kvality totožné se studijními materiály v civilním školství. Komunikační partner č. 7 považuje za zásadní zmínit, že kvalita dostupné studijní literatury zcela odpovídá učebním osnovám jednotlivých předmětů. Zajímavé je, že se všichni pracovníci shodli na tom, že kvalita dostupné literatury je na dobré úrovni, avšak aktuální stav je limitován financemi. I přesto komunikační partner č. 3 považuje za velké plus, které mohou odsouzení mít a to, že dostávají studijní materiály a literaturu zdarma na příslušný školní rok. Cos se týká možné obměny literatury a studijních titulů, s tou by souhlasili celkem tři komunikační partneři z osmi dotázaných, konkrétněji potom komunikační partner č. 1, 2 a 8. Obměna by se měla týkat především knihovny a to za konkrétně novou a modernější literaturu. Komunikační partner č. 2 upřesňuje, že v knihovně absentuje moderní literatura a také odborná periodika, o kterou by mohl být zájem. Dle komunikačního partnera č. 5 odpovídá kvalita studijních materiálů aktuálním učebním osnovám a případně reagují na jejich změny. Literaturu obecně by zhodnotil spíše jako zájmovou. **Z výzkumu vyplynulo, že komunikační partneři měli obecně tendence se ke kvalitě studijních materiálů vyjadřovat podrobněji, méně již pak k ostatní obecné literatuře. Ve svých odpovědích vycházeli z dlouholetého působení v oblasti formálního vzdělávání odsouzených, což je logické. Z výzkumu také vyplynulo, že pedagogičtí pracovníci i v této oblasti vnímají nedostatek financí, avšak se stávajícím stavem odborné a studijní literatury jsou smířeni, ba dokonce ji již považují na velmi dostačující. Výpovědi komunikačních partnerů dále ukázaly, že mohou srovnávat kvalitu studijních materiálů pro odsouzené s civilním školstvím, právě díky spolupráci s ostatními školami v rámci okolí.**

Komunikační partner č. 1: „Samozřejmě je to limitováno financemi. Kvalitu dostupných materiálů vnímám jako dobrou.“ (ř. 92-93) „Snad jen to, že je postupem času třeba literaturu a studijní materiály doplnit a obnovit za nové.“ (ř. 95-96)

Komunikační partner č. 2: „Například vězeňské knihovny by potřebovaly větší obměnu knihovního fondu.“ (ř. 81) „Absentuje zde moderní literatura a také odborná periodika, o které by mohl být zájem.“ (ř. 83)

Komunikační partner č. 3: „Kvalitu bych zhodnotil kladně. Ještě bych vyzdvihl to, že žáci dostávají studijní materiály a literaturu zdarma na příslušný školní rok“ (ř. 74-75)

Komunikační partner č. 4: „Dostupné materiály a jejich kvalitu vnímám jako velmi dobrou. Samozřejmě je to otázka financí.“ (ř. 81)

Komunikační partner č. 5: „Kvalitu dostupné literatury a materiály vnímám jako dostačující“ (ř. 133) „ Ty podle mého názoru zcela jasně odpovídají aktuální učebním osnovám a případně reagují na jejich změny.“ (ř. 121-122) „Logicky jsou studijní materiály pro studující podstatnější než ostatní literatura, tu bych zhodnotil spíše jako zájmovou.“ (ř. 124-125)

Komunikační partner č. 6: „Kvalita studijních materiálů je dle mého názoru na velmi dobré úrovni.“ (ř. 79) „...proto je naším cílem, aby studijní materiály byly pro všechny studující a zároveň, aby byly co do kvality totožné jako studijní materiály v civilním školství“ (ř. 124-125)

Komunikační partner č. 7: „Kvalita má vynikající úroveň jelikož odpovídá studijním materiálům civilního školství a zcela odpovídá učebním osnovám jednotlivých předmětů“ (ř. 75-76) „Taktéž na velmi dobré úrovni, nabídka je opravdu velmi široká pro všechny odsouzené.“ (ř. 78)

Komunikační partner č. 8: „Kvalita studijních materiálů je na vysoké úrovni.“ (ř. 125) „Možná to, že by mohla být častěji obměna literatura za aktuálnější tituly.“ (ř. 136)

- **Kritéria pořizování**

Jedna z dalších podkategorií je zaměřena na pohled pedagogických pracovníků, co se týká kritérií pořizování nových literárních a studijních titulů. Komunikační partner č. 3 vypověděl, že o pořizování nových studijních materiálů, rozhoduje ředitel Školského vzdělávacího střediska. Během rozhodování vychází především z návrhů učitelů odborných předmětů. Stejného názoru je také komunikační partner č. 7. Nejpřesnější vyjádření poskytl komunikační partner č. 8, který mimo jiné uvedl, že pracovníci

Školského vzdělávacího střediska Valdice dávají podněty vedoucímu tohoto střediska a ten je potom předává do Prahy řediteli. Výzkum dále ukázal, že se pořizování nových studijních materiálů odvíjí především od aktuálních učebních oborů a kurzů, přesněji se vychází z osnov jednotlivých předmětů, doplňuje komunikační partner č. 5. Komunikační partner č. 6 se ve svém sdělení zaměřil také na literatury, kdy zdůrazňuje, že podněty k pořízení nové ostatní literatury, dávají pracovníci oddělení výkonu. **Z výzkumu bylo vyhodnoceno, že pořizování studijních materiálů a literatury studujícím odsouzeným se odvíjí samozřejmě od finanční otázky. Všichni pedagogičtí pracovníci téměř shodně popsali postup podnětů k pořízení nových studijních materiálů a literatury. První podněty vznikají u samotných pedagogických pracovníků, ty jdou následně přes vedoucího Školského vzdělávacího střediska k řediteli Střední odborné školy do Prahy, jehož je Školské vzdělávací středisko odloučeným pracovištěm.**

Komunikační partner č. 1: „My pracovníci školského vzdělávacího střediska, ať my ve Valdicích nebo pracovníci jiných středisek“ (ř. 107-108) „ Odvíjí se to od aktuálních učebních oborů a kurzů“ (ř. 123)

Komunikační partner č. 2: Co se týká oddělení výkonu trestu tak jeho pracovníci a pokud jde o Školská vzdělávací střediska pak pracovníci těchto středisek.“ (ř. 91-92)

Komunikační partner č. 3: „O pořízení nových studijních materiálů rozhoduje ředitel Školského vzdělávacího střediska, ...na základě návrhu učitelů odborných předmětů.“ (ř. 78-81)

Komunikační partner č. 4: „Učební osnovy a plány se samozřejmě zase odvíjejí od aktuálních učebních oborů, další kritéria mne nenapadají.“ (ř. 135-136)

Komunikační partner č. 5: „Co se týká studijních materiálů, vycházíme z osnov jednotlivých předmětů.“ (ř. 156) „ To se odvíjí od počtu vyřazených titulů, na tuto otázku by vám více odpověděli ostatní pracovníci věznice, kteří se zabývají neformálním vzděláváním.“ (ř. 158-159)

Komunikační partner č. 6: „Pracovníci školských vzdělávacích středisek dávají podněty k pořízení studijních materiálů a pracovníci oddělení výkonu trestu pak k ostatní literatuře“ (ř. 109-110) „...kritéria studijních materiálů odpovídají potřebnosti a nutnosti pro výuku daných předmětů a oborů“ (ř. 116-117)

Komunikační partner č. 7: „O pořízení rozhoduje ředitel Středního odborného učiliště v Praze na podnět vedoucího našeho Školského vzdělávacího střediska“ (ř. 81-82)

Komunikační partner č. 8: „My s kolegy dáváme podněty našemu vedoucímu a ten je potom přeposílá do Prahy.“ (ř. 158) „Na to by vám odpověděli pracovníci neformálního vzdělávání, již delší dobu, ale nebyla dle mého názoru obměněna.“ (ř. 168-169)

5.5 Reedukace a resocializace

Pojmy reedukace a resocializace jsou pojmy, které charakterizují další z dílčích cílů diplomové práce. Z tohoto důvodu jim také bude věnována podstatná část kapitoly analýza a interpretace dat. Pojmy reedukace a resocializace jsou ale zároveň pojmy, které rovněž charakterizují jednu z pěti kategorií, které byly získány vyhodnocením jednotlivých rozhovorů. Do této kategorie spadají současně i podkategorie jako je **vliv vzdělávání, vliv pedagogického pracovníka, literatura v souvislosti s reedukací a resocializací a v neposlední řadě podkategorie věnující se uplatnění na trhu práce.**

- **Vliv vzdělávání**

Následující podkategorie věnuje pozornost vlivu vzdělávání odsouzených a jeho působení na možnou resocializaci. Pozitivním výsledkem analýzy jednotlivých rozhovorů byla skutečnost, že k danému tématu se vyjádřili všichni pedagogičtí pracovníci a to poněkud obsáhleji než tomu bylo u kategorií či podkategorií předchozích. Například komunikační partner č. 1 vnímá důležitost vzdělávání odsouzených především v tom, že zvyšuje osobní zodpovědnost odsouzených, může je naučit fungování ve skupině ostatních lidí a dle jeho vyjádření v neposlední řadě také přispívá k manuální zručnosti jedinců. Jako podstatné vnímá také to, že se odsouzení učí přemýšlet nad souvislostmi. Stejně to vidí i komunikační partner č. 3. Obdobného názoru je také komunikační partner č. 2, které jedním dechem dodává, že nelze opomenout skutečnost, že díky vzdělávání v teoretické i praktické rovině si odsouzení upevňují pracovní i studijní návyky. Na výpovědi svých kolegů navazuje i komunikační partner č. 4 se svoji myšlenkou, že se odsouzení v průběhu vzdělávání učí respektovat pravidla a autority v podobě vyučujících, ale i názory ostatních studujících či odsouzených. Za nejhodnotnější lze považovat vyjádření komunikačního partnera č. 8. Ten uvádí zajímavou myšlenku, že pro mnohé odsouzené může být nová zkušenost už jen to, že musí dodržovat řád a pravidelnost. Někteří z jedinců mohou například konečně projevit svůj názor, který je brát někým v potaz. To, co je dále zásadní a co se mohou odsouzení naučit je vytrvalost. Přesněji vydržet a snažit se dál, i když něco nejde nebo se nedaří. To je to, co jim může hodně pomoci při resocializaci. Může je to

naučit nevzdávat se a vytrvat. Výzkum ukazuje, že všichni oslovení komunikační partneři spatřují velká pozitiva a souvislosti se vzděláváním odsouzených a následným znovuzачlenění odsouzených do života společnosti po jejich propuštění. Především v tom, že se díky vzdělávání mají odsouzení naučit novým dovednostem, osvojit si spoustu návyků a naučit se zdravě fungovat ve skupině lidí a také respektu k autoritám či dalším jedincům.

Komunikační partner č. 1: „Vzdělávání podle mě podporuje míru resocializace především v tom, že zvyšuje osobní zodpovědnost odsouzených, učí se také práce v kolektivu a samotné fungování ve skupině ostatních lidí, v neposlední řadě také přispívá k manuální zručnosti jedinců“ (ř. 147-149) „Přemýšlejí nad souvislostmi.“ (ř. 182) „V následné resocializaci mohou uplatnit zkušenosti z práce v kolektivu, řešení problémů myšlenkou.“ (ř. 207-208)

Komunikační partner č. 2 „Vzdělávání má určitě své místo v systému resocializace vedle pracovní činnosti.“ (ř. 125) „Vede k upevňování pracovních a studijních návyků...“ (ř. 127) „... nemarní svůj čas na cele, ale pracují na sobě...“ (ř. 152)

Komunikační partner č. 3: „Díky vzdělávání se také odsouzení mohou naučit i nové manuální zručnosti, odpovědnosti za vykonanou práci, což je vše důležité pro možnou resocializaci.“ (ř. 111-112)

Komunikační partner č. 4: „...se odsouzení v průběhu vzdělávání naučí respektovat pravidla, naučí se respektovat autority jako vyučující, ale i názory ostatních studujících či odsouzených obecně.“ (ř. 44-46) „Účast odsouzených ve vzdělávacím procesu jim může mnoho dát, což může přispět k úspěšné resocializaci.“ (ř. 159-160) „Tak vzdělávání jim pomůže rozšířit znalosti, které mohou uplatnit při získání zaměstnání po propuštění“ (ř. 162-163) „Zásadní je také to, že se učí zodpovědnosti, samostatnosti a fungování ve skupině.“ (ř. 165)

Komunikační partner č. 5: „Například to, že musí dodržovat řád a harmonogram výuky, pravidelnost, včasné příchody, to vše je podle mě důležité“ (ř. 183-184) „Zásadní jsou také nově nabitě informace a poznatky z výuky a praktických předmětů. Díky nim mají možnost získat zaměstnání ve výkonu i po propuštění“ (ř. 186-187)

Komunikační partner č. 6: „Odsouzení mají možnost získat návyky, které potom mohou využít při znovuzачlenění do společnosti.“ (ř. 144-145) „Například včasný příchod,

respektování autorit spolužáků, to vše mohou uplatnit po propuštění z výkonu trestu“ (ř. 147-148)

Komunikační partner č. 7: „Díky vzdělávání se také odsouzení mohou naučit respektovat autority a fungovat v kolektivu, skupině lidí. Zásadní je to především pro slušnou a produktivní komunikaci, která je pro úspěšnou resocializaci také důležitá“ (ř. 109-111)

Komunikační partner č. 8: „Pro mnohé je nová zkušenost už jen to, že musí dodržovat řád, zásadní je zde také pravidelnost a vytrvalost, někteří mohou konečně projevit názor, který je brát někým v potaz.“ (ř. 188-190) „Vydržet a snažit se dál, i když něco hned nejde nebo se nedaří. To je to, co jim může hodně pomoci při resocializaci. Může je to naučit nevzdávat se a vytrvat“ (ř. 192-193) „To vše, co mají šanci se naučit během vzdělání tady ve vězení, jako když najdou při hledání zaměstnání. No a to jde přece ruku v ruce s úspěšnou resocializací.“ (ř. 195-196)

- **Vliv pedagogického pracovníka**

Stejně důležitě jako vliv vzdělávání na resocializaci odsouzených vnímají pedagogičtí pracovníci důležitost své role. I oni sami vnímají své působení jako jednu z důležitých rolí, která může vést k úspěšné resocializaci po propuštění odsouzených. Komunikační partneři č. 1, 3 a 5 popisují, že se snaží odsouzené naučit zodpovědnosti, samostatnosti, toleranci, ale i nezištné pomoci druhým a korektnímu jednání. Komunikační partner č. 5 poukazuje na skutečnost, že odsouzení by během procesu vzdělávání měli své pedagogy respektovat, což se dá do budoucna přirovnat k respektování budoucího zaměstnavatele. Stejně tak se snaží odsouzené naučit předem přemýšlet, než něco řeknou či udělají. Dle komunikačního partnera č. 5 se tímto mohou odsouzení naučit předcházet jednání v afektu, které by mohlo v budoucnu vést k rizikovému jednání, což s sebou do budoucna může nést páchání trestné činnosti, které propuštěnému z výkonu trestu neumožní resocializaci. Komunikační partneři č. 2 a 6 se shodli na tom, že mohou být pro odsouzené jistým vzorem, který zároveň podněcuje jejich aktivitu a píli. Zároveň ale komunikační partner č. 2 stojí nohama na zemi a dodává, že si nelze dělat iluze, pokud jde o osobnostně zvlášť narušené delikventy. **Z rozhovorů vyplynula shoda dotázaných pedagogických pracovníků, kteří se domnívají, že i oni sami mohou přispět k úspěšné resocializaci odsouzených po jejich propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Přispět mohou zejména tím, že se snaží odsouzené naučit zodpovědnosti, samostatnosti, toleranci, samozřejmě i nezištné pomoci druhým, ale i korektnímu jednání. Někteří pedagogičtí pracovníci**

vnímají svoji roli v systému vzdělávání jako vzor pro odsouzené a tímto si zároveň uvědomují zodpovědnost, která je na ně v systému formálního vzdělávání kladena.

Komunikační partner č. 1: „Je to jednoduché, snaha naučit odsouzené zodpovědnosti, samostatnosti, toleranci.“ (ř. 216) „...se snažíme jedince vézt k pomoci druhým.“ (ř. 218)

Komunikační partner č. 2: „Může být pro odsouzené například jistým vzorem pro život na svobodě.“ (ř. 130) „ Pochopitelně nelze si dělat iluze, pokud jde o osobnostně zvláště narušené delikventy.“ (ř. 179-180)

Komunikační partner č. 3: „Můžou žáky naučit odpovědnosti, samostatnosti, a také korektnímu jednání.“ (ř. 163)

Komunikační partner č. 4: „Snaží se být pro odsouzené vzorem“ (ř. 182)

Komunikační partner č. 5: „Například tím, že během vzdělávání musí své pedagogy respektovat, což je jako by například respektovali budoucího zaměstnavatele. Pedagog, aspoň já, se snažím vézt odsouzené k zodpovědnosti.“ (ř. 223-225) „Respektovat názor druhých, ale také napřed přemýšlet než něco řeknou, tím se snažíme předcházet jednání v afektu.“ (ř. 227-228) „Afektové jednání může být rizikové jednání, což s sebou do budoucna může nést páchání trestné činnosti.“ (ř. 230-231)

Komunikační partner č. 6: „Určitě, to je ta autorita, kterou musí odsouzení respektovat. Je to srovnatelné, jako by to byl budoucí zaměstnavatel či nadřízený“ (ř. 150-151) „Mohou být odsouzeným jistý vzorem, který podněcuje jejich aktivitu, přístup a píli“ (ř. 194)

Komunikační partner č. 7: „Učí žáky propojovat získané informace, logicky přemýšlet a vyhodnocovat situace, které vznikají“ (ř. 157-158)

Komunikační partner č. 8: „Také jim může pomoci posílení morálních hodnot, ke kterému se je snažili pedagogičtí pracovníci vézt“ (ř. 217-218) „Respekt k autoritám a starším lidem. Také ale vzájemná tolerance a pomoc ostatním.“ (ř. 220)

• **Literatura**

Otázce literatury a jejího vlivu na možnou resocializaci po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody budou věnovány následující řádky. V rámci této podkategorie a její souvislosti s možnou resocializací byly komunikační partneři již méně hovorní, když zmínili možné souvislosti, již však nedokázali vysvětlit, jak k této úvaze došli či ji více rozvinuli. To je příklad komunikačního partnera č. 1, který uvedl, že literatura a studijní materiály mohou přispět k vyššímu vzdělání a také dovednostem, které mohou odsouzení

uplatnit v resocializaci, již však nespécifikoval své sdělení blíže. Poněkud zajímavější a také obsáhlejší bylo vyjádření komunikačního partnera č. 2, který se zabýval literaturou z oblasti zaměstnanosti, mezilidských vztahů, ale i komunikačních schopností. Tato literatura dle jeho vyjádření může být odsouzeným v budoucnu užitečnou a to především v tom, že získané znalosti z této literatury jim mohou pomoci při hledání zaměstnání, mohou přispět k úspěchu na pracovních pohovorech a následně mohou dopomoci k získání zaměstnání, což jde dle jeho názoru ruku v ruce s úspěšnou resocializací. Pozitivní souvislost dostupné literatury a následné resocializace vidí také komunikační partner č. 5 a to především v tom, že odsouzení mohou díky obsahu odborné literatury získat nové teoretické znalosti, které si následně ověří a ukotví si je. Tyto nově nabyté znalosti mohou následně využít v životě po propuštění a především při znovuzачlenění do společnosti.

Výzkum ukázal, že pedagogičtí pracovníci vidí souvislosti v dostupné literatuře a následné resocializaci. Především díky tomu, že z obsahu literatury získají nové teoretické znalosti, které mají možnost si následně ověřit v praxi. Zmíněné nabyté poznatky a zkušenosti jim mohou významně dopomoci získat zaměstnání po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody a to jim může následně pomoci v resocializaci.

Komunikační partner č. 1: „Literatura a studijní materiály mohou přispět k vyššímu vzdělání a také dovednostem.“ (ř. 139)

Komunikační partner č. 2: Dostupná literatura je například z oblasti zaměstnanosti, mezilidských vztahů, ale i zaměřená na komunikační schopnosti. To vše může být odsouzeným v budoucnu užitečné.“ (ř. 113-115) „Získané znalosti ze zmíněné literatury jim mohou pomoci při hledání zaměstnání, mohou přispět k úspěchu na pracovních pohovorech a následně mohou nově nabitě znalosti dopomoci k získání zaměstnání.“ (ř. 117-119)

Komunikační partner č. 3: „Odsouzení můžou díky literatuře získat lepší všeobecné znalosti, což jim může rozšířit možnosti při hledání práce.“ (ř. 104-105)

Komunikační partner č. 4: „Literatura podporuje rozšíření slovní zásoby, což může vést k obratnější komunikaci odsouzených. Je to ale samozřejmě o individualitě odsouzených, především o jejich osobním zájmu si literaturu a studijní materiály zapůjčovat.“ (ř. 150-152)

Komunikační partner č. 5: „Například díky obsahu odborné literatury získají studující odsouzení nové teoretické znalosti, které si pak ověří a ukotví jako praxi a následně získané mohou využít v životě po propuštění při znovuzачlenění do společnosti.“ (ř. 173-175)

Komunikační partner č. 6: „Ze studijní literatury mohou odsouzení načerpat teorii, kterou si následně ověří v praxi a to pak můžou využít v zaměstnání na svobodě, což ovlivní a přispěje k resocializaci, tak proto jsem odpověděl ano“ (ř. 135-137)

Komunikační partner č. 7: „Odsouzení díky četbě získají všeobecné znalosti, což jim může rozšířit obzory a možnosti při hledání řádného zaměstnání“ (ř. 102-103)

Komunikační partner č. 8: „ Z jejich obsahu získají nové teoretické znalosti, které mají možnost si následně ukotvit díky praxi, a to jim může pomoci v resocializaci.“ (ř. 179-180)

- **Uplatnění na trhu práce**

Poslední a zároveň velmi významnou podkategorií kategorie reedukace a resocializace je podkategorie uplatnění na trhu práce. K otázkám týkajících se daného okruhu se podařilo získat vyjádření všech komunikačních partnerů.

Komunikační partner č. 2 uvádí, že podstatné je především to, že odsouzení mohou být vyučeni v oboru, o který je na trhu práce zájem. Úplně nejvíce podstatné je dle jeho názoru to, že z dokladů o absolvování vzdělávání ve výkonu trestu odnětí svobody nebude patrné, že byly získány právě zde. Stejnou skutečnost připomíná také komunikační partner č. 8. Komunikační partner č. 5 uvádí, že výhodou účasti v reedukaci je především to, že studující odsouzení mají oproti ostatním odsouzeným, kteří se ve výkonu nevzdělávali větší šanci uplatnění na trhu práce. Přispět k tomu by mělo především získání nových dovedností a praktických zkušeností. V neposlední řadě umí fungovat v kolektivu, což je pro pracovní kolektiv nezbytné. Komunikační partner č. 3 zmiňuje skutečnost, že studující odsouzení jsou zvyklí na režim, plnit zadané úkoly a to mohou uplatnit v pracovním procesu. **Z výpovědí komunikačních partnerů vyšlo najevo, že odsouzení se mohou uplatnit na trhu práce díky nově nabytým vědomostem, jak v teoretické rovině, tak i v rovině praktické. Po úspěšném absolvování vzdělávacích oborů či kurzů získají osvědčení či výuční listy, ze kterých není patrné, že byly získány ve výkonu trestu odnětí svobody. To považují pedagogičtí pracovníci za zásadní pro úspěšnost resocializace po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.**

Komunikační partner č. 1: Jednoznačně díky zodpovědnosti.“ (ř. 202) „Určitě ještě soběstačnosti.“ (ř. 204)

Komunikační partner č. 2: Budou vyučeni v oboru, o který je na trhu práce zájem, přičemž z jejich dokladů nebude patrné, že byly získány ve výkonu trestu.“ (ř. 169-170) „... snazší zařaditelnost do práce.“ (ř. 173)

Komunikační partner č. 3: „Mají nové zkušenosti a vědomosti, také větší všeobecný přehled.“ (ř. 152) „Samozřejmě jsou také zvyklí na režim, plnit zadané úkoly, to se jim bude v pracovním procesu rozhodně hodit.“ (ř. 154-155)

Komunikační partner č. 4: „Určitě je naučit respektovat pravidla a řádně plnit docházku a pravidelnost, to jsou podle mě důležité atributy, které mohou získat pro budoucí zaměstnání.“ (ř. 213-214)

Komunikační partner č. 5: „Výhodou oproti ostatním odsouzeným, kteří se ve výkonu nevzdělávali, bude jednoznačně získání nových dovedností a praktických zkušeností, tím pádem mají větší šanci se na trhu práce uplatnit.“ (ř. 209-211) „Určitě také to, že učí být zodpovědnými a naučí se přemýšlet a vidět souvislosti, což je také dle mého názoru důležité.“ (ř. 213-214) „Dokážou si věci propojit a následně se správněji rozhodnout, což může pomoci při hledání zaměstnání. V neposlední řadě umí fungovat v kolektivu, což je pro pracovní kolektiv nezbytné.“ (ř. 216-218)

Komunikační partner č. 6: „Vyučí se, mají tedy větší šanci získat zaměstnání než se základním vzděláním. Samozřejmě z dokladů nebude patrné, že byly získány ve výkonu trestu odnětí svobody“ (ř. 197-199)

Komunikační partner č. 7: „Disponují novými zkušenosti a praktickými dovednostmi, které se na trhu práce cení, jelikož konkrétně po oboru obráběč kovů je poměrně vysoká poptávka, aspoň tedy konkrétně v našem kraji“ (ř. 145-147)

Komunikační partner č. 8: „Uplatnit se na trhu práce mohou díky nově nabytým vědomostem a hlavně na základě získání osvědčení či výučních listů, ze kterých není patrné, že byly získány ve výkonu trestu odnětí svobody.“ (ř. 213-215)

ZÁVĚR

Hlavním cílem diplomové práce bylo nastínit **názor pedagogických pracovníků zaměstnaných u Vězeňské služby České republiky na možnosti vzdělávání a vliv působení vzdělávání na následnou resocializaci odsouzených konkrétně ve věznici Valdice**. První, teoretická část diplomové práce je rozdělena na tři obsáhlejší kapitoly. Ty se zaměřují na systém vězeňství v České republice, dále na program zacházení u odsouzených a v neposlední řadě se věnuje tématu výchovy a vzdělávání odsouzených ve věznici Valdice. Každá ze zmíněných kapitol je rozdělena do přehledných podkapitol, které ještě blíže přibližují zvolené téma. Největší pozornost byla věnována kapitole třetí, která pojednává o procesu výchovy a vzdělávání odsouzených ve věznici Valdice. Na konci každé kapitoly bylo provedeno shrnutí, které pojednává o jednotlivých kapitolách jako celku.

Druhá, praktická část diplomové práce je tvořena rovněž kapitolami, které jsou dále rozvedeny do podkapitol. V této praktické části je mimo jiné přiblíženo výzkumné prostředí a výzkumný soubor, dále volba výzkumné strategie. Samozřejmě nechybí ani zmínka o cíli výzkumu, po kterém následují sdělení týkající se sběru a způsobu zpracování získaných dat, nelze opomenout ani etiku výzkumu. Samozřejmostí je analýza a interpretace dat, kdy je této kapitole věnována největší pozornost, jelikož je považována za nejcennější.

Jak jsem zmiňoval již výše, tato práce byla zacílena na **názor pedagogických pracovníků zaměstnaných u Vězeňské služby České republiky na možnosti vzdělávání a vliv působení vzdělávání na následnou resocializaci odsouzených konkrétně ve věznici Valdice**.

Analýza získaných rozhovorů z větší části potvrdila předpoklady vyplývající z teoretické části diplomové práce. Avšak výsledky realizovaného výzkumu byly v některých oblastech pro mne samotného překvapením. Vnímání nabídky formálního vzdělávání odsouzenými z pohledu pedagogických pracovníků je pozitivní a hodnoceno jako dostačující. Co se týká charakteristiky a úrovně formálního vzdělávání z úhlu pohledu pedagogických pracovníků, ta byla zhodnocena především na základě jejich předchozích pracovních zkušeností. Úroveň formálního vzdělávání označují pedagogičtí pracovníci jako velmi dobrou. Co se týkalo vzdělávacího učebního oboru, všichni komunikační partneři odpovídali shodně, kdy jako nejvíce ceněný a zároveň jako jediný aktuální učební obor je obor obráběč kovů.

V rámci nabízených kurzů odsouzeným, bylo díky výzkumu zjištěno, že se velké oblibě mezi odsouzenými těší kurzy odborné, konkrétně například kurz knihař a také kurz malíř – natěrač. Překvapující však bylo, že maturitní obor, který aktuálně valdická věznice odsouzeným také nabízí, zmínila pouze polovina komunikačních partnerů, druhá polovina aktuálně nabízený maturitní obor v rámci formálního vzdělávání vůbec nezmněla, jako by vůbec nebyl brán do úvahy a na vědomí. Co do pohledu pedagogických pracovníků na motivaci odsouzených k účasti ve formálním vzdělávání, výzkum ukázal, že se tento velmi různí. Motivace odsouzených dle pedagogických pracovníků může být odlišná, od snahy odsouzených získat jisté výhody, přes získání lepších ubytovacích podmínek, až po snahu odsouzených naučit se novým věcem a získat nové zkušenosti. Oproti tomu pohled komunikačních partnerů na nedostatky v systému formálního vzdělávání věznice Valdice je možné dle výsledků výzkumu rozdělit do dvou kategorií. První kategorii tvoří názor pedagogických pracovníků, že systém formálního vzdělávání je na velmi dobré úrovni a nic v tomto systému nechybí. Na rozdíl od první kategorie, druhou kategorii tvoří názor pedagogických pracovníků, že systém formálního vzdělávání není dokonalý a stále je co zlepšovat. Co se týká neformálního vzdělávání, v této oblasti pro mne bylo překvapující zjištění, že část komunikačních partnerů se nechtěla k hodnocení či úrovni neformálního vzdělávání vyjadřovat vůbec a zbylá část komunikačních partnerů byla ve svých odpovědích velmi strohá. Více informací však poskytli k aktivitám nabízeným v rámci neformálního vzdělávání, výzkum ukázal mezi komunikačními partnery téměř shodu. Mimo jediného komunikačního partnera, jehož odpovědi byly spíše v obecné rovině, se všichni další komunikační partneři shodli na aktivitě a činnosti typu sportovního kroužku, kterou zároveň označili a pravděpodobně ze svého pohledu ji vnímají jako aktivitu nejvíce oblíbenou mezi odsouzenými. Následně pedagogičtí pracovníci valdické věznice však již dále v rámci rozhovoru o neformálním vzdělávání odsouzených nebyli moc sdílní k motivaci odsouzených v tomto ohledu. Část dotázaných pedagogických pracovníků se odpovědím na dané téma vyhnuli slovy, že nejsou ze své pracovní pozice kompetentní hodnotit. Zbývající pracovníci reagovali spíše v obecně rovině, odmítli být ve většině případů konkrétní, což bylo respektováno avšak pro mne velmi překvapující. Výzkum ukázal, že co se týká literatury, je dostupná pro všechny odsouzené včetně studujících. Oproti tomu, odborné a studijní materiály jsou určeny pouze pro studující odsouzené a v případě jejich nedostatku mají studující odsouzení možnost si za vlastní finanční prostředky odbornou literaturu dokoupit. Výzkum však dále ukázal, že tato možnost ze

strany studujících odsouzených využívána není. Komunikační partneři měli obecně tendence se ke kvalitě studijních materiálů vyjadřovat podrobněji, méně do hloubky však již k ostatní obecné literatuře. Ve svých odpovědích vycházeli z dlouholetého působení v oblasti formálního vzdělávání odsouzených. Pedagogičtí pracovníci i v této oblasti vnímají nedostatek financí, avšak se stávajícím stavem odborné a studijní literatury jsou smířeni, ba dokonce ji již považují na velmi dostačující. Výpovědi komunikačních partnerů dále ukázaly, že mohou srovnávat kvalitu studijních materiálů pro odsouzené s civilním školstvím, právě díky spolupráci s ostatními školami v rámci okolí. Z výzkumu bylo vyhodnoceno, že pořizování studijních materiálů a literatury studujícím odsouzeným se odvíjí samozřejmě od finanční otázky. Všichni pedagogičtí pracovníci téměř shodně popsali postup podnětů k pořízení nových studijních materiálů a literatury. První podněty vznikají u samotných pedagogických pracovníků, ty jsou následně přes vedoucího Školského vzdělávacího střediska předány řediteli Střední odborné školy do Prahy, jehož je Školské vzdělávací středisko odloučeným pracovištěm. Výzkum dále ukazuje, že všichni oslovení komunikační partneři spatřují velká pozitiva a souvislosti se vzděláváním odsouzených a následným znovuzačleněním do života společnosti po jejich propuštění. Pozitivum spatřují především v tom, že se díky vzdělávání mají odsouzení naučit novým dovednostem, osvojit si spoustu návyků a naučit se zdravě fungovat ve skupině lidí. Dále se také mohou naučit respektu k autoritám či dalším jedincům. Z rozhovorů vyplynula shoda dotázaných pedagogických pracovníků, kteří se domnívají, že i oni sami mohou přispět k úspěšné resocializaci odsouzených po jejich propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Přispět mohou zejména tím, že se snaží odsouzené naučit zodpovědnosti, samostatnosti, toleranci, samozřejmě i nezištné pomoci druhým, ale i korektnímu jednání. Někteří pedagogičtí pracovníci vnímají svoji roli v systému vzdělávání jako vzor pro odsouzené a tímto si zároveň uvědomují zodpovědnost, která je na ně v systému formálního vzdělávání kladena. Pedagogičtí pracovníci vidí souvislosti v dostupné literatuře a následné resocializaci. Především díky tomu, že z obsahu literatury získají odsouzení nové teoretické znalosti, které mají možnost si následně ověřit v praxi. Zmíněné nabyté poznatky a zkušenosti jim mohou významně dopomoci získat zaměstnání po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody a to jim může následně pomoci v resocializaci. K otázkám týkající se reedukace a resocializace v souvislosti s uplatněním na trhu práce týkajících se daného okruhu se podařilo získat vyjádření všech komunikačních partnerů. Z výpovědí komunikačních partnerů vyšlo najevo, že se odsouzení mohou uplatnit na trhu

práce díky nově nabytým vědomostem, jak v teoretické rovině, tak i v rovině praktické. Po úspěšném absolvování vzdělávacích oborů či kurzů získají osvědčení či výuční listy, ze kterých není patrné, že byly získány ve výkonu trestu odnětí svobody. To považují pedagogičtí pracovníci za zásadní pro úspěšnost resocializace po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.

Z výsledků realizovaného výzkumu bych velmi rád vyvodil jistá doporučení pro Vězeňskou službu České republiky, konkrétně pro Školské vzdělávací středisko Valdice. Z výpovědí většiny komunikačních partnerů bylo zjištěno, že aktuálně velmi chybí dvouletý učební obor, který byl zrušen. Tímto zrušením klesl také počet odsouzených, kteří do formálního systému vzdělávání valdické věznice vstupují. To bylo konec konců také prokázáno v teoretické literatuře. Konkrétně lze odkázat na interní materiály Školského vzdělávacího střediska Valdice, přesněji Bartoně (2012).

Snad by se dal najít čas pro úvahy a především také prostor pro vytvoření bohatší vzdělávací nabídky pro odsouzené. V případě, jestli je tato možnost zamezena díky technickému či personálnímu zázemí, stálo by za to, alespoň pro začátek, uvažovat nad tím, co by mohlo napomoci jejich zlepšení.

Dalším teoretickým doporučením, které se mi jeví jako velmi zásadní a především prospěšné, by mohla být větší motivace odsouzených ke studiu ze strany pracovníků věznice Valdice. Motivací mohou být například jisté prvky formou výhod a ocenění.

Právě v těchto doporučeních spatřuji přínos své práce. **Zároveň bych byl rád, kdyby si prostřednictvím mé diplomové práce laická veřejnost uvědomila, že s odsouzenými je ve výkonu trestu odnětí svobody systematicky a intenzivně pracováno a cílem této práce je snaha dojít k úspěšné resocializaci odsouzených po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.**

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Monografické publikace

- [1] BARTÁK, Jan, 2007. *Profesní vzdělávání dospělých*. Praha: Univerzita Jana Ámose Komenského Praha, 264 s. ISBN 978-80-86723-34-1.
- [2] BARTÁK, Jan, 2008. *Jak vzdělávat dospělé*. Praha: Alfa Nakladatelství, 197 s. ISBN 978-80-87197-12-7.
- [3] BENEŠ, Milan, 2003. *Andragogika*. Praha: Eurolex Bohemia, 216 s. ISBN 80-86432-23-8.
- [4] BIEDERMANOVÁ, Eva a Michal PETRAS, 2011. *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 98 s. ISBN 978-80-7338-115-8.
- [5] CRESSEY, D.R., 1961. *Prison - studies in institutional organization and change*. New York: Holt, Rinehart and Winston, 392 s. ISBN NCJ 002358.
- [6] CZAPÓW, Czeslaw a Stanislaw JEDLEWSKI, 1981. *Resocializační pedagogika*. Praha: SPN, 414 s.
- [7] ČERNÍKOVÁ, Vratislava, 2005. *Sociální ochrana: kriminologický pohled na terciární prevenci*. Praha: Vydavatelství PA ČR, 163 s. ISBN 80-7251-207-2.
- [8] ČERNÍKOVÁ, Vratislava et al., 2008. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 244 s. ISBN 978-80-7380-138-0.
- [9] ČERNÍKOVÁ, Vratislava a Vlasta MAKARIUSOVÁ, 1997. *Úvod do penologie*. Praha: Sociálně - právní institut, 113 s.
- [10] ČERNÍKOVÁ, Vratislava a Vojtěch SEDLÁČEK, 2002. *Základy penologie pro policisty*. Praha: Vydavatelství PA ČR, 148 s. ISBN 80-7251-104-1.
- [11] ČÍRTKOVÁ, Ludmila, 2009. *Forenzní psychologie: 2.upr.vyd.* Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 439 s. ISBN 978-80-7380-213-4.
- [12] DISMAN, Miroslav, 2011. *Jak se vyrábí sociologická znalost: Příručka pro uživatele*. 3. Vyd. Praha: Karolinum, 374 s. ISBN 80-246-0139-7.

- [13] EDELSBERGER, Ludvík et al., 2000. *Defektologický slovník*. 3. upr. vyd. Jinočany: H&H. ISBN 80-86022-76-5.
- [14] FOUCAULT, Michel, 1975. *Discipline and Punish: the Birth of the prison*. New York: Random House. ISBN 0-394-49942-5.
- [15] GAVORA, Peter, 2000. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 207 s. ISBN 80-85931-79-6.
- [16] HÁLA, Jaroslav, 2005. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 183 s. ISBN 80-86708-05-5.
- [17] HÁLA, Jaroslav, 2006. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. 2.vyd. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 183 s. ISBN 80-86708-30-6.
- [18] HENDL, Jan, 2005. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 407 s. ISBN 80-7367-040-2.
- [19] JUŘIČKOVÁ, Veronika, 2004. *Resocializace mladých odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody ve Věznici Kuřim*. Brno. Bakalářská práce. Masarykova Univerzita.
- [20] KARABEC, Zdeněk et al., 2004. *Dlouhodobé tresty odnětí svobody*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. ISBN 80-7338-024-2.
- [21] KOPECKÝ, Martin, 2004. *Sociální hnutí a vzdělávání dospělých: aktivní občanství jako cíl pro celoživotní učení*. Praha: Eurolex Bohemia, 131 s. ISBN 80-86432-96-3.
- [22] KRAUS, Blahoslav, 1998. *Sociální aspekty výchovy*. Hradec Králové: Gaudeamus, 165 s. ISBN 80-7041-841-9.
- [23] KRAUS, Blahoslav, 2008. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 215 s. ISBN 978-80-7367-383-3.
- [24] KUČHTA, Josef et al., 2005. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Vyd. 1. Praha: C. H. Beck, 544 s. ISBN 80-7179-813-4.
- [25] KÝR, Aleš, Michal ŘEHÁČEK a Helmut GONSA, 1998. *Koncepce rozvoje vězeňství v ČR*. Praha: Tiskárna VV Praha, 61 s.
- [26] MATOUŠEK, Oldřich a Andrea KROFTOVÁ, 2003. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. Vyd. 2. aktualiz. Praha: Portál, 344 s. ISBN 80-7178-771-X.

- [27] MCDONALD, Douglas C., 1992. *Privatizing Governmental Functions*. New York: ALM Properties. ISBN 1-58852-098-6.
- [28] MIOVSKÝ, Michal, 2006. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 332 s. ISBN 80-247-1362-4.
- [29] MEZNÍK, Jiří, Věra KALVODOVÁ a Josef KUČTA, 1995. *Základy penologie*. Brno: Masarykova univerzita, 74 s. ISBN 80-2101-24-8.
- [30] MOTEJL, Otakar, 2010. *Vězeňství: Sborník stanovisek*. Praha: Kancelář veřejného ochránce práv. ISBN 978-80-7357-606-6.
- [31] MUŽÍK, Jaroslav, 1998. *Andragogická didaktika*. Praha: Codex Bohemia, 271 s. ISBN 80-85963-52-3.
- [32] MÜHLPACHR, Pavel, 1999. *Sociální a postpenitenciární péče*. Brno: Institut mezioborových studií, 80 s.
- [33] MÜHLPACHR, Pavel, 2008. *Sociopatologie*. Brno: Masarykova univerzita, 194 s. ISBN 978-80-210-4550-7.
- [34] NETÍK, Karel, 1991. *K osobnosti kriminálního toxikomana*. Praha: Psychiatrické centrum, 118 s. ISBN 80-85121-25-5.
- [35] NETÍK, Karel a kolektiv, 1998. *Koncepce vězeňství rozvoje v ČR*. 2. nezm. vyd. Praha: Vězeňská služba, 61 s.
- [36] NOVOTNÁ, Milada, 1998. *Faktory ovlivňující změnu postojů k vlastní deviaci u sexuálních deviantů ve VTOS*. Brno. Diplomová práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně.
- [37] NOVOTNÝ, Oto, 1969. *O trestu a vězeňství: studie o funkcích trestu v soudobé naší společnosti*. Vyd. 2. Praha: Academia, 250 s. ISBN (Váz.).
- [38] NOVOTNÝ, Oto, et al., 1997. *Trestní právo hmotné: 1. Obecná část*. 3. přeprac. vyd. Praha: Codex, 328 s. ISBN 80-85963-24-8.
- [39] RABUŠICOVÁ, Milada a Ladislav RABUŠIC, 2009. *Učíme se po celý život?: O vzdělávání dospělých v České republice*. Brno: Masarykova univerzita, 340 s. ISBN 978-80-210-4779-2.
- [40] SOCHŮREK, Jan, 2002. *Nástin vybraných problémů forenzní psychologie*. Liberec: Technická univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra pedagogiky a psychologie, 93 s. ISBN 80-7083-679-2.

- [41] SOCHŮREK, Jan, 2007. *Kapitoly z penologie: Teorie a praxe zacházení s vězňnými*. Liberec: Technická univerzita v Liberci. ISBN 978-80-7372-204-3.
- [42] STOLLEY, Kathy, 2005. *The basics of sociology*. Westport: Greenwood Press. ISBN 0-313-32387-9.
- [43] STRAUSS, Anselm a Juliet CORBINOVÁ, 1999. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: Albert, 196 s. ISBN 80-85834-60-X.
- [44] ŠERÁK, Michal a Miroslava DVORÁKOVÁ, 2009. *Kapitoly z teorie a praxe vzdělávání dospělých*. Praha: Česká zemědělská univerzita v Praze. ISBN 978-80-213-2001-7.
- [45] ŠVARŤÍČEK, Roman et al., 2007. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0.
- [46] VÍTKOVÁ, Marie, 2004. *Integrativní speciální pedagogika: integrace školní a sociální*. 2. rozš. a přeprac. vyd. Brno: Paido. ISBN 80-7315-071-9.

Zákony a dokumenty

- [47] BARTOŇ, Zdeněk. *Školské vzdělávací středisko Valdice*. Valdice, 2012.
- [48] Český helsinký výbor: *Projekt „Právo na soudní a jinou právní ochranu v detenci - Monitoring a litigace“*. In: <http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2004122201>. 2003.
- [49] Český helsinký výbor: *Vzdělávání ve věznicích: Právo na soudní a jinou právní ochranu v detenci* - In: <http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2004122201>. 2006.
- [50] *Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015*. In: http://dataplan.info/img_upload/7bdb1584e3b8a53d337518d988763f8d/koncepce_do-roku_2015.pdf. 2005.
- [51] *Metodický list hlavního kaplana č. 11/2005* In: <http://www.vdpcr.eu/oznamka/predpisy.pdf>. 2005.
- [52] NGR č. 21/2010, kterým se stanoví úkoly občanských zaměstnanců a příslušníků VSČR při zabezpečování VTOS, VV a výkonu zabezpečovací detence ve znění pozdějších předpisů.

In:http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/99/file/IVVS/NGR%2055_2010%20O%20vzd%C4%9B%C3%A1v%C3%A1. 2010.

[53] *Vyhláška ministerstva spravedlnosti 109/1994.* In: http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/PDF/V%C3%BDkon%20v%C4%9Bze%C5%88stv%C3%AD/109_19. 21. dubna 1994. Trestní zákoník. In: Sbíрка zákonů č. 40/2009. 8. ledna 2009.

[54] *Zákon č. 555/1992 Sb. o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky.* In: <http://www.vscr.cz/veznice-pardubice-89/informacni-servis-1612/legislativa-743/>. 1992.

[55] *Zákon o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů.* In: http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/81/file/%C2%A8Nov%C3%A9%20Sedlo/169.pdf. 30. červen 1999.

Internetové zdroje

[56] CZESANÁ, Věra, Zdeňka MATOUŠKOVÁ a Jiří VYMAZAL. *Nerovnosti v účasti dospělých na dalším vzdělávání. Národní observatoř zaměstnanosti a vzdělávání* [online]. ©2005 [cit. 2014-03-10]. Dostupné z: <http://www.nvf.cz/observatory/vzdelavani.htm>

[57] PAVEL, Jan. *PPP Projekty v České republice - šance nebo riziko?* In: Transparency International [online]. ©2007 [cit. 2013-12-19]. Dostupné z: http://www.transparency.cz/doc/vz_analyza_ppp_implementace.pdf

[58] *Vězeňská služba České republiky* [online]. ©2012 [cit. 2013-12-19]. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/>

[59] *Vězeňská služba České republiky: Věznice Valdice* [online]. ©2012 [cit. 2014-02-06]. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/veznice-valdice-95>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

atd. a tak dále

č. číslo

např. například

tzn. to znamená

tzv. takzvaný

Sb. Sbíрка zákonů